
ANTONIO
GRAMSCI

ZÁKLADY POLITIKY

Praha

1967

MLADÁ FRONTA

UK Olomouc

2650331845

422963

**STÁTNÍ
VĚDECKÁ KNHOVNA
V OLMOUCI**

"Tutti i diritti riservati all'Istituto Gramsci-Roma"

Translation © Jaroslav Bezděk, 1967

Předmluva

Předkládáme-li čtenáři pod názvem **Základy politiky** výbor z prací Antonia Gramsciho, pokládáme za nezbytné pozastavit se v úvodu u některých hledisek týkajících se metody výběru.

Celkový obraz Gramsciho politického myšlení nelze vytvořit jen z děl, která po sobě zanechal. Palmiro Togliatti¹ zdůraznil, že „Gramsci byl nejen politickým teoretikem, ale především praktickým politikem, bojovníkem“. Proto pouze analýza jeho činů jako pěšáka a vůdce dělnického hnutí může plně osvětlit úvahy a studie v oblasti politiky, které psal v době před svým zatčením a po něm a které rovněž byly činy svého druhu. Nebylo by tedy nic scestnějšího než úsilí vytěžit z článků, poznámek a Gramsciho korespondence soubor mechanicky použitelných receptů v podobě teoretické nebo praktické příručky pro politickou činnost.

Před podobným stanoviskem nás ostatně varuje sám Gramsci. Když se zmiňuje o základních složkách studia politických věd, jeho první zjištění zní: „Právě jedna z prvních částí by měla být věnována ‚kolektivní vůli‘“ a formuluje otázku takto: „Kdy se dá mluvit o existenci podmínek, za nichž je možné podněcovat a rozvíjet kolektivní vůli v národě a lidu?“ „Musí tu být zřejmě historický (ekonomický) rozbor společenské struktury dané země a ‚dramatické‘ zpodobení pokusů podnikaných v průběhu jednotlivých staletí, které měly podnitit tuto vůli jakož i důvody předcházejících nezdarů.“²

¹ Palmiro Togliatti, **Leninismus v myšlenkách a činech A. Gramsciho (Poznámky)**, ve svazku **Gramsciovské studie (Studi gramsciani)**, Řím 1959, str. 15.

² Antonio Gramsci, **Poznámky o Machiavellim, o politice a o moderním státě (Note sul Machiavelli, sulla politica e sullo Stato moderno - Zkratka Mach.)**, str. 6-7.

Z této pasáže jasně jako z četných jiných míst marxistickým zaměřením jeho idejí nemůže být politika abstraktní, normativní vědou; ta může čerpat svou vědeckou podobu výhradně z přesného a zsvěceného historického a společenskoeconomického poznání, jehož vůdčí linií je třídní boj, z koexistence dějin a vědy.

Nakonec se historicky nemění pouze ekonomické a společenské podmínky, a tudíž vztahy mezi třídami, s přesunem výrobních vztahů nevznikají jen nové třídy, nýbrž – což je ještě důležitější – proměňuje se sama lidská podstata. Odtud je tedy třeba vycházet, chceme-li zaujmout radikálně kritický postoj vůči každému pokusu libovolně odvozovat „normy“ jednání v politice. Gramsci k tomu poznamenává: „Základní novum, které vnesla filosofie praxe (marxismus) do politických a historických věd spočívá v důkazu, že neexistuje abstraktní „lidská podstata“, jednou stanovená a neměnná (pojetí, které jistě koření v náboženském a transcendentním myšlení); lidská podstata je souborem historicky určených společenských vztahů, a je tedy v určitých mezích a s využitím filologických a kritických metod historicky zjištělým faktem. Politické vědy proto musí být pojímány ve svém konkrétním obsahu (a ve své logické formulaci) jako rozvíjející se organismus.“¹

Toto hledisko neplatí pouze pro rozvoj politických věd za dané historické situace, nýbrž i pro výklad a správné hodnocení děl politických teoretiků v minulosti. Mnoho Gramscioho poznámek je věnováno Niccolòvi Machiavellimu. Opravdová velikost Machiavelliho, právem považovaného za zakladatele moderních politických věd, nespočívá ani tak v tom, že svým **Vladařem** vybudoval politiku jako vědu autonomní vůči náboženství a tradiční morálce, jako ve skutečnosti, že dovedl v „dramatické“ syntéze shrnout reálné požadavky italské společnosti v daném okamžiku (velká krize regionálních států na počátku šestnáctého století), jimiž se měla vyrovnat s probíhajícími změnami v jiných evropských zemích a vyhnout se tak chmur-

¹ Mach., str. 8–9.

ným výhledům dekadence a přímému cizímu podrobení. „Vladař“, kterého ve svých představách hýčkal, měl prosadit nové uspořádání společnosti v Itálii a změnit ji po způsobu Francie a Španělska té doby v „nové knížectví“ nebo, jak se začalo říkat později, v národní stát.

Jiné jsou problémy, které čekají v Itálii na vyřešení v době, kdy píše a jedná Gramsci. V této době „moderní vladař, vladař mýtus, nemůže být skutečnou osobou, konkrétním jednotlivcem; může jím být pouze organismus, komplexní složka společnosti, v níž se již počíná konkretizovat kolektivní vůle, uznávaná a částečně prověřená v akci. Tento organismus je dán již dějinným vývojem a je to politická strana – první buňka, kde se sbírají zárodky kolektivní vůle, které mají tendenci stát se univerzálními a totálními.“¹

Je to proto politická strana, z níž je třeba vycházet. a k níž je nutno se neustále obracet, jestliže chceme správně načrtnout obrysy politických věd odpovídajících základnímu rozporu moderní společnosti, rozporu mezi buržoazií a proletariátem, boji, který tyto třídy vedou, první na svou záchranu a druhá za dobytí moci. Nebude proto žádným překvapením, že ilustraci těchto předpokladů, politické straně dělnické třídy, jejím problémům, jejímu vnitřnímu životu, jakož i její taktice a strategii, je věnována velká část Gramscioho poznámek, shromážděných v tomto přehledném výběru.

I v tomto ohledu je však nezbytné připojit několik úvah omezu-
jícího rázu, abychom se vyvarovali toho, že se budou Gramscioho postřehy brát jako něco platného jednou provždy, nebo alespoň potud, pokud jde o proletářskou stranu v boji za dobytí moci, Palmiro Togliatti k tomu dodává, že „některé z nejzajímavějších částí rozptýlených poznámek sebraných pod názvem **Minulost a přítomnost** (Passato e Presente) nesporně musíme považovat za výslovné rozpracování principů strategie, taktiky a organizace strany dělnické třídy, hlášených Gramscim dlouhá léta od roku 1922 a později, kdy bojuje proti tendencím extremistického sektářství,

¹ Mach., str. 5.

kteřé tehdy ve vedení strany v Itálii převařovaly. Takové jsou úvahy o poměru mezi živelností a uvědoměným vedením; o organickém centralismu, o demokratickém centralismu a kázni; o vztazích mezi řízením, organizováním a příkazováním; o vztazích mezi vojenskými a politickými vědami atd.¹ Tudíž ani zde nejde o všeobecné úvahy, nýbrž o kritické a sebekritické zkoumání historické skutečnosti dělnického hnutí a konkrétních problémů v jedné fázi vývoje.

Ve světle předchozích zjištění musí být četba úryvků Gramsciho děl sebraných do jednoho svazku nutně četbou historicko-kritickou. Úvahy, poznámky a články Gramsciho je zapotřebí tedy přijímat jako aspekty nebo okamžiky ideové a politické bitvy, kterou sváděl před svým zatčením a v níž pokračoval ve vězení; jen tak můžeme poznat podstatné složky třídního boje v Itálii a zvýšit účinnost a operativnost nezbytného nástroje tohoto boje – komunistické strany, revoluční strany dělnické třídy.

Strany nevznikají a nevyvíjejí se uměle, z vůle jednoho člověka nebo skupiny lidí. Jsou, jak říká Gramsci, výrazem – „nomenklaturou“ – tříd; přesto však strany mohou vyjadřovat (jak se v dějinách stává) i různé odstíny a pozice téže třídy, ale jejich kořeny je třeba spíše než v detailech politických dějin národa hledat ve společenské skutečnosti určité společnosti v daném okamžiku její historie.

Odtud je třeba vycházet, a proto není náhodné, že náš výbor otvíráme článkem **Tovární dělník**, který byl otištěn v týdeníku **Nový řád** (L'Ordine Nuovo)² 21. února 1920. (Viz str. 27–30 této publikace. Pozn. red.)

Kapitalisté a dělníci tvoří dvě základní třídy moderní buržoazní společnosti. Tyto dvě třídy jsou antagonistické – zájmy jedné odporují zájmům druhé; zisk z kapitálu je dán vykořisťováním proletariátu. Uvnitř těchto výrobních vztahů není možná žádná dohoda;

¹ P. Togliatti, l. c., str. 16.

² L'Ordine Nuovo (týdeník) byl založen skupinou mladých turínských socialistů, vycházel od 1. května 1919 do 24. prosince 1920. Od 1. ledna 1921 se stal deníkem a od 21. téhož měsíce vycházel jako orgán Italské komunistické strany, jež byla založena téhož dne v Livornu.

sám odborářský boj může vést nanejvýš k výkyvům ve způsobu rozdělování důchodu, může dokázat, že stupeň vykořisťování se zmenší, může dodat proletářově existenci více jistoty – dále však jít nemůže. Od okamžiku, kdy si dělnická třída uvědomí tuto skutečnost – a tuto skutečnost podrobně a pronikavě analyzoval Karel Marx –, od tohoto okamžiku se rýsují podmínky pro vznik autonomních socialistických a komunistických stran dělnické třídy, které si kladou za cíl svržení moci kapitalistů a vybudování nové, socialistické společnosti, založené na kvalitativně odlišných výrobních vztazích.

Uvnitř této obecné problematiky, platné pro celou dějinnou fázi a pro všechny kapitalistické země, se však rýsují přece jen četné národní zvláštnosti, spojené s řadou historických procesů, ať už v rovině výrobních sil, či v rovině výrobních poměrů, nebo dokonce i tam, kde jde o komplexní a měnlivou skutečnost institucí a kultury. V celkovém obraze třídního boje, tak podstatného pro nový svět a jeho budoucí podobu, vystupují rovněž i složky mezinárodní povahy, často dosti významné. Jiné jsou možnosti a cesty rozvoje dělnického hnutí ve svrchované zemi, jiné v zemi koloniální nebo nějak závislé; buržoazní skupiny jednoho nebo několika cizích států mohou přímo zasahovat proti revolučnímu hnutí schopnému zlomit vnitřní odpor buržoazie nebo podporovat hnutí kontrarevoluční (jak se to stalo například ve Španělsku v r. 1936) atp.

Navíc ještě jak vnitřní dynamika kapitalistických států, tak i mezinárodní situace jsou v neustálém pohybu, někdy kapilárním, probíhající postupně, jindy naopak neočekávaném a katastrofickém. V určitém stadiu svého vývoje se kapitalismus stává imperialismem; po velké revoluční krizi, která byla nejdříve svědkem zrození a potom upevnění prvního socialistického státu, Sovětského svazu, se mezinárodní poměr sil mezi dělnickou třídou a kapitálem od základu změnil; velká hnutí koloniálních a polokoloniálních národů po druhé světové válce rovněž přetvořila celkový obraz třídního boje ve světovém měřítku.

Se všemi těmito i dalšími vnitřními a mezinárodními faktory musí revoluční politická strana dělnické třídy počítat; přitom ovšem vždy

musí vycházet ze základního rozporu mezi buržoazií a dělnickou třídou. Specifické rysy, jichž tento rozpor nabývá u jednotlivých národů, vnitřní kolísání a obměňování výrobních a třídních vztahů, odraz mezinárodní situace, který je často rozhodující, to vše musí nutně představovat hlavní objekt analýzy, kterou by měly proletářské avantgardy neustále provádět, jestliže chtějí jít vpřed a podněcovat masy v rámci pokud možno naprosto jasné a realistické „prognózy“ a „perspektivy“. Předpověď a perspektiva ve vědě o člověku nejsou myslitelné, jestliže nebereme v úvahu činnost, kterou podnikají v organizaci lidí, kteří se sdružili. „Je jisté“, píše o tom Gramsci, „že předvídat znamená jen dobře vidět přítomnost a minulost v pohybu; vidět dobře znamená přesně rozpoznávat základní a trvalé složky procesu. Bylo by však absurdní myslit na čistě ‚objektivní‘ předvídaní. Kdo pronáší předpovědi, má ve skutečnosti ‚program‘, s nímž chce triumfovat a předpověď je právě součástí takového triumfu. To neznámá, že předpověď musí být vždy libovolná a nahodilá nebo čistě tendenční. Dokonce se dá říci, že jen tou měrou, v jaké je objektivní stránka předvídaní spojena s nějakým programem, nabývá tato stránka objektivity, protože: 1. pouze vašeň zbystřuje intelekt a přispívá k pronikavější intuici; 2. skutečnost je výsledkem uplatnění lidské vůle na pospolitost věcí (vůle strojníka na stroj); přehlížet všechny volní složky nebo počítat pouze se zásahem vůle jiných osob jako objektivní složkou obecné hry znamená deformování skutečnosti. Pouze ten, kdo chce, identifikuje složky nezbytné pro realizaci své vůle.“¹

V tomto úryvku – stejně jako v celém díle Gramsciho – je zřejmá jeho polemika proti mechanistickým výkladům marxismu, které po dlouhou dobu převládaly v Itálii i mimo ni, a proti nimž svého času bojoval i Lenin. Dokonce je to jeden z nejpodstatnějších styčných bodů mezi Gramscim a Leninem, které velmi důrazně podtrhoval Palmiro Togliatti, když vystupoval proti tendenci ani ne tak revizionistické, jako spíše nacionalistické (nebo alespoň odporující

historické konkrétnosti proletářského internacionalismu), která měla vymazat leninismus z myšlení a jednání Gramsciho.

„Lenin,“ poznamenává Togliatti, „vrací marxismu jeho tvořivou povahu, osvobozuje ho od pedanterie materialistických, ekonomistických a pozitivistických výkladů učení Karla Marxe, činí tak z marxismu to, čím má být – návod k revolučnímu jednání.“ Na jiném místě Togliatti píše: „Je tedy součástí velkého leninského politického myšlenkového proudu jednak naléhavá polemika Gramsciho proti ekonomismu a ekonomistickým výkladům marxismu, jednak jeho komplexní zkoumání, které dává vytrysknout politickým revolučním perspektivám z rozboru hospodářské základny a jejich vzájemných vztahů k ideové, společenské a politické nadstavbě.“¹

Podstatnou a neodmyslitelnou složku představuje při tomto „komplexním zkoumání“ právě „uplatnění lidské vůle na pospolitost věcí“, vůle, která v moderní společnosti nepůsobí náhodně, chaoticky, nýbrž se vyhraňuje a ustaluje v oněch osobitých seskupeních lidí, jimiž jsou politické strany. Budeme-li mít ke čtení Gramsciho správný klíč, tj. budeme-li spojovat jeho teoretické vývody s tím, co v celém svém životě dělal od okamžiku, kdy jasně pochopil třídní skutečnost a třídní vztahy v Itálii, vrátíme se k otázce revoluční strany proletariátu, ke komunistické straně. A znovu se dotýkáme jednoho z uzlových bodů spojujících myšlenkový svět Gramsciho s Leninem. Není nakonec důvodu k pochybám, že každé objektivní zhodnocení Leninova přínosu v moderních politických vědách nejen nemůže přehlédnout jeho pojetí strany, nýbrž musí na tuto stránku jeho myšlenkového odkazu a jeho činnosti jako bojovníka a vůdce soustředit co nejširší pozornost.

V tomto směru najdeme u Gramsciho některé výroky, které stojí za to, aby byly uvedeny a komentovány právě pro teoretický význam, který se přisuzuje revoluční praxi a funkci strany, jak byla přesně vymezena Leninem. „Dá se tvrdit,“ čteme v díle **Historický materialismus a filosofie Benedetta Croceho**,² „že teoretické pro-

¹ Viz článek **Předvídaní a perspektiva**, str. 67–70 této knihy.

¹ Gramsciovské studie, I. c., str. 25.

² Antonio Gramsci, **Historický materialismus a filosofie Benedetta Croceho** (zkráceno H. m.), str. 32.

pracování a realizace hegemonie, jak to učinil Iljič (Lenin), bylo zároveň velkou „metafyzickou“ událostí.“ A dále v téže knize:¹ „Teoretická a praktická zásada hegemonie má rovněžgnoseologický dosah, a proto v této oblasti je třeba hledat největší teoretický přínos Iljiče k filosofii praxe. Iljič významně posunul vpřed filosofii jako takovou tím, že posunul kupředu politickou doktrínu a praxi. Realizace hegemonního aparátu, protože tvoří nový ideologický terén, předurčuje reformu vědomí a metodu poznání, je faktem poznání, filosofickou skutečností.“ Zde dosahuje Gramsciho jazyk mimořádné hutnosti, avšak smysl jeho vývodů je jasný. Proletářskou revolucí a uskutečněním hegemonie dělnické třídy, kterou umožnila činnost strany, se nejen mění výrobní vztahy a tudíž praktické podmínky existence lidí, ale proměňuje se i jejich způsob myšlení. „Realizace nového hegemonního aparátu“ (čili nové proletářské moci) určuje nové pojetí světa – a tím, že přetváří skutečnost výrobních vztahů, přetváří i postoj skutečnosti vcelku a posunuje, absolutně vzato, lidské poznání vpřed. Marxistická jednota teorie a činu (praxe) tak dostává hluboký smysl v plné shodě s Marxovým učěním, tak často deformovaným nebo nesprávně chápaným: pro revoluční akci je nutná nejen teorie, jak se obvykle říká, nýbrž i revoluční akce leckdy pozměňuje i teorii, čili způsob myšlení lidí.

Jestliže je někdy, jak jsme viděli, klíčem k tomuto procesu „vytvoření nového hegemonního aparátu“, to znamená nové soustavy třídních a mocenských poměrů, a jestliže toto tvoření předpokládá existenci revoluční strany, pak založit stranu tohoto typu, zajistit její vývoj, krok za krokem odstraňovat nedostatky a chyby znamená usilovat o radikální přeměnu skutečnosti, a to nejen hospodářskou a společenskou, ale i intelektuální a morální.

Tato morální a intelektuální reforma je dokonce jedním z podstatných bodů v činnosti revoluční politické strany, „moderního Vladaře“. „Důležitou část úsilí moderního Vladaře,“ píše Gramsci,²

„bude nutno věnovat otázce morální a intelektuální reformy... Moderní Vladař nutně musí být hlasatelem a organizátorem morální a intelektuální reformy, což potom znamená povinnost připravovat půdu pro další vývoj kolektivní národní vůle lidu zaměřené k dovršení vyšší a celistvé formy moderní pospolitosti.“ Avšak: „Můžeme dospět,“ pokračuje Gramsci, „ke kulturní reformě, a tedy k občanskému povznesení utlačených vrstev společnosti bez předchozí hospodářské reformy a bez přesunu ve společenském postavení a hospodářském zaměření? Proto musí být morální a intelektuální reforma nezbytně vázána na program hospodářských reforem; dokonce právě program hospodářských reforem představuje konkrétní způsob, jímž se jakákoli morální a intelektuální reforma projevuje.“

Podobně pasáže i obdobná místa zabírající značnou část teoretických úvah v **Sešitech z vězení** jsou u Gramsciho „koncentrovaným“ výrazem důkladného zvládnutí marxistické metody a zároveň jejího osobitého původního rozpracování. Zřetelně z nich totiž v protikladu ke všem přízemním ekonomistickým tendencím vystupuje názor, že konečným cílem socialistické revoluce je přerod ve vědomí lidí a obohacení osobnosti každého člověka. V protikladu ke všem mlhavým intelektuálním a filantropickým stanoviskům z nich vystupuje kritické uvědomění toho, že přerod ve vědomí lidí probíhá přes zvraty ve výrobních vztazích; nakonec z nich vystupuje v první řadě strana se svou nezaměnitelnou funkcí učitele, průvodce a ohniska novátorské avantgardy, se svou schopností stát se, jak o tom bude řeč na jiném místě, „kolektivním intelektuálem“, organizačním střediskem při prosazování požadavků, které v dějinách přinášají vývoj výrobních sil a jež jsou konkrétně ztělesněny v dělnické třídě a v jejich spojeneckých svazcích.

O straně a základních rysech jejího organizovaného života se Gramsci rozepisuje velmi obsáhle. Také v tomto případě je nutno podívat se na reálnou situaci, která dala podnět k jeho studiím, chceme-li si správně vykládat jak pozornost, kterou Gramsci věnuje stranickým problémům, tak i specifické stránky, jímž byla tato pozornost věnována. Nyní je právě čas připomenout, že **Sešity z vězení** a jejich obsah byly Gramscim redigovány po tragických

¹ H. m., str. 39.

² Mach., str. 8.

zkušenostech, kdy zažil porážku a rozehnání italských proletářských organizací fašisty (přestože socialistický vliv bouřlivě pronikal do vědomí lidí a bojeschopnost dělnické třídy a lidových mas krátce po válce byla značně vysoká), nehledě na těžkou krizi, která zasáhla italský stát a jeho tradiční uspořádání.

Gramsci ve slavném spise z roku 1920 předpovídá eventualitu tohoto druhu: „Nynější fáze třídního boje v Itálii je fází, která předchází buď dobytí moci revolučním proletariátem s následujícím přechodem k novému způsobu výroby a rozdělování, který umožňuje zvýšit produktivitu, nebo strašné reakci třídy vlastníků a vládnoucí kasty. Žádný druh násilí k ujařmení průmyslového a zemědělského proletariátu pro otrockou práci nezůstane nevyužit – vynasází se nelítně rozdrtit politické organizace dělnické třídy (socialistickou stranu) a včlenit hospodářské organizace (odbory a družstva) do soustrojí buržoazního státu.“¹

V dramatické krizi italské společnosti, jejíž možné alternativy Gramsci neobyčejně jasně předvídal, by jedině koordinace a soustředění dělnických a rolnických sil dávalo možnost nejen se ubránit ofenzivě reakčních sil, jež nabývala podoby fašismu, nýbrž i zrušit staré výrobní vztahy a vést Itálii cestou socialismu. „Socialistická strana,“ dodává Gramsci, „složená z jedné části z třídy proletářů, která se nenechala pokořit a zubožit fyzickým a duchovním útlakem kapitalistického systému, a dokázala uchránit si vlastní svébytnost a podnětného, uvědomělého a ukázněného ducha, by v sobě měla ztělesňovat revoluční bdělost celé vykořisťované třídy. Její úkol tkví v tom, aby na sebe soustřeďovala pozornost mas a aby dosáhla toho, že její směrnice se stanou směrnice mas, jejich vodítkem a jejich mozkem.“

Italská socialistická strana, která se začala seskupovat a rýsovat v období mezi koncem devatenáctého století a léty po první světové válce, však byla na hony vzdálena toho, aby budovala podobný

¹ Jedná se o zprávu předloženou Národní milánské radě socialistické strany zástupci Socialistické sekce a Turínskou provinční federací. Byla otištěna v *Novém řáde* 8. května 1920.

nezbytný nástroj revoluce. Naopak, všechny hlavní socialistické proudy, s výjimkou skupiny **Nový řád**, se buď otevřeně projevily jako reformistické, nebo skrývaly své oportunistické nitro za siláckými, nic neříkajícími slovy. Ve skutečnosti nebyly schopny přistupně vyloužit problém, jak přivést italskou společnost na cestu socialismu. Ostatně to nebylo příznačné jen pro Itálii – s výjimkou ruské bolševické strany téměř celé mezinárodní dělnické hnutí ukázalo v osudových letech před první světovou válkou a po ní stejnou neschopnost. Z toho se pak po zkušenostech, které nutně musíme považovat za tragické pro masy, které bojovaly a doufaly celá desetiletí, zrodily komunistické strany, v nichž se shromáždila avantgarda dělnického hnutí; z toho se pak zrodila po krachu Druhé internacionály Třetí internacionála.

Má-li toto tvrzení vystihovat faktickou situaci společnou dělnickému hnutí v různých zemích, kdy se snažíme pochopit stále hlouběji jednotlivé okolnosti třídního boje v Itálii, a tudíž i sám způsob, jak se seskupily síly proletářské avantgardy v lednu 1921 a vytvořily Italskou komunistickou stranu, pak je třeba – v souladu s marxistickou metodou a poučení Gramscim – blíže se podívat na dějinný vývoj italské společnosti a na uzlové společenské a hospodářské, institucionální a kulturní problémy, které z něho vyplývaly. Tento specifický rozbor je nepostradatelný, chceme-li si uvědomit závažnost a hloubku poválečné krize v Itálii a její vyústění, k němuž pak došlo. Takový rozbor zase nutně musí začínat komplexním pohledem na vznik jednotného italského státu, přes *risorgimento*, přes politiku prováděnou vládnoucí buržoazií, musí vidět liknavý, zpomalený vývoj hospodářství v zemi, hluboké strukturální rozpory a zvláštní povahu italského imperialismu.

Není to tedy náhoda, že kromě článků z doby poválečné krize, které samy byly prostředky revoluční činnosti a propagandy – a v pozdějších poznámkách z vězení – věnoval Gramsci tomuto klukbu problémů dva své velmi závažné spisy, a to *Teze k situaci v Itálii a k úkolům IKS*, které byly vypracovány pod jeho řízením pro III. sjezd strany (Lyon, leden 1926) a esej *Některé náměty k otázce Jihu (Otázka Jihu)*, který bohužel zůstal nedokončen.

V tezích k lyonskému sjezdu, jak řekl Palmiro Togliatti, „poprvé se strana italské dělnické třídy neomezuje na všeobecná zásadní prohlášení a na bezprostřední polemiku s vládnoucí třídou a s vládou, ale chladnokrevně přistupuje k historickému a přísně vědeckému rozboru společenské struktury země a vývoje dělnického hnutí, provádí přesnou analýzu kapitalistického režimu v Itálii, jeho organických slabin, politických důsledků těchto slabin v Itálii, jakož i celé reakční politiky italské buržoazie. Do tohoto rámce zasazuje fašismus, který zde dostává přesnou definici, načež přechází ke stejné přísné analýze toho, jaké třídní a politické síly unášejí objektivní situace k socialistické přeměně společnosti a jaké spojení dělnická třída nalézá ve svém boji proti kapitalismu.“

Podobná témata se znovu objevují v hlubším pohledu v esejích o **Otázce Jihu**, kde je problém hegemonie proletariátu v Itálii úzce spojován s třídním spojenectvím, zejména s rolnickými masami. Právě zde čteme některé formulace mimořádně jasně ukazující funkci dělnické třídy a její úkoly při dobytí moci. „Proletariát,“ píše Gramsci, „má-li vládnout jako třída, musí se zbavit všech korporativních přežitků, všech předsudků a pověr syndikalismu. Co to znamená? Musíme překonat nejen rozdíly existující mezi různými povoláními, ale je zapotřebí, chceme-li dosáhnout důvěry a souhlasu rolníků a některých poloproletářských kategorií ve městech, překonat některé předsudky a potlačit jistá sobecká hlediska, která mohou přetrvávat nebo přetrvávají v dělnické třídě jako takové i tehdy, když z jejího středu zmizely zvláštnosti jednotlivých povolání. Hutníci, truhláři, zedníci atd. musí nejen smýšlet jako proletáři a přestat uvažovat jako hutníci, truhláři, zedníci atd., nýbrž musí postoupit o krok dále: musí smýšlet jako dělníci, příslušníci třídy, která má usměrňovat rolníky a intelektuály, která může zvítězit a vybudovat socialismus pouze tehdy, bude-li podporována a následována převážnou většinou těchto společenských vrstev. Nepodaří-li se to, proletariát se nestane vedoucí silou, a tyto vrstvy, které v Itálii reprezentují většinu obyvatelstva, zůstanou pod dohledem buržoazie, a tak umožní státu odrazit a likvidovat nápor proletariátu.“

V této pasáži se v čisté podobě klade stěžejní otázka proletářské strategie, otázka hegemonie či vlastně schopnosti dělnické třídy vytvořit si a udržet systém spojenectví s ostatními vrstvami obyvatelstva proti buržoazní moci. Tato otázka vystupuje pod různými úhly v řadě zemí a v jednotlivých dějinných okamžicích; zůstává však, a zopakujme to, stěžejní vzhledem k úspěchu či nezdaru revolučního boje proletariátu. A zde znovu myšlenky Gramsciho navazují na Lenina a na jeho konkrétní činnost, neboť právě Lenin ve spojenectví s obrovskou masou chudých rolníků dokázal ustavit a upevnit ve své vlasti socialistickou moc. Ostatně otázky hegemonie, třídního spojenectví, těsně souvisejí s otázkou funkce strany. Tyto otázky vyvstávají i z polemiky – v jistém smyslu „permanentní“ – proti živelnosti a sektářství, tedy typickým výrazům oné deformace marxismu, která pod firmou revolučního syndikalismu měla svého nejvýznamnějšího teoretika v evropském měřítku v osobě Georgese Sorela, a která se však v praxi projevovala v nejrůznějších, často velmi složitých a pokřivených formách.

Gramsci se dlouhou dobu v teorii i praxi bil s levičáctvím italských syndikalistů a několikrát se ještě k tomu vrací v **Sešitech z vězení**, prohlubuje svou analýzu a odhaluje buržoazní ideologické kořeny podobného postoje. Ve chvíli, kdy psal **Otázku Jihu**, zahájila již boj proti sektářství a levičáctví uvnitř mladých komunistických stran na širší frontě Třetí internacionála a osobně Lenin ve stati **Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu**.

Již na prvních stránkách svého spisu Lenin zdůrazňuje organickou spojitost mezi možnostmi existence strany, pevně organizované a ukázněné, a její schopností vykonávat vlastní hegemonii. V rozboru podmínek, na nichž je založena kázeň revoluční strany proletariátu, uvádí Lenin jako první složky třídní uvědomění proletářské avantgardy a její oddanost revoluci, její neoblomnost, sebeobětavost a hrdinství i její umění spojit se, sblížit a do jisté míry splynout s nejšířší masou pracujících, především proletářskou, **také však** s pracující masou **neproletářskou**. K získání hegemonie je tedy nezbytná nejen kázeň a organizace, ale samo vytyčení otázky hegemonie se zase přenáší

na nutnost jednotlosti a kázně ve straně, čímž všechno dostává rysy nikoli vnější a formální, nýbrž operativní a tvůrčí.

V jednom z doslovů ke svému spisu o levičáctví Lenin polemizuje s některými názory Italské komunistické strany, vedené tehdy Amadeem Bordigou. Gramsciho boj proti Bordigovu sektářskému směru byl již rozebrán na několika místech¹ a je jisté, že spisy, jimiž se zabýváme, Teze k Lyonskému sjezdu a Otázka Jihu, jsou veskrz prochnuty duchem velké ideové a politické bitvy za znovunastolení správné teoretické a praktické linie komunistické strany. Poněkud obecněji se dá říci – a budeme se to snažit v tomto výboru dokumentovat – že otázka hegemonie v úzké souvislosti s bojem proti poráženeckému oportunismu, ale i proti extremistickému sektářství zůstávala ústředním bodem úvah (a jednání) Gramsciho a dala mu možnost přispět původním a podstatným přínosem k vývoji marxismu-leninismu a politiky dělnických stran.

Gramsci se znovu vrací ve složitějším podání k tomu, co již formuloval v úryvku z **Otázky Jihu** citovaném výše a píše poznámku **Rozbory situací** (Analisi delle situazioni). O poměru sil je zde řečeno: „Třetí moment nadchází tehdy, když se dostavuje vědomí, že vlastní korporativní zájmy ve svém současném vývoji a v budoucnosti přerostou okruh korporativnosti ryze hospodářské skupiny a mohou a musí se stát zájmy dalších podřízených skupin. To je politicky nejvyhraněnější fáze, znamenající výrazný přechod od základny do sféry složitých nadstavbových vztahů, a zároveň fáze, kdy dozrávající ideologie se stávají ‚stranou‘, začínají měřit své síly a vstupují do boje, až jediná z nich nebo alespoň jedna jejich kombinace začne převažovat, prosazovat se a šířit se po společenském areálu.“²

V tomto úryvku z Gramsciho se ještě jednou dostává do popředí organické pouto mezi ustavením svébytné strany dělnické třídy a dozráváním pojmu hegemonie, jež je pak analyzováno v samém

¹ Srov. P. Togliatti, *Italská komunistická strana*, I. c., str. 42–47, a zvláště dokumenty pod názvem *Formování vedoucího skupiny Italské komunistické strany v letech 1923–24*, které za redakce P. Togliattiho vydal Feltrinelliho ústav v roce 1960 ve svých *Annali*; knižně vyšly v roce 1963 v Římě.

² Mach., str. 46.

procesu své vnitřní nutnosti. Revoluční politická strana proletariátu vzniká a upevňuje se až tehdy, kdy dělnická třída, která nabyla povědomí svébytnosti, se začíná projevovat jako obnovující a přetvářející síla, jako rozhodující pružina procesu, který strhává s sebou jiné skupiny a společenské vrstvy. Sám vznik strany tohoto typu ovlivňuje poměr sil příznivě a ku prospěchu revoluční třídy, neboť strana se stává jednou stránkou objektivní reality, v níž probíhá třídní boj. Za určitých podmínek se dokonce „rozhodujícím prvkem každé situace stává trvale organizovaná síla disponující dostatečnou mocí, kterou lze poslat vpřed, jestliže situace vyhlíží příznivě (a příznivá je natolik, nakolik taková síla existuje a je schopna boje). Proto základním úkolem zůstává trpělivě vyčkávat a systematicky tuto sílu formovat, rozvíjet a vést ke stále větší jednotlosti, semknutosti a uvědomělosti.“¹

Pozornost Gramsciho se soustřeďovala na otázky strany a její funkce z nejrůznějších hledisek. Zmínili jsme se již, že Gramsciho postřehy se týkají určité strany, Italské komunistické strany, a odpovídají na některé ústřední aspekty jejího vývoje a jejích osobitých požadavků. Čteme-li znovu kriticky tyto stránky z Gramsciho díla (s přihlédnutím k událostem v dělnickém hnutí), není těžké si uvědomit, jak často se dají jeho zjištění zobecnit.

Také pokud jde o poznámky a postřehy o straně a jejím vnitřním životě, snadno nalezneme mnoho styčných bodů mezi úvahami Gramsciho a vývody Leninovými, avšak zkušenosti leninismu Gramsci vždy oživuje v souvislosti s vnitřní problematikou italského dělnického hnutí, anebo ještě širěji v přetlumočení do historického a kulturního klimatu příznačného pro Itálii.

Stačí se například podívat na rozsáhlou poznámku **Politická strana**, zvláště na část věnovanou rozboru různých podmínek, které jsou nezbytné pro vybudování a upevnění strany. Je to jedno z míst, kdy Gramsci proniká do skutečnosti s neobyčejně kritickou břitkostí a jasností; a přece i zde, v samém středu Gramsciho pozornosti, můžeme snadno postřehnout vedle vědeckého rozboru a snahy po

¹ Mach., str. 49–50.

zobecnění přesný odkaz na reálné historické podmínky, za nichž je komunistická strana povolána v Itálii působit. Nejpalcivější obavou pronásledující Gramsciho je ovšem eventualita, že se fašistické diktatuře podaří zničit stranu, kterou tak neúnavně pomáhal budovat. Analýza je proto – stejně jako v případě Machiavelliho **Vladaře** – tím realističtější a vědecktější, čím je „dramatičtější“, čím více pramení z tvrdosti prožitých a vytrpěných zkušeností, z politického zápalu, kolem něhož se točí a soustřeďuje Gramsciho myšlení a samo povědomí.

Stejná vášnivá vůle změnit skutečnost se objevuje v mnoha pasážích věnovaných záležitostem disciplíny, metodám řízení, vztahům mezi „vládnoucími“ a „ovládanými“. Jde tu o problém, jímž se Gramsci intenzivně zabýval již od mládí. Už v prvním čísle **Budoucího města** (La città futura) počátkem roku 1917 napsal: „Buržoazní kázeň je jedinou silou udržující pohromadě buržoazní aparát. Proti kázni je třeba postavit kázeň. Buržoazní kázeň je však mechanická a autoritativní záležitost, kázeň socialistická je dobrovolná a spontánní. Kdo přijímá socialistickou kázeň, říká tím, že je socialista nebo že se jí chce stát ještě plněji... A kdo je socialista nebo se jí chce stát, neposlouchá: sám si poroučí, prosazuje životní pravidla nad svými vrtochy, nad svými měnlivými choutkami. Je to asi podivné, že zatímco se často dodržuje bez odmluvy kázeň, které nerozumíme a kterou nepřijímáme za svou, nedokážeme jednat v duchu a podle norem, které sami pomáháme vymezit a udržovat v přísné celistvosti. Neboť taková je povaha každé dobrovolné kázně – být přímo životem, myšlením těch, kdo jí zachovávají. Kázeň, kterou ukládá buržoazní stát občanům, z nich činí poddané, kteří se nechávají šálit iluzí, že mohou ovlivňovat běh událostí. Kázeň socialistické strany mění poddaného občana v občana a zároveň nyní i v rebela právě proto, že s přicházejícím uvědoměním vlastní osobnosti cítí, jak je ze všech stran svázán, a nemůže se ve světě svobodně projevit.“¹

¹ Spisy z mládí (Scritti giovanili), str. 80–81.

V těchto řádcích z mládí se na pojem stranické disciplíny nahlíží ještě všeobecně, s určitým zdůrazněním morální povahy bojového závazku. Zaznívá tu však již motiv, k němuž se Gramsci několikrát stále důrazněji navrácí ve svých zralých spisech – protiklad mezi uvědomělou, dobrovolnou disciplínou, „životními pravidly“ a „vrtochy“ a „měnlivými choutkami“. Má-li být takový protiklad konkrétně pochopen, musí být uveden do těsné souvislosti s Gramsciho názory, částečně shromážděnými v knize **Minulost a přítomnost**, které se týkají některých stránek „italské povahy“, individualismu, apolitičnosti atd. To, co Gramsci v této věci zjišťuje, spojuje jednak s negativními zvláštnostmi politických stran v Itálii, s jejich dosud skrovným přínosem pro výchovu ke kázni, jednak činí odpovědnou vládnoucí buržoazní třídu. Specifická otázka stranické disciplíny se tak včleňuje do širšího historicky podmíněného kontextu: stává se součástí budování strany nového typu, která má překonat nedostatky a slabiny příznačné pro tradiční strany, jež byly opět odrazem celé řady faktorů vlastních italskému národnímu životu.

Mezi těmito faktory věnuje Gramsci mimořádnou pozornost dějinným a společenským rysům italských intelektuálů a úloze, kterou hrají v celkovém obrazu třídních vztahů. Podobný zájem se rodí z mnoha složek myšlenkového světa Gramsciho – z přesvědčení, že italská dělnická třída, chce-li zvítězit, musí dokázat vést intelektuály; ze sepětí mezi utvářením organických intelektuálů proletariátu a vznikem nové vládnoucí třídy; z horlivě zastávaného požadavku teoretického vývoje marxismu a z jeho boje proti jednotlivým buržoazním myšlenkovým proudům.

Gramsciho studie o intelektuálech považujeme za jeden z jeho největších příspěvků k politickým vědám. V souladu s metodologií historického materialismu jsou tyto studie vytvořeny na základě často velmi detailního výzkumu úlohy a funkcí italských intelektuálů nové doby od obrození k dnešku. Takto vzešlý obsažný a pestrý obraz se nutně dotýká věcí, které jsou velmi důležité pro pochopení dějinných událostí naší země, jakož i požadavků stojících před dělnickou třídou při uskutečňování vlastní hegemonie. Vliv kléru a Vatikánu, formování vládnoucí třídy v době obrození a po

sjednocení Itálie, vztah intelektuálů a lidových mas a jiné neméně důležité náměty objasňuje teprve tento rozbor. V tak sevřené a souvislé myšlenkové osnově, jakou se přes svou útržkovitost dílo Gramsciho vyznačuje, vystupují souvislosti mezi otázkou intelektuálů a dalšími podstatnými stránkami politické činnosti v čisté podobě a výrazně obohacují obraz třídního boje v Itálii.

Nakonec můžeme říci, že z celé této problematiky se vynořuje jeden základní motiv – požadavek konstituovat nové morální a intelektuální zvyklosti. Gramsci ve vzpomínkách na úlohu, kterou plnil **Nový řád**, po mnoha letech napsal: „V moderním světě musí technické vzdělání, úzce spjaté i s nejpřimitivnější nekvalifikovanou průmyslovou prací, vytvořit základnu pro nový typ intelektuála. Na této základně pracoval týdeník **Nový řád**, rozvíjel určité formy nového intelektualismu a snažil se vytyčit nové pojmy, což nebylo právě nejmenším důvodem jeho úspěchu, protože takové zaměření odpovídalo skrytým tužbám a shodovalo se s vývojem reálných forem života. **Modus vivendi**, způsob existence nového intelektuála, nemůže již spočívat ve výmluvnosti, v oné vnější a okamžité hybné síle afektů a vášní; musí se aktivně zapojit do praktického života jako stavitel, organizátor a ‚neustálý rádce‘ – protože není pouhým řečníkem. A přece jen zde převyšuje abstraktního matematického ducha; od techniky a práce se dospívá k technice a vědě a k dějinnému humanistickému názoru, bez něhož by každý zůstal ‚odborníkem‘ a nestal by se ‚vůdcem‘ (odborníkem plus politikem).“¹

Snažili jsme se touto předmluvou načrtnout výčet témat a motivů, které bude mít čtenář před sebou v těchto vybraných stránkách z Gramsciho díla, jež mu zde předkládáme. Učinili jsme to za pomoci citátů a komentářů odkazujících na jiné řádky a pasáže téhož Gramsciho, abychom tak podtrhli organickou jednotu jeho myšlení a podnítili soustavný zájem o četbu a studium jeho děl, o takové studium, které poslouží k obohacení našeho kulturního obzoru, k lepšímu pochopení skutečných procesů, v nichž se projevuje třídní

boj v naší zemi, abychom tak hlouběji poznali Itálii a její dějiny. Několikrát již bylo řečeno, že Gramsciho myšlenky patří italské kultuře ve svém celku, a nikoli k nějaké jedné „stránce“ kultury. Pravda je taková, že jedna „stránka“, strana Gramsciho, nyní dospěla k takové zralosti a uvědomění si vlastních cílů, že její činnost a její ideový boj si nekladou za cíl pouze zájmy dělnické třídy a jejich přirozených spojenců, ale národní obrodu spojenou se změnou výrobních vztahů, která jedině může přivést naši zemi na vyšší stupeň civilizace.

Mario Spinella

¹ Viz článek *Jak se utvářejí intelektuálové*, str. 124–133 této knihy.

Předmluva k českému vydání

Antonio Gramsci, jeden z největších marxistických filosofů 20. století, je někdy originalitou, hloubkou a šíří svých úvah stavěn vedle Lenina. Gramsciho filosofická erudice a úsilí řešit problémy italské společnosti zrodily velmi četné myšlenky, z nichž mnohé mají obecnou platnost a pomohly rozvíjet marxistickou filosofii a bránit ji před nebezpečím, že se stane uzavřeným a zkonstatěným systémem laciného vědění, katechismem, který obsahuje definitivní odpovědi na všechny základní problémy člověka a společnosti.

Základy politiky obsahují část nejdůležitějších poznámek a úvah, v nichž Gramsci podrobně zkoumá mimo jiné vytváření revoluční politické strany dělnické třídy, její vnitřní mechanismus a specifické funkce a některé problémy, spjaté se základní přeměnou společnosti. Velmi podrobně studuje a zdůvodňuje významnou úlohu inteligence v činnosti strany i v životě celého národa. Gramsciho vybrané filosofické a historické práce, soustředěné v této knize, poslouží k hlubšímu pochopení složitých procesů odehrávajících se v tomto bouřlivě se měnícím světě a jistě podnítky mnohé čtenáře i k soustavnějšímu studiu prací tohoto nevsedního myslitele.

Tovární dělník

Každá společnost žije a vyvíjí se, protože je spjata s historicky určitým způsobem výroby; kde není výroby, kde není organizace práce (alespoň nezákladnější), tam neexistuje společnost ani život ve svém historickém významu. Moderní společnost žila a vyvíjela se až k nynější fázi, protože byla spjata s takovým výrobním systémem, který je historicky určen existencí dvou tříd – třídy kapitalistů, vlastních výrobní prostředky, a třídy dělnické, jež je ve službách té první, ujařmena poutem mzdy, poutem tíživé hrozby zemřít hlady.

Na současném stupni vývoje představuje třídu kapitalistů kruh osob... z předního voje, plutokracie¹; linie dějinného vývoje kapitalistické třídy je procesem úpadku a rozkladu. Tradiční funkce, které zastávala ve výrobě, přešly do rukou střední neodpovědné vrstvy, jež není poutána zájmově ani psychologicky přímo k výrobě. Jsou to byrokrati typu „státních úředníků“, prodejní, zkorumpovaní, burzovní makléři, politikáři kam vítr tam pláště, chamraď žijící ze dne na den, která se sytí nízkými choutkami a klade si jako nejvyšší cíle přiměřené své požitvačné psychologii s nízkými a vulgárními zálibami – zmocnit se mnoha žen, mít mnoho peněz na utrácení v pokojích prostitutek vysoké třídy, ve vykičených tanečnících a na okázalou a nevkusnou nádheru, mít částečku moci, aby mohli týrat a trýznit podřízené lidi.

---

¹ Doslova „moc bohatých“; v tomto případě se rovná finančnímu kapitálu. Srůstání bankovního a průmyslového kapitálu a na jeho základě vytváření finančního kapitálu finanční oligarchie (čili moci nečetných, pozn. red.) je podle Lenina jedním z příznačných rysů imperialismu.

Tovární dělník

Každá společnost žije a vyvíjí se, protože je spjata s historicky určitým způsobem výroby; kde není výroby, kde není organizace práce (alespoň nejzákladnější), tam neexistuje společnost ani život ve svém historickém významu. Moderní společnost žila a vyvíjela se až k nynější fázi, protože byla spjata s takovým výrobním systémem, který je historicky určen existencí dvou tříd – třídy kapitalistů, vlastnicích výrobní prostředky, a třídy dělnické, jež je ve službách té první, ujařmena poutem mzdy, poutem tíživé hrozby zemřít hladu.

Na současném stupni vývoje představuje třídu kapitalistů kruh osob... z předního voje, plutokracie¹; linie dějinného vývoje kapitalistické třídy je procesem úpadku a rozkladu. Tradiční funkce, které zastávala ve výrobě, přešly do rukou střední neodpovědné vrstvy, jež není poutána zájmově ani psychologicky přímo k výrobě. Jsou to byrokrati typu „státních úředníků“, prodejní, ziskovní, zkorumpovaní, burzovní makléři, politikáři kam vítr tam pláští, chamrad žijící ze dne na den, která se sytí nízkými choutkami a klade si jako nejvyšší cíle přiměřené své požívací psychologii s nízkými a vulgárními zálibami – zmocnit se mnoha žen, mít mnoho peněz na utrácení v pokojích prostitutek vysoké třídy, ve vykřičených tančírkách a na okázalou a nevkusnou nádheru, mít částku moci, aby mohli týrat a trýznit podřízené lidi.

---

¹ Doslova „moc bohatých“; v tomto případě se rovná finančnímu kapitálu. Srůstání bankovního a průmyslového kapitálu a na jeho základě vytváření finančního kapitálu finanční oligarchie (čili moci nečetných, pozn. red.) je podle Lenina jedním z příznačných rysů imperialismu.

Třída pracujících naproti tomu prošla vývojem k původnímu a novému typu humanity v dějinách: tovární dělník, proletář, který ztratil všechny psychologické pozůstatky svého vesnického a řemeslnického původu, tento proletář žije továrenský život, intenzivní a metodický život výroby, neuspořádaný a chaotický ve vnějších společenských vztazích mimo továrnu, v politických vztazích rozdělování bohatství, ale uspořádaný uvnitř továrny, přesný a disciplinovaný podle rytmu velkých strojů, podle rytmu rafinované a přesné dělby práce, tohoto největšího stroje průmyslové výroby.

Třída vlastníci kapitál se vzdělala práci a výrobě, ztratila soudržnost a vědomí své prvotní jednoty, jež byla dialektickou jednotou, jednotou v individualistickém boji a soutěži o zisk.¹ Jednota třídy kapitalistů našla výraz v instituci státu, vlády; jednotlivec odevzdal úlohu bojovníka a dobyvatele do rukou smečky dobrodruhů a nájemných politiků, a tak znovu upadl do prvotní barbarské živočišnosti, jež žije nejpodlejší požívačné pudy.

Dělnická třída se ztotožnila s továrnou, ztotožnila se s výrobou; proletář nemůže žít bez soustavné a uspořádané práce. Dělná práce vytvořila psychologickou jednotu třídy proletářů, vytvořila v proletářském světě onen soubor citů, instinktů, myšlenek, zvyků, zvyklostí a náklonností, které shrnujeme ve výraze třídní solidarita. V továrně je každý proletář veden k pochopení, že se nemůže oddělovat od svých druhů v práci: mohla by snad beztvárá hmota navršená ve skladech obíhat světem jako předmět užitečný životu lidí ve společnosti, kdyby chyběl jediný článek v pracovním systému průmyslové výroby? Čím více se proletář osamostatňuje ve své profesionální činnosti, tím více cítí nepostradatelnost druhů, tím více se cítí buňkou organizovaného těla, těla důvěrně sjednoceného a soudržného; tím více pociťuje nutnost řádu, metody, přesnosti, tím více pociťuje nutnost, aby celý svět byl jedinou obrovskou to-

¹ Dialektická jednota, o níž mluví Gramsci, je vědomí podnikatele a výrobce, jímž se vyznačoval kapitalista v předmonopolistické fázi kapitalistického vývoje. Toto vědomí se rozplynulo, když v monopolistické fázi odevzdal kapitalista své funkce do rukou byrokratů, ať již státních či velkomonopolistických.

várnou, organizovanou se stejnou přesností, stejnými metodami, ve stejném řádu, který mu ověřuje, že je živou bytostí v továrně, kde pracuje; tím více cítí potřebu, aby řád, přesnost, metoda, jež oživují továrnu, se promítaly do soustavy vztahů spojujících jednu továrnu s druhou, jedno město s druhým, jeden národ s druhým národem.

Pro tuto originální psychologii, pro toto své osobité pojetí dělnického světa v továrně, je městský velkopřůmyslový proletář stoupcem komunismu, je revoluční silou, která ztělesňuje poslání obnovit lidskou společnost, je zakladatelem nových států. V tomto smyslu (a nikoli tak, jak nám nesmírně hlupácky podvrhovali pisatelé v časopise **Stampa**) jsme tvrdili, že Turín je kovárnou komunistické revoluce, protože pracující třídy v Turíně jsou většinou proletáři, tovární dělníci, revolucionáři typu předpovídaného Karlem Marxem, nikoli maloburžoazní revolucionáři, osmačtyřicátníci,¹ tak drazí demokratům a anarchistickým pletichářům. Také v tomto smyslu jsme ujišťovali, že Všeobecná konfederace práce se skládá z „revolučnějších“ dělnických mas, než je členstvo Svazu syndikátů,² protože konfederace sdružuje dělníky z vyhraněnějších a organizovanějších průmyslových odvětví, z odvětví „revolučnějších“ a avantgardních, kdežto Svaz syndikátů je neústrojný útvar, který se nemůže dostat z houbovitého a mlhavého stavu, ze stavu koncepce světa, jež je vlastní drobným měšťákům, kteří se nestali kapitalisty, nebo řemeslníkům či sedlákům, kteří se nestali proletáři.

Každá společnost žije a vyvíjí se, protože existuje výroba, protože se více vyrábí, než se spotřebuje, i když se rozdělování pro spotřebu a pro úspory děje nenáležitým způsobem: společnost žije a vyvíjí se v nepravosti – a umírá, i když nastane panství spravedlnosti, jestliže se nevyrábí. Buržoazní společnost umírá, protože se zde nevyrábí, protože práce výrobců v nových poměrech vytvořených válkou a následujícími plutobyrokratickými fázemi kapitalismu ne-

¹ Narážka na buržoazně demokratické revoluce roku 1848.

² Syndikalistická organizace anarchosyndikalistů vytvořená po vyhnání „syndikalistů“ ze socialistické strany v roce 1908.

stačí ani pro spotřebu, a tím méně umožňuje ještě nějakou akumulaci. Materiální bohatství je postupně ničeno, zato vzrůstá hromadění cenných papírů označujících vlastnictví materiálních bohatství a papírových peněz; kapitalistický systém rozdělování se stává ozbrojeným drancováním, páchaným držiteli vládní moci. Kapitalista se vzdálil oblasti výroby a vláda nad průmyslem padla do rukou neschopných a neodpovědných lidí; dělnická třída zůstala sama s láskou k práci, ke strojům.¹ Dělnická třída dnes opanovala výrobu, je pánem společnosti, protože může složit ruce v klín a přetnout poslední nervy, které ji ještě rozechvívají, protože pouze hrdinské výrobní úsilí může do nich vlít nový život a novou schopnost vývoje. Placeni apoštolové, podkoní kapitálu, lakotní Lazzarové² buržoazní spíše věří, že mohou svými vlasteneckými a lidumilnými tirádami opožděně romantického ladění vyvolat takové výrobní hrdinství proletariátu, jaké se jim podařilo vzbudit v době války. Znameníť kousek se podaří jen jednou a není také možné v tomto případě si vzít k ruce karabínky, aby bylo dosaženo plného úspěchu! Je třeba se přizpůsobit po dobrém nebo po „štulci“ od rudé gardy.³ Proletariát zvýší výrobu pro komunistickou společnost, aby uskutečnil své pojetí světa, aby učinil dějinami svou filosofii, nikoli aby opatroval nové sinekury a nové příležitosti k plýtvání majitelům bankovek; zvýší výrobu, až ostří jeho státní moci oklestí na stromě života přečetné suché větve; takové prokletění samo bude znamenat zvýšení výroby, lepší rozdělování a možnost úspor.

Komunistická strana

Po Sorelovi¹ se stalo obecnou módou odvolávat se na primitivní křesťanské obce při posuzování moderního proletářského hnutí. Přitom je zapotřebí říci, že Sorel není nijak odpovědný za duchovní omezenost a nevybíravost svých italských² obdivovatelů, stejně jako Karel Marx není odpovědný za absurdní ideologické nároky tzv. marxistů.³ Sorel je v oblasti historického zkoumání „novátorem“, nelze ho napodobovat, nepředkládá svým dychtivým žákům metodu, která by se dala vždy a všude mechanicky aplikovat a mohla přinášet pronikavé objevy. Pro Sorela, stejně jako pro marxistickou doktrínu znamená křesťanství revoluci, která dosáhla svého naplnění, tedy svých nejkrajnějších důsledků, včetně vytvoření nového a originálního systému vztahů morálních, právních, filosofických a uměleckých.⁴ Přijímat tyto výsledky jako ideologické schéma pro každou revoluci, to je právě neomalené a krátkozraké zrazování historické intuice v Sorelově duchu. Ta může dát pouze popud k řadě historických studií o „zárodcích“ proletářské pospolitosti,

¹ Georges Sorel (1847–1922), francouzský novinář a politický propagátor, byl známým teoretikem anarchosyndikalismu a viděl v syndikátech jediný nástroj třídního boje a ve všeobecné stávce základní zbraň, jak potlačit moc buržoazie. Jako teoretik násilí by měl být považován za revizionistu marxismu „zleva“. V Itálii cvlilnil syndikalistický proud, zejména Artura Labriolu a Benita Mussoliniho.

² Musíme mít na paměti, že Gramsci naráží na Benita Mussoliniho a ostatní fašistické exponenty, kteří si říkali Sorelovi obdivovatelé.

³ Gramsci, jehož dílo, jak o tom napsal Palmiro Togliatti ve svém článku **Aktuálnost Gramscioho myšlenek a činů** (Rinascita, duben 1957), je „výrazným návratem k původním myšlenkám Karla Marxe“, zřejmě ukazuje na deformace a banálnosti, k nimž přivedl mechanistický a deterministický proud pozitivismu marxistické učení v Itálii.

⁴ Gramsci zde velmi široce interpretuje Marxovy a Engelsovy názory na křesťanství.

¹ Gramsci píše tento článek uprostřed velké poválečné krize; jevy, které analyzuje, charakterizovaly italskou hospodářskou situaci.

² Říkalo se tak neapolským plebejcům, kteří povstali roku 1647.

³ Tak se nazývaly skupiny organizovaných dělníků v Rijnové revoluci.

kteří musí existovat, je-li pravda (jako je pro Sorela pravdou), že proletářská revoluce je niterně přítomna v moderní průmyslové společnosti, je-li skutečností, že z ní také vyplývá originální řád života a naprosto nový systém vztahů, příznačný pro revoluční třídu. Jaký může mít tedy význam tvrzení, že na rozdíl od prvních křesťanů dělníci nejsou kastou, nejsou smířlivci a nejsou originální ve svém životním stylu? Ponecháme-li stranou diletantské generalizace, podle nichž turínští kováči jsou sběři surovců, kteří každé ráno snídají pečené kuře, noc co noc se opíjejí v nevěstincích, kteří nemají rádi rodinu a v biografu a v opičení se po buržoazii uspokojí své ideály krásy a mravního života¹ — ponecháme-li stranou tuto diletantskou a naivní generalizaci, ani pak se takové tvrzení nemůže stát předpokladem historického hodnocení: v rovině historického hodnocení by se rovnalo dalšímu tvrzení: jestliže moderní křesťané jedí kuřata, chodí za ženami, opíjejí se, křivě svědčí, cizoloží atd., atd., nemohli existovat nějací asketové, mučedníci a svatí. Každý historický jev má být prostě studován ve svých osobitých příznacích v rámci reálné skutečnosti, jako rozvíjení **svobody** projevující se v účelovosti, v institucích a formách, které nemůžeme nijak zaměňovat a porovnávat (jinak než metaforicky) s účelovostí, institucemi a formami historických jevů minulosti.² Každá revoluce, která jako křesťanská nebo komunistická probíhá a může probíhat pouze za podpory nejjširších lidových mas, nutně musí rozmetat a zničit celý existující systém společenské organizace; kdo si může představit a předvídat bezprostřední důsledky, které do dějinného bojení a tvoření vnese nekonečné množství lidí, kteří dnes nemají vůli a moc? Protože nikdy „nechtěli a nemohli“, budou požadovat, aby v každém veřejném i soukromém zásahu měli před očima zhmotněnou vůli a vydobytou moc; všechno existující

¹ Gramsci ironizuje pošetilosti a banality protidělnické publicistiky.

² Gramsci zde potvrzuje svůj absolutní historismus čili pojetí, že každý jev musí být znovu uveden do konkrétních historických podmínek, z nichž pramení. Proto také každé srovnávání historických jevů, které se udály v různých epochách, může mít jen symbolickou hodnotu; ta je případ paralely mezi křesťanstvím a komunismem. Dílčí aspekt této paralely najdeme u Engelse v **Úvodu k Marxovým Třídním bojům ve Francii**.

jím bude připadat tajemně nepřátelské a budou chtít všechno zničit od základu; avšak právě pro tuto nezměrnost revoluce, pro tuto její nepředvídatelnost a neomezenou svobodu, může se vůbec někdo odvážít vyslovit třeba jen jednu jedinou určitější domněnku o citech, vášních, snahách a ctnostech, které budou vykovány v té žhoucí výhni? Jakých změn může doznat to, co dnes existuje, co dnes vidíme a co leží mimo naši vůli a naše osobní úsilí? Nebude každý den tak intenzivního života revolucí? Nebude mít každá změna ve vědomí jednotlivce, sdílená zároveň celou rozlohou lidových mas, nepředstavitelné tvůrčí výsledky?

Vycházíme-li ze současného poznání, nemůžeme, pokud jde o uspořádání mravního a citového života, předvídat nic. Pouze jediný již nyní ustálený pocit, který charakterizuje dělnickou třídu, si můžeme ověřit už dnes — solidaritu. Intenzitu a sílu tohoto činu však můžeme hodnotit pouze jako opěrný pilíř vůle vzdorovat a obětovat se po dobu, kterou i skrovná schopnost lidu předvídat běh dějin dokáže do jisté míry přesně odhadnout; nemůžeme je však hodnotit, a tedy také přijmout jako opěrné pilíře dějinné vůle pro období revolučního tvoření a zakládání nové společnosti, kdy bude možné vytyčit všechny časové meze odporu a přinášení obětí, protože nepřítel, s nímž se bude bojovat a jenž má být poražen, již nebude mimo proletariát, nebude omezenou a kontrolovatelnou vnější fyzickou mocí, ale bude v proletariátu samém, v jeho nevědomosti, v jeho lenosti, v jeho příkré nepřístupnosti rychlým úsudkům, kdy dialektika třídního boje bude obrácena dovnitř a v každém svědomí nového člověka bude při každém činu sváděn boj s „měšťákem“ číhajícím v záloze. Proto dělnický syndikát, organizmus uskutečňující a ukázněující proletářskou solidaritu, nemůže být důvodem a základnou pro předpovědi budoucnosti lidské společnosti; neobsahuje prvky vývoje směrem ke svobodě a je předurčen k radikálním změnám v důsledku všeobecného vývoje: je prvkem určovaným, nikoli určujícím¹.

¹ Gramsci tuší a předvídá v tomto pohnutém a velkolepém obraze nesnáze, boje a rozpory samé socialistické revoluce. Odkaz na syndikát je další polemickou poznámkou proti koncepci „revolučního syndikalismu“.

Proletářské hnutí ve své současné fázi směřuje k provádění revoluce organizací hmotných věcí a fyzických sil;¹ jeho charakteristickými rysy nemohou být pocity a vášně, které jsou v masách rozptýleny a zároveň upevňují, podporují jejich vůli; charakteristické rysy proletářské revoluce je možno hledat jen ve straně dělnické třídy, v komunistické straně, která existuje a vyvíjí se, protože je disciplinovanou organizací usilující založit stát, usilující vnést proletářské uspořádání do soustavy existujících fyzických sil a položit základy pro svobodný život lidu.

Komunistická strana je v současném období jedinou institucí, kterou můžeme odpovědně přirovnávat k náboženským obcím primitivního křesťanství; v rámci hranic, v nichž již strana v mezinárodním měřítku existuje, se můžeme pokusit o porovnání a stanovit vzájemné názorové vztahy mezi bojovníky za Město boží a bojovníky za Město člověka; komunista jistě nebude stát níže než křesťan z katakomb. Naopak! Nepostižitelný cíl, který křesťanství ukládalo svým obhájcům, je ve své podmanivé tajemnosti dokonalejším ospravedlněním hrdinství, touhy po mučednictví a svatosti; není nutné, aby vstupovaly do hry velké charakterové a volní lidské síly a podněcovaly k sebeobětování ty, kdož věří v odměnu na nebesích a ve věčnou blaženost. Komunistický dělník, který nezištně celé týdny, měsíce a roky po svých osmi hodinách v továrně pracuje dalších osm hodin pro stranu, syndikát, pro družstvo, je z hlediska dějin člověka výše než otrok nebo řemeslník, který se vydával všemožným nebezpečím, jestliže se chtěl odebrat na tajné modlitby. Právě tak Rosa Luxemburgová a Karel Liebknecht² jsou větší než ti největší světci Kristovi. Právě proto, že cíl jejich zápasu je konkrétní, lidský a omezený; proto také vojín dělnické třídy stojí výše než vojín boha, neboť morální síly podporující jejich vůli jsou tím nezměrnější, čím určitější je cíl předložený vůli. Jakou rozpínavou silu budou moci kdy získat city dělníka, který skloněn u stroje

¹ Rozumí se změna výrobních vztahů.

² Rosa Luxemburgová (1871–1919) a Karel Liebknecht (1871–1919), vůdcové Spartakova svazu v Německu. Byli zavražděni reakčními živly.

opakuje celých osm hodin den co den navykklé pohyby, jednotvárné jako přebírání kuliček růžence, až bude „vládcem“, až bude mírou společenských hodnot? Není snad zázrakem skutečnost, že dělník ještě dokáže přemýšlet, i když je redukován na pouhé konání, aniž zná důvody své praktické činnosti? Zázrak, jenž se udál s dělníkem, který každý den dobývá svou duchovní svébytnost, svobodu tvořit podle svých idejí, a musí přitom bojovat s únavou, nudou, jednotvárností pohybů, která se stále více mechanizuje a tak zabíjí jeho vnitřní život, tento zázrak se organizuje v komunistické straně, v odhodlání bojovat a revolučně tvořivě pracovat.

Výlučnou povinností továrního dělníka je být vykonavatelem. Nesleduje celkový pracovní a výrobní proces; není bodem, který by svým pohybem tvořil linku; je špendlíkem připíchnutým na určené místo a linie vychází z následnosti jednotlivých špendlíků, které vnější vůle rozmístila podle svého záměru. Dělník je náchylný tento způsob svého bytí přenášet do všech oblastí svého života; snadno se smíruje jednou provždy s úlohou materiálního vykonavatele, „masy“ řízené vůlí, která stojí mimo něho; intelektuálně je líný, neví a nechce předvídat nic kromě bezprostředně blízkého; proto mu chybí jakékoli kritérium při volbě vlastních předáků a snadno se nechá oklamat sliby – chce věřit, že může získávat bez velkého úsilí z vlastní strany a bez přílišného přemýšlení. Komunistická strana je nástrojem a dějinnou formou procesu vnitřního osvobodování, s jejichž pomocí se dělník stává z **vykonavatele iniciátorem**, z **masy** se stává **hlavou** a **vůdcem**, z ruky se stává mozkiem a vůlí; ve vytváření komunistické strany se objevuje zárodek svobody, který se rozvine a jemuž se dostane plného rozvoje, až dělnický stát zorganizuje nezbytné materiální podmínky. Otroek nebo řemeslník v antickém světě „poznáváním sama sebe“ usiloval o své osvobození tím, že vstupoval do křesťanských obcí, kde se konkrétně cítil jako mezi rovnými, jako bratr, protože měl s ostatními společného otce; dělník vstupující do komunistické strany spolupracuje při „objevování“ a „vynalézání“ svébytných životních způsobů, „dobrovolně“ spolupracuje při světovém dění, přemýšlí, předvídá, nese odpovědnost, je ve straně spíše organizátorem než organizovaným, cítí,

že tvoří předvoj, který pádí vpřed a unáší s sebou veškerou masu lidu.

Komunistická strana se projevila i po čistě organizační stránce jako zvláštní forma proletářské revoluce. Žádná revoluce v minulosti nepoznala strany; ty se zrodily po buržoazní revoluci a rozložily se na půdě parlamentní demokracie. I v této oblasti se potvrdila marxistická myšlenka, že kapitalismus vytváří síly, které pak nedokáže zvládnout¹. Demokratické strany sloužily k označování zdatných politiků a k jejich prosazování v konkurenčním politickém boji; dnes jsou lidé dosazováni do vedoucích funkcí bankami, velkými časopisy a svazy průmyslníků; strany se rozložily na množství osobních klik. Komunistická strana, zvedající se z popela socialistických stran, odvrhuje své demokratické² a parlamentaristické počátky a projevuje se ve svých podstatných rysech, které jsou v dějinách něčím nebyvalým: ruská revoluce je revoluce provedená lidmi organizovanými v komunistické straně, těmi, které strana uhnětila v nové osobnosti; v ní získali nové city a naplnili svůj život mravností, která se má stát univerzálním vědomím a cílem pro všechny.

¹ To je jeden z opakujících se motivů v marxistické kritice kapitalistického systému. Vzpomeňme na výrok z **Manifestu**, že buržoazie z vlastní potřeby vytvořila síly, které přivedou její pád — „moderní dělníky, proletáře“; a na jiném místě přirovnání buržoazie k neopatrnému „čarodějovu učni“, vyvolávajícímu mocnosti, které pak nemůže zvládnout.

² Ve smyslu buržoazní demokracie.

Základy politiky

Na co se především zapomíná, jsou právě nejobecnější základy nejpodstatnějších věcí; na druhé straně právě tím, že se donekonečna opakují, stávají se pilíři politiky a jakékoli kolektivní akce.

Základem všeho je zjištění, že opravdu existují ovládaní a vládnoucí, vedení a vedoucí. Celá politická věda a umění se zakládají na tomto prvotním a nezvratném faktu (za jistých obecných podmínek).¹ Původ tohoto faktu je problémem o sobě, který bude třeba studovat zvlášť (přínejmenším se bude moci a také muset zkoumat, jak zeslabit a odklidit tento fakt tím, že se změní určité podmínky, jejichž působení v tomto smyslu je postřehnutelné). Skutečnost, že existují vedoucí a vedení, vládnoucí a ovládaní, ovšem zůstává. Přihlédneme-li k této skutečnosti, bude pak jasnější, jak neúčinněji řídit (vzhledem k určitému účelu) a jak tudíž nejlépe připravit vedoucí (a v tom, přesněji řečeno, záleží první stupeň vědy a politického umění) a jak se na druhé straně poznávají úspěšnější cesty nejmenšího odporu, chceme-li u vedených nebo ovládaných dosáhnout poslušnosti. V přípravě vedoucích pracovníků je základní věcí předpoklad: chceme, aby vždy existovali ovládaní a vládnoucí, nebo chceme utvořit takové podmínky, v nichž nutnost takového rozdělení zmizí? Vycházíme tedy z předpokladu věčného rozdělení

---

¹ To znamená za obecných podmínek určených existencí třídního státu a v samé socialistické společnosti až do uskutečnění komunismu, kdy odumře stát a s ním i „demokracie“ a funkce vládnutí přestanou být funkcemi politickými. Tento vývoj měl na mysli Gramsci, zejména když zdůrazňoval, že „základní problém“ je v tom, zda vedoucí skupina působí s perspektivou odstranění rozdílu mezi vedoucími a vedenými, nebo naopak s perspektivou zachovat a upevnit tento rozdíl.

lidstva, nebo věříme, že toto rozdělení odpovídá jen jistým historickým podmínkám? Přitom si musíme uvědomit, že rozdělení na ovládané a vládnoucí, i když se v konečné analýze ukazuje rozdělením na společenské skupiny, za současného stavu věcí existuje i v nitru skupiny samé, i když je sociálně homogenní;¹ v jistém smyslu můžeme říci, že toto rozdělení je výtvozem dělby práce, že je to technická záležitost. S touto koexistencí důvodů spekulují ti, kdo vidí ve všem jen „techniku“, „technickou“ nutnost atd., aby se nemuseli zabývat základním problémem.

Vzhledem k tomu, že i v samotné skupině existuje dělení na vládnoucí a ovládané, nutně musí být stanoveny některé nepopíratelné zásady – a právě v této oblasti vznikají nejtěžší „omyly“, které se totiž projevují v nejtrestuhodnější a nejhůře napravitelné neschopnosti. Lidé se domnívají, že jakmile se vytyčí zásada skupiny,² samočinně se musí bez diskuse dostavit poslušnost, aniž je třeba důkazu „nutnosti“ a racionality. Někteří se domnívají, ba dokonce i podle toho jednají, že poslušnost „přijde“ bez nějakého vyžadování, aniž je třeba ukazovat k ní cestu. Je skutečně těžké vymýt u vedoucích pracovníků „cadornismus“, tj. přesvědčení, že se nějaká věc uskuteční proto, že vedoucí považuje její provedení za správné a rozumné: není-li provedena, „vina“ bývá svalována na toho, kdo „měl“ atd. Je velmi obtížné vymýt trestuhodný zlovyk – opomíjet možnosti, jež se vyhýbají zbytečným obětím. Zdravý rozum přece ukazuje, že většina kolektivních (politických) pohrom je způsobena tím, že se nikdo nesnaží vyhnout zbytečným obětím nebo že někdo nebral na vědomí oběti jiných a že si zahrával s cizími životy. Každý jistě slyšel vypravovat od frontových důstojníků, jak vojáci často opravdu riskovali život a jak

¹ Například v dělnické straně nebo v syndikátu.

² Jak jsme viděli výše, vedoucí a vedení existují i uvnitř společensky homogenní skupiny (například i uvnitř proletářské strany), a nesmíme upadat v omyl nebo v iluzi, že přesvědčování a utvrzování přímo uvnitř skupiny se stává zbytečným. Gramsci prozíravě postřehl, že právě zde mohou vznikat nejtěžší omyly jako byrokratismus, poručnickování a autoritářství nebo to, co sám nazývá „cadornismem“, podle jména generála Cadorna, hlavního viníka katastrofy u Caporetta, která ukázala v pravém světle omyly ve vedení italské armády.

se naopak bouřili, když byli přehlíženi. Vojáci jedné roty byli například ochotni hladovět řadu dní, protože viděli, že přísun potravin byl z objektivních důvodů nemožný, ale vzbouřili se, jestliže nedostali jediné jídlo pro nedbalost nebo byrokratismus zásobovacích útvarů.

Tato zásada platí pro všechny akce, které si vyžadují oběti. Proto vždy po každém zvratu situace je třeba volat k odpovědnosti především vůdce, a to vůdce v užším smyslu (například frontu tvoří několik úseků a každý úsek má svého velitele; proto je možné, že za nějakou porážku nesou větší odpovědnost vůdcové jednoho úseku, ale jde vždy o poměrnost a o to, aby nikdo nebyl zproštěn odpovědnosti).

Vytyčíme-li zásadu, že existují vedení a vůdcové, ovládání a vládcové, je pravda, že „strany“ jsou stále ještě nevhodnějším prostředkem pro utváření vůdců a vůdčovských schopností („strany“ mohou vystupovat pod nejrůznějšími jmény, i jako nestranné skupiny nebo „popření stran“; ve skutečnosti i takzvaní „individualisté“ jsou lidé stráničtí, jenomže by se chtěli stát „šéfy strany“ z milosti boží nebo díky imbecilitě těch, kdo jdou za nimi). Všimněme si vývoje obecného pojmu, který je obsažen ve výrazu „státnost“. Tento výraz má svůj velmi přesný historicky určený význam. Vzniká tu však problém: existuje něco podobného tomu, čemu se říká „státnost“, v každém významnějším hnutí, tedy hnutí, jež by nebylo jen nezávazným projevem více či méně oprávněného individualismu? „Státnost“ obvykle předpokládá „kontinuitu“ buď do minulosti, směrem k tradici, nebo do budoucnosti, čili předpokládá, že každý čin je okamžikem komplexního procesu, který se již začal a který bude pokračovat. Odpovědnosti za tento proces a za účast v tomto procesu, za solidárnost se silami materiálně „neznámými“, které jsou pocíťovány jako působící a činné a s nimiž se počítá, jako by byly „materiální“ a tělesně přítomné, se právě v jistých případech říká „státnost“. Takové povědomí „trvání“ musí být pochopitelně konkrétní, a nikoli abstraktní, v jistém smyslu tedy nemá vybočovat z určitých mezí. Předpokládejme, že nejužší mezí jsou generace předcházející a generace budoucí, což není zase tak

málo, neboť pro generaci se nepočítá třicet let před dneškem a třicet let po něm, ale je třeba ji vidět organicky, v dějinném smyslu, což (alespoň pokud jde o minulost) není těžké pochopit: cítíme se solidární s lidmi, kteří jsou dnes velmi staří a kteří pro nás představují „minulost“ žijící dosud mezi námi, kterou je třeba poznat, s níž je třeba se vypořádat, která je jedním ze základů přítomnosti a předpokladů budoucnosti. A stejně tak je tomu s dětmi, s generacemi rodícími se a dorůstajícími, za něž jsme odpovědní. (Něco jiného je „kult tradice“, který má tendenční příchuť, implikuje výběr a určitý cíl, je tedy v základě ideologie.) Přece však můžeme říci, že takto chápaná „státnost“ je ve všech lidech; čas od času je nutno bojovat proti jejímu deformování a proti úchylkám.

„Gesto pro gesto“, boj pro boj atd., a zejména úzkoprsý a malicherný individualismus je nakonec svévolným uspokojováním chvilkových nápadů atd. (Ve skutečnosti jde vždy o italskou¹ apolitičnost, která nabývá různých svérázných bizarních podob.) Individualismus je pouze živočišná apolitičnost, sektářství je „apolitičnost“, a podíváme-li se blíže, je sektářství skutečně formou osobní „klientely“, kdy schází duch stranictví, který je základním kamenem „státnosti“.² Důkaz, že duch stranictví je základním kamenem státnosti, je jedním z nejvýznamnějších a velmi důležitých stanovisek, která je třeba hájit; naopak „individualismus“ vyjadřuje živočišný postoj, „obdivovaný cizinci“ jako počínání zvířat v zoologické zahradě.

¹ O apolitičnosti Italů viz poznámku Gramsciho v *Minulosti a přítomnosti* (Passato e Presente), str. 11–12.

² V poznámce o apolitičnosti, uvedené výše, Gramsci ve skutečnosti poznamenává, že „sektářství v lidových vrstvách odpovídá duchu klikáření u vládnoucích tříd.“ V prvním i druhém případě je sektářství projevem nedostatku onoho „ducha stranictví“, jenž je základním kamenem „státnosti“.

Sociologie a politické vědy

Vzestup sociologie¹ souvisí s úpadkem pojmu politických věd a politického umění, k němuž dochází během 19. století (přesněji v jeho druhé polovině, spolu se vzestupem evolucionistických a pozitivistických učení). Co však je opravdu v sociologii důležité, to jsou zase jen politické vědy. „Politika“ se stala synonymem parlamentní politiky nebo osobních klik. Rozšířilo se přesvědčení, že s ústavami a parlamenty začíná epocha „přirozené evoluce“, že společnost našla své definitivní, protože racionální základy atd., a že proto tedy lze společnost studovat metodami přírodních věd. Z tohoto nazírání vyplývá ochuzení pojmu stát. Znamenají-li politické vědy vědu o státě a je-li celý stát komplexem praktického a teoretického konání, jímž vládnoucí třída nejen zdůvodňuje a udržuje své panství, ale dokáže si i zjednat aktivní souhlas ovládaných, je zřejmé, že všechny podstatné otázky sociologie nejsou ničím jiným než otázkami politických věd. Zůstává-li nějaký zbytek, musí to být nutně jen falešné problémy, problémy samoučelné. Otázka, kterou si stále kladl autor **Lidové črty**², se týkala možnosti určit, v jakých vztazích mohou stát politické vědy vůči filosofii praxe, zda mezi nimi existuje totožnost (neudržitelná věc

¹ Sociologie je termín ražený Augustem Comtem (1798–1857), jímž označoval vědu, která by měla přísně vědecky a objektivně studovat zákony, které řídí společnost.

² Jde o knihu Nikolaje Bucharina *Teorie historického materialismu. Populární příručka marxistické sociologie*, která vyšla v Moskvě v roce 1921. Kritice této knihy věnuje Gramsci mnoho stránek, které jsou nyní shrnuty ve svazku *Historický materialismus a filosofie Benedetto Croceho* (Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce), str. 117–168.

nebo udržitelná pouze z hlediska nejmalichernějšího pozitivismu), nebo zda jsou politické vědy souborem empirických nebo praktických zásad, které jsou vyvozovány z širšího pojetí světa nebo filosofie jako takové, nebo zda je tato filosofie pouhou vědou pojmů nebo obecných kategorií, které se rodí z politických věd atd.

Je-li pravdou, že člověk nemůže být pojímán jinak než jako člověk historicky určený, že se vyvinul a žije v určitých podmínkách, v určitém společenském komplexu nebo souhrnu společenských vztahů, můžeme si pak představovat sociologii jako pouhé studium těchto podmínek a zákonů řídících jejich vývoj? Protože nemůžeme přehlížet vůli a iniciativu lidí samých, musí být takové pojetí nutně falešné. Vystává problém, co to vlastně je sama „věda“. Není snad sama „politickou činností“ a politickým myšlením, protože mění lidi a dělá z nich jiné, než byli předtím? Je-li „politikou“ všechno, pak je třeba, abychom neupadli do nudné tautologické frazeologie, rozeznávat s pomocí nových pojmů politiku odpovídající vědě, která se tradičně nazývá „filosofií“, od politiky, která se nazývá politickou vědou v užším smyslu. Je-li věda „objevem“ dříve neznámé skutečnosti, není tato skutečnost v jistém smyslu pojímána jako transcendentní? A nemyslí se přitom, že existuje ještě něco „neznámého“, a tudíž transcendentního? A neznamena pak pojetí vědy jako „tvorby“¹ její pojetí jako „politiky“? Všechno záleží na tom, zda jde o tvorbu živelnou, nebo racionální, to znamená pro lidi užitečnou, aby se rozšířilo jejich chápání života a aby sám život se povzněl (rozvíjel) ve vyšším stupni.

¹ Tedy jako aktivní přeměny světa.

Morálka a politika

Probíhá boj. Posuzuje se „oprávněnost“ a „spravedlivost“ nároků stran účastnících se konfliktu. Dochází se k závěru, že jedna strana nemá pravdu, že její nároky nejsou oprávněné nebo že jsou přímo namířeny proti zdravému rozumu. Tyto závěry jsou výsledkem rozšířeného lidového způsobu myšlení, který sdílí právě ona strana, jež je takto postižena odsouzením. Přece však tato strana dále tvrdí, že „má pravdu“, že „je v právu“, a co je důležitější, pokračuje v boji, přináší mu oběti, což znamená, že její přesvědčení není ničím povrchním, podružným a vedlejším, že tu nejsou jen polemické důvody a snaha zachovat si renomé, ale opravdu závažné příčiny působící ve vědomí lidí.¹

Bude to znamenat, že otázka byla špatně položena a špatně vyřešena a že pojmy oprávněnost a spravedlivost jsou čistě formální. Nakonec může dojít k tomu, že ve sporu dvou stran mají za daného stavu věci pravdu obě, nebo jedna snad má za daného stavu věci spíše pravdu než druhá, ale nebude mít pravdu, „kdyby se věci měly změnit“. Právě teď v konfliktu, který máme rozsoudit, není to daný stav věcí, ale cíl, který si svářící strany samým konfliktem předsevzaly; a jak může být posuzován tento cíl, který ještě neexistuje jako působící a hodnotitelná realita? A kdo ho

---

¹ Těžko přesně říci, na kterou situaci se zde Gramsci odvolává. Podle způsobu výkladu lze usuzovat na vnitřní konflikt uvnitř dělnického hnutí. V každém případě mu záleží na tom, aby zdůraznil, že politické hodnocení nemá být směřováno s hodnocením morálním; kromě toho soudí, že hodnocení, má-li být „oprávněné“, musí být podáváno s ohledem na otevřené perspektivy různých stanovisek v konfliktu.

může vážit? Nestane se sám úsudek součástí konfliktu, to znamená, nebude něčím jiným než silou ve hře prospívající nebo škodící jedné nebo druhé straně? V každém případě můžeme říci: 1. že v konfliktu je každý morální úsudek absurdní, protože se může zakládat pouze na prakticky existujících skutečnostech, které má právě konflikt nějak upravit; 2. že jediný možný úsudek je tu úsudek „politický“, to znamená přizpůsobení prostředku cíli (tudiž implikuje zjištění cíle nebo postupných cílů v postupné řadě přiblížení). Konflikt je „nemorální“, pokud nás vzdaluje od cíle a nevytváří podmínky, které nás přibližují k cíli (čili pokud nevytváří prostředky příhodnější k dosažení cíle), ale není „nemorální“ z jiných „moralistických“ hledisek. Stejně tak nemůžeme hodnotit politika podle skutečnosti, zda je, či není čestný, ale podle faktu, zda dodržuje, či nedodržuje své závazky (a v tomto dodržování může být zahrnuto „být čestný“; čestnost tedy může být nutným politickým faktorem a vcelku tomu tak je, ale hodnocení je politické, a nikoli morální). Onen muž nebude posuzován podle skutečnosti, zda jedná oprávněně, ale podle skutečnosti, zda získá, či nezíská pozitivní výsledky nebo zda se vyhne negativním výsledkům, zlu, a přitom může být nutné „jednat oprávněně“, ale musí to být jen prostředkem politiky a nikoli morálním soudem.

Psychologie a politika

Zvláště v obdobích finančních krizí často slyšíme mluvit o „psychologii“ jako o skutečné příčině určitých okrajových jevů. Psychologie (nedůvěra), panika atd. Co však v tomto případě znamená „psychologie“? Je to fikový list studu k označení „politiky“, to znamená jisté politické situace.

Protože pod „politikou“ obvykle rozumíme parlamentní frakce, strany, časopisy a – všeobecně řečeno – každou akci, která se vyznačuje viditelnou a předem určenou směrnicí, dává se název psychologie nejjednodušším masovým jevům, které nejsou předem určeny, nejsou organizovány a nejsou viditelně řízeny, které jsou dokladem zlomu ve společenské jednotě ovládaných a vládnoucích vrstev. Prostřednictvím tohoto „psychologického tlaku“ vyjadřují ovládané vrstvy svou nedůvěru k vůdcům a požadují, aby se změnily osoby a zaměření finanční, a tudíž i ekonomické činnosti. Spořitelé neinvestují své úspory nebo přestávají investovat do určitých oblastí činností, které se jim zdají zvláště riskantní atd. Spokojí se s nejnižšími úroky nebo i s nulovými úroky; někdy dávají přímo přednost ztrátě části kapitálu, aby dostali zbytek do bezpečí.

Může stačit „výchova“ k tomu, abychom se vyhnuli podobným krizím všeobecné nedůvěry? Tyto krize jsou příznačné právě tím, že jsou všeobecné, a proti všeobecnosti je těžké vychovávat novou důvěru. Časté střídání takových psychologických krizí napovídá, že organismus je nemocný, čili že společnost jako celek není již schopna vydávat ze sebe schopné vůdce. Jde pak o politické krize, a dokonce o politicko-sociální krize vládnoucího seskupení.

Politická strana

Řekli jsme si, že hrdinou nového Vladaře¹ by nemohla být v moderní epoše hrdinná osobnost, ale politická strana, pokaždé a u různých národů v různých vnitřních vztazích jiná, ona určitá strana, která má v úmyslu (a je myšlenkově a historicky pro tento cíl připravena) založit nový typ státu.

Povšimněme si, jak v režimech projevujících se jako totalitní přebírá tradiční funkci královské koruny jako instituce ve skutečnosti určitá strana, která je rovněž totalitní právě proto, že osvobuzuje od takové funkce.² Ačkoliv je každá strana výrazem nějaké sociální skupiny, přesto určité strany zastupují za určitých podmínek jen jedinou sociální skupinu, pokud plní vyrovnávací a soudcovskou funkci mezi vlastními zájmy skupiny a ostatními skupinami a dohlížejí na to, aby se vývoj skupiny, kterou zastupují, děl se souhlasem a za pomoci spojeneckých skupin, ne-

¹ Novým Vladařem je pro Gramsciho právě politická strana dělnické třídy. Tímto obratem má Gramsci na mysli Vladaře Niccola Machiavelliho (1469–1527), největšího italského historika a politického myslitele. V tomto díle Machiavelli zkoumá různé typy vlády, zastavuje se především u nových útvarů a vyhláší zásady, jimiž se mají řídit. Buduje tak ideální postavu Vladaře, používajícího všech politických klíčů, síly, lsti a přesvědčování, který dokáže sjednotit rozptýlené části Itálie, vyhnat cizince a vytvořit velký jednotný stát. Paralelu mezi Vladařem Machiavelliho a novým Vladařem Gramsciho nutno vidět v tom, že tehdy mohl být problém jednotného státu (čili problém pokroku italské společnosti) vyřešen jen velkým absolutistickým monarchou; dnes problém hlubší jednoty (čili problém socialistické přeměny Itálie) může být vyřešen jen velkou stranou nového typu. Viz také předmluvu k tomuto svazku.

² Tradiční institucionální funkce koruny, nebo jak Gramsci říká dále, funkce presidenta republiky spočívá v roli „nestranné“ síly. Totalitní strana (jako byla strana fašistická), kterou tu Gramsci vidí před sebou, se snaží vytvořit zdání, že i ona je nestrannou silou vůči třídám a třídnímu boji, a proto chce v sobě ztělesňovat funkci koruny.

přímo skupin zásadně nepřátelských. Konstituční formule krále nebo presidenta republiky, který „kraluje a nevládne“, právně vymezuje tuto soudcovskou funkci a snahu konstitučních stran „neobnažít“ korunu nebo úřad presidenta a podle ní hlava státu nese odpovědnost za vládní činy, ale jde o ministerskou odpovědnost, představující kasuistiku všeobecného principu ochrany pojmu státní jednoty, svolnosti ovládaných se státní akcí, ať jsou bezprostředně vládnoucí strany jakékoliv.

S příchodem totalitní strany tyto formule ztrácejí na významu, a slábne tudíž vliv institucí, které ve smyslu těchto formulí fungovaly; sama funkce však je ztělesňována stranou, která opěvuje abstraktní pojem „stát“ a bude se snažit nejrůznějšími způsoby vyvolat dojem, že funkce „nestranné síly“ je aktivní a účinná.

Jestliže je politická akce (v užším smyslu) nutná, proč můžeme mluvit o „politické straně“? Pozorujeme, že v moderním světě se v mnoha zemích organické a hlavní strany, vedeny nevyhnutelností boje nebo jinými důvody, rozdělily na frakce, z nichž každá si osobuje název „strana“, a dokonce nezávislá strana.¹ Často proto hlavní intelektuální štáb organické strany nepřísluší k žádné z takových frakcí, ale jedná, jako by byl řídicí silou, která stojí sama o sobě, nad stranami – a někdy se tomu věří i ve veřejnosti. Tuto funkci můžeme studovat s větší přesností, vyjdeme-li ze stanoviska, že časopis (nebo skupina časopisů), týdeník (nebo skupina týdeníků) jsou rovněž „stranami“ nebo „stranickými frakcemi“ či „nástroji určité strany“. Máme na mysli úlohu Timesů² v Anglii nebo vliv, který měl Corriere della Sera v Itálii, nebo i funkci takzvaného „informujícího tisku“, domněle „apolitického“, ba i sportovního a technického tisku. Ostatně, tento jev nabízí zajímavé pohledy v zemích, kde existuje jediná totalitní vládní strana, protože taková strana nemá

¹ Musíme vidět, jak Gramsci poznamenává jinde, že strany jsou „nomenklaturou tříd“; to konečnou znamená, že každé třídě by měla organicky odpovídat jediná strana. V praxi tomu však vždy nebývá z nejrůznějších příčin historického a sociálního rázu.

² Times jsou nejautoritativnější anglický deník konzervativního zaměření, i když se nevydávají za představitele konzervativní strany.

funkce ryze politické, ale povytce technické, propagandistické, policejní, s úkolem ovlivňovat morálku a kulturu. Politická funkce je nepřímá, neboť neexistují-li jiné legální strany, existují vždy de facto jiné strany a tendence zákonem nepostižitelné, s nimiž se polemizuje a proti nimž se bojuje jako při hře na slepou bábu. V každém případě je jisté, že v takových stranách kulturní funkce převládají a poskytují místo politické hantýrce,¹ čili politické otázky jsou převlékány do kulturní podoby a jako takové se stávají neřešitelnými. Ale tradiční strana má v podstatě charakter „nepřímý“, to znamená, že vystupuje navenek jako čistě „výchovná“ (lucus atd.),² morální a kulturní (sic!); a je to osvobodivé hnutí; i takzvaná přímá akce (teroristická) se pojímá jako „propaganda“ příkladem; čímž se můžeme ještě utvrdit v úsudku, že liberalistické hnutí není autonomní, ale žije na okraji jiných stran, „aby je vychovávalo“. Dá se mluvit o „liberalismu“ nerozlučně spjatém s každou organickou stranou. (Čím jiným jsou „rozumoví a mozgoví liberalisté“, ne-li jednou stránkou takové „okrajovosti“ ve vztahu k velkým stranám vládnoucích společenských skupin?) Právě sama „seкта ekonomistů“³ byla historickou stránkou tohoto jevu.

Před námi jsou zatím dvě formy „strany“, která, jak se zdá, představuje čistou abstrakci z bezprostřední politické akce: jednak strany složené z *elity*, lidí zabývajících se kulturou, kteří mají úkol řídit z hlediska kultury a všeobecné ideologie rozsáhlé hnutí spřízněných stran (jež jsou ve skutečnosti frakcemi téže organické strany),

¹ A právě k tomu docházelo za fašismu. O mnoha politických otázkách se pojednávalo z cenzurních důvodů nepřímo, z hlediska „kultury“, ale tak se tvořil jinotajný jazyk, hantýrka masám naprosto nesrozumitelná.

² *Lucus a non lucendo* („Les, a proto není světlo“) je latinské okřídlené úsloví označující ironicky nedostatek nějaké vlastnosti. Zde je slovo „výchovný“ míněno ironicky. Ve skutečnosti je liberalistické hnutí (nebo anarchistické) pro lidové masy „nevýchovné“.

³ Sekta ekonomistů je proslulá skupina učenců ekonomů, která působila v předvečer Francouzské revoluce roku 1789. Hlavou školy byl Bernard Quesnay a jejími členy mezi jiným byli Mercier de la Rivière, Mirabeau, Dupont de Nemours, známí také pod názvem fyziokraté (zastánci vlády přírody); vyjadřovali ve skutečnosti se svou doktrínou *laissez faire* („volné ruce“ v oblasti ekonomie) v typické podobě výhrady buržoazie proti hospodářské feudální struktuře a státnímu autoritářství.

a jednak – v novější době – strany *mas*, nikoli *elity*, a ty jako masy nemají jinou politickou funkci kromě obecné věrnosti vojen- ského rázu vůči viditelnému nebo neviditelnému politickému ústředí (viditelné ústředí je často mechanismem povelů vycházejících od sil, které se netouží ukazovat v plném světle, ale jednají pouze nepřímo, přes zprostředkující osoby a přes „zprostředkovanou ideologii“).¹ Masa je prostě určena k „manipulaci“ a je „zajata“ morálními kázáními se sentimentálními hroty, s mesiašskými mýty nacházejícího pohádkového věku, kdy všechny dnešní rozpory a bědy budou automaticky vyřešeny a vyléčeny.

Když chceme psát dějiny politické strany, budeme muset ve skutečnosti odpovídat na celou řadu problémů mnohem méně jednodušších, než má za to například Roberto Michels,² který je považován za odborníka v této věci. Co jsou to dějiny strany? Bude to pouhé vypravování o vnitřním životě politické organizace, o jejím zrodu, o prvních skupinách, z nichž se skládala, o ideologických polemikách, v nichž se formoval její program a její pojetí světa a života? V takovém případě by šlo o dějiny uzavřené skupiny intelektuálů a mnohdy o politický životopis jediné osobnosti. Rámeč obrazu bude tedy muset být širší a přístupnější.

Bude nutno podávat dějiny určité masy lidí, kteří šli za svými inspirátory, podporovali je svou důvěrou, svou oddaností, svou kázní nebo je „realisticky“ kritizovali a rozcházeli se nebo zůstávali vůči některým podnětům pasivní. Ale budou tvořit tuto masu pouze lidé přimykající se ke straně? Bude stačit sledovat kongresy, volby atd., tedy celou tu činnost a způsoby existence, jimiž stranická masa projevuje svou vůli? Zřejmě bude nutné počítat se sociální skupinou, jejíž je daná strana výrazem a nejvyspělejší částí: dějiny strany tedy musí být dějinami určité společenské

¹ Jako v případě Národní fašistické strany, jejíž exponenti byli ve skutečnosti „viditelným“ výrazem nejreakčnější skupiny italského finančního kapitálu.

² Roberto Michels (1876–1937), sociolog a vědec zabývající se politickými problémy, narodil se v Německu, ale žil dlouho v Itálii. Věnoval se dějinám socialismu a sociálním problémům.

skupiny. Tato skupina však není izolována; má přátele, příznivce, odpůrce, nepřátele. Jen z komplexního obrazu celého společenského a státního souhrnu (a často i s mezinárodními zásahy) vyplynou dějiny určité strany, o nichž se dá říci, že psát dějiny strany znamená nic než psát obecné dějiny země z monografického hlediska a vytknout v nich charakteristickou stránku. Strana bude mít větší nebo menší význam a váhu právě podle toho, jak její specifická činnost více či méně vážila při určování dějin země.

Ze způsobu psaní dějin strany vyplývá i to, co rozumíme stranou a čím má být. Sektář bude jásat nad vnitřními záležitostkami, které budou mít pro něj esoterický¹ význam a budou ho naplňovat mystickým nadšením; historik, i když přikládá důležitost každé věci, kterou má v celkovém obraze, položí především důraz na skutečnou účinnost strany, na její vliv při rozhodování, ať už pozitivní, či negativní, na to, čím přispěla ke vzniku událostí a také jak zabránila, aby se nestaly události jiné.

Okamžik poznání, kdy se utvořila strana, kdy má přesné a trvalé poslání, bývá zdrojem mnoha diskusí a často také bohužel zdrojem jisté formy domýšlivosti, která není o nic méně směšnější a nebezpečnější než „domýšlivost národů“, o níž mluví Vico.² Můžeme říci, že je pravdou, že ani strana nebyla nikdy dotvořena a zformována v tom smyslu, že každý pokrok přináší nové úkoly a povinnosti, a v tom smyslu, že pro jisté strany platí paradox, že jsou dotvořeny a zformovány tehdy, kdy již neexistují, to znamená, když se jejich existence stala historicky zbytečnou. Protože každá strana je jen názvem pro třídu, musí být zřejmé, že pro stranu, která si předsevzala zrušit rozdělení společnosti na třídy, její zdokonalování a dotváření spočívá ve skončení její další existence, jakmile

¹ Esoterickými byla nazývána taková učení a takové lekce, kdy někteří řečí filosofové nerozprávěli se všemi svými žáky, ale pouze s částí z nich.

² Giambattista Vico (1668–1744) je jedním z největších představitelů italské filosofie. Hlavním jeho dílem je *Nová věda* (*Scienza Nuova*), která vyšla v roce 1725 a později v přepracované podobě ve dvou vydáních 1730 a 1745. Vico v tomto díle v protikladu k tendenci filosofie své doby se zásadně obrací ke zkoumání světa přírody, znovu zdůrazňuje cenu dějin, života a vývoje společnosti.

neexistují třídy a tím i jejich vyjádření. Zde bychom se však chtěli dotknout osobitého okamžiku v tomto vývojovém procesu, a to okamžiku následujícího po tom, kdy fakt může a nemusí existovat, tedy v tom smyslu, že nutnost existence tohoto faktu se ještě nestala „nezvratnou“, ale „do značné míry“ závisí na existenci osob s mimořádnou volní mocí a s mimořádnou vůlí.

Kdy se stává strana historicky „nutnou“? Když podmínky k jejímu „triumfu“ a k jejímu neklamnému konstituování ve stát jsou alespoň ve stadiu formování a umožňují normálně předvídat jejich další vývoj. Kdy se však dá za takových podmínek říci, že strana nemůže být zničena normálními¹ prostředky? Máme-li odpovědět, musíme zauvažovat – pro existenci strany je nutné, aby splynuly tři základní prvky (tedy tři skupiny složek):

1. Rozptýlená složka. Jsou to obyčejní, průměrní lidé, jejichž účast nabízí straně kázeň a věrnost, nikoli tvořivého a vysoce organizovaného ducha. Bez nich by strana neexistovala, to je pravda, ale rovněž je pravda, že strana by nemohla existovat „pouze“ s nimi. Znamenají sílu, protože je tu někdo, kdo je soustřeďuje, organizuje a ukázkuje, avšak bez stmelující síly by se rozptýlili a rozlétili jako bezmocná zrnka prachu. Nikdo nepopírá, že kterákoliv z těchto částic se může stát stmelující silou, ale mluví se o nich právě v okamžiku, kdy jí nejsou a nemají podmínky se jí stát, nebo i kdyby jí byly, bylo by to v úzkém politicky neúčinném kroužku bez nějakých důsledků.

2. Hlavní stmelující složka. V národním měřítku centralizuje a dodává účinnosti a moci souhrnu sil, které ponechány sobě by znamenaly nic nebo málo více než nic; tato složka je vybavena vysoce stmelující, centralizující a ukázkující silou, a snad dokonce právě tím i vynalézavostí (rozumíme-li „vynalézavost“ v jistém směru, podle určitého typu síly, určitých perspektiv i určitých předpokladů). Rovněž je pravda, že sama tato složka by nevytvořila stranu, vy-

¹ Zřejmá narážka na pokus zničit „mimořádnými“ prostředky dělnické strany podle receptu fašistických režimů. Celá poznámka Gramscioho se týká formování a zachování komunistické strany a jejich pracovníků.

tvorila by ji však spíše než první uvažovaná složka. Mluví se o vojevůdci bez vojska, ale ve skutečnosti je snazší vytvořit vojsko než vytvořit vojevůdce. Pravdou je, že již existující vojsko bývá zničeno, nedostává-li se vojevůdců, kdežto existence skupiny vojevůdců, semknutých a svorných, kteří mají společné cíle, zanedlouho vede k vytvoření vojska i tam, kde neexistovalo.

3. Střední složka. Spojuje první složku s druhou, zjednává jejich styk, a to nejen „fyzický“, ale i morální a intelektuální. Ve skutečnosti u každé strany existují „stálé poměry“¹ mezi těmito třemi složkami a nejvyšší účinnosti se dosahuje tehdy, když takové „určité poměry“ jsou realizovány.

Na základě těchto úvah můžeme říci, že stranu nelze zničit normálními prostředky. Jestliže existuje druhá složka, nevyhnutelně se formují zbývající dvě, a to první složka, která nevyhnutelně vytváří složku třetí jako svého pokračovatele a prostředek vyjádření. Zrod druhé složky je spjat s existencí objektivních materiálních podmínek. Jestliže tato druhá složka neexistuje, byť rozptýlená a těkavá, je všechno přemýšlení neplodné.

Má-li k tomu dojít, je třeba, aby vyrostlo skálopevné přesvědčení, že je nutné určité řešení životně důležitých otázek. Bez tohoto přesvědčení nevznikne druhá složka, jejíž zničení je velmi snadné pro její malou početnost; je ale nutné, aby tato druhá složka, je-li zničena, zanechala jako odkaz podhoubí, z něhož by se dala znovu vytvořit. A kde toto podhoubí lépe přetrvává a bude se moci snáze tvořit, ne-li v první a třetí složce, které jsou zřejmě těsně spjaty se složkou druhou? Aktivita druhé složky, zaměřená k vlastnímu konstituování, je proto základní věcí. Hledisko pro hodnocení této druhé složky bude třeba hledat: 1. v tom, co skutečně dělá; 2. v tom, co připravuje pro případ svého eventuálního zničení.

¹ Gramsci dává tento výraz do uvozovek, protože naráží na chemický zákon stálých poměrů váhových, podle něhož se substance slučují pouze v určitých kvantitativních poměrech. Příмым pramenem pro Gramscioho však je pasáž z *Principi di economia pura* (Základy čisté ekonomie) od Maffea Pantaleoniho, které sám cituje v poznámce „Věta o stálých poměrech váhových“, kterou odiskujeme v tomto svazku.

O těchto faktorech lze těžko říci, který je důležitější. Neboť v boji můžeme neustále předvídat porážku; příprava vlastních nástupců je rovněž důležitou složkou toho, co se podniká pro vítězství.

Pokud jde o „domyšlivost“ strany, dá se říci, že je horší než „domyšlivost národů“, o níž mluví Vico. Proč? Protože národ musí nutně existovat a ve faktu, že existuje, je vždy možné při troše dobré vůle a povzbuzením potřebných svědků objevit, že jeho existence je plna osudovosti a významnosti. Naproti tomu strana nemůže existovat vlastní silou. Nesmíme nikdy zapomínat, že v boji mezi národy má každý zájem na tom, aby druhý národ byl oslabován vnitřním bojem, a že strany jsou právě složkami vnitřních bojů. Vůči stranám je tedy stále možná otázka, zda existují vlastní silou jako vlastní nutnost, nebo zda existují naopak pouze v zájmu jiných (a opravdu v polemikách se nikdy na tento bod nezapomíná, spíše je to zdůrazňované téma, zvláště když odpověď je nepochybná, což znamená, že podnikla a zanechává pochybnosti). Přirozeně, kdo by se nechal touto pochybností rozdírat, by byl hloupý. Politicky je to otázka prchavé důležitosti. Cizí intervence ve prospěch národních stran, které bořily vnitřní uspořádání antagonistických států, jsou v historii sporů o takzvané národní principy nespočetné, takže když se například mluví o „východní“ politice Cavourově,¹ ptáme se, zda šlo o „politiku“ čili o trvale vedenou kampaň, nebo o strategický tah pro daný okamžik, aby bylo oslabeno Rakousko roku 1859 a 1866. Tak v mazziniovských výpadech v prvních měsících roku 1870 (příklad: záležitost Barsantiho)² je vidět zásah Bismarckův,³ který s ohledem na válku s Francií a na nebezpečí italsko-francouzského společenství měl v úmyslu vnitřními konflikty oslabit

¹ Gramsci naráží na společenství Piemontu s Anglií a Francií a na intervenci piemontských oddílů v krymské válce proti Rusku (1855). Toto společenství prosazoval Camillo Benso di Cavour, významný státník období risorgimenta, tehdejší ministerský předseda Piemontu.

² V Pavii 24. května 1870 zaútočil desátník Pietro Barsanti na kasárna v čele asi čtyřiceti republikánů s voláním: „Ať žije Řím! Ať žije republika! Pryč s monarchií!“ Barsanti byl uvězněn, odsouzen k smrti a zastřelen 27. srpna 1870.

³ Otto von Bismarck (1815–1898), německý státník, strážce politiky, která vedla ke sjednocení a upevnění Německa jako velmoci.

Itálii. V událostech z června 1914¹ někteří vidí zásah rakouského generálního štábu s ohledem na nastávající válku. Vidíme, že tu je velké množství kasuistiky, a proto je třeba mít jasnou hlavu. Uvědomíme-li si, že ať se děje cokoli, provádí se vždy něčí hra, a je tedy důležité se všemožně snažit hrát dobře vlastní hru, to znamená s převahou vyhrát. V každém případě nutno pohrdat „domyšlivostí“ strany a domyšlivost nahradit konkrétními činy. Kdo konkrétní činy nahrazuje domyšlivostí nebo dělá politiku domyšlivosti, ten je jistě podezřelý z malé serióznosti. Není třeba dodávat, že se strany musejí vyhýbat i jen tzv. „oprávněnému“ zdání, že se provádí něčí hra, zvláště je-li ten někdo cizí stát.

Těžko lze vyloučit, aby kterákoli politická strana (vládnoucích skupin, ale i skupin druhořadých) nevykonávala i policejní funkci či ochranu určitého politického a právního řádu. Kdyby to bylo prokázáno výměrem, musela by být otázka kladena v jiných pojmech, tj. šlo by o způsoby a zaměření, s nimiž by se taková funkce vykonávala. Tkví smysl této činnosti v potlačování, nebo v osvětě, jde tedy o funkci reakční, nebo pokrokovou? Jistá strana vykonává svou policejní funkci, aby zachovala vnější, zjevný řád, uzdu živých dějinných sil, nebo ji vykonává tak, že usiluje povznést lid na nový stupeň civilizace, jejímž programovým vyjádřením je politický a právní řád? Zákon opravdu nalézá ty, kdo ho porušují: 1. mezi reakčními společenskými složkami, které zákon sesadil; 2. mezi pokrokovými složkami, které zákon potlačuje; 3. mezi složkami, které nedosáhly úrovně té civilizace, kterou může zákon reprezentovat. Policejní funkce strany může být tudíž pokroková nebo regresivní: pokroková tehdy, když se snaží udržet v dosahu zákonnosti sesazené reakční síly a pozvednout na úroveň nové zákonnosti zaostalé masy. Regresivní je tehdy, když se snaží potlačit živé síly dějin

a zachovat přežilou, protidějinnou zákonnost, která se stala něčím vnějším. Činnost příslušné strany ostatně poskytuje rozlišující hlediska: jestliže je strana pokroková, funguje „demokraticky“ (ve smyslu demokratického centralismu), je-li strana regresivní, funguje „byrokraticky“ (ve smyslu byrokratického centralismu). Strana je v tomto případě výlučně výkonným nástrojem, nerozhodujícím o ničem — je pak technicky vzato, orgánem policie a její název „politická strana“ je čirá metafora mytologického rázu.

¹ Jde o proslulý Rudý týden (7.–14. června 1914). Rudý týden bylo rozsáhlé hnutí povstaleckého charakteru, poznamenané krvavou reží, k níž došlo v Anconě o první červnové neděli. Vření mělo svůj střed v oblastech Marche a Romagne. Jako výraz hluboké lidové nespokojenosti nabýlo věření anarchistických a často primitivních rysů, protože chybělo účinné socialistické politické řízení.

Jednání revoluční a jednání reformistické¹

Prvotním hlediskem při hodnocení jak různých pojetí světa, tak zejména praktického jednání je toto: lze pojetí světa nebo praktický čin chápat „izolovaně“, „nezávisle“, avšak s plnou odpovědností za kolektivní život, nebo je to nemožné a pak pojetí světa nebo praktický čin lze chápat jako „integraci“, zdokonalení, protiváhu atd. jiného pojetí světa nebo praktického jednání? Uvažujeme-li o tom, vidíme, že toto hledisko je rozhodující pro ideální úsudek o ideálních pohnutkách i o pohnutkách praktických. Je zřejmé, že to má i nemalý praktický dosah.

Mezi nejrozšířenější pověry patří názor, že všechno, co existuje, existuje přirozeně, nemůže jinak než existovat, a že vlastní pokusy o formu, ať skončí jakýmkoli nezdarem, nepřerušují běh života, protože tradiční síly budou působit dále, a zejména budou dále nositeli života. V tomto způsobu myšlení je dost pravdy a běda, kdyby tomu tak nebylo. Přesto však za určitou mezí se tento způsob myšlení stává nebezpečným (jistě příklady politiky k horšímu) a v každém případě, jak bylo řečeno, trvá hledisko filosofického, politického a historického hodnocení. Jisté je, že při zevrubném zkoumání

---

¹ Titulek patří vydavateli. Jde o druhou část poznámky Průmysloví a zemědělství dělníci. Základní otázka, kterou zde Gramsci řeší, se týká skutečné autonomie strany dělnické třídy. Dokud se taková strana omezuje na snahu oprovat nebo pozměňovat skutečnost pokládanou za „přirozenou“ (jde o skutečnost určenou vztahy kapitalistické výroby), je stranou „čistě reformistickou“, a tudíž „okrajovou“ a „druhořadou“. Teprve strana, která si klade za úkol radikální přeměny v existujících výrobních vztazích, a která je si vědoma důsledků z toho vyplývajících, je za současného stavu věcí revoluční alternativou. Na tomto úsudku staví Gramsci několik úvah, které jsou v uváděném úryvku ilustrovány.

zjistíme, že určité pohnutky jsou samy chápány jen jako okrajové; předpokládají tedy nějakou hlavní pohnutku, do níž by se včlenily, aby se tak napravila některá domnělá nebo skutečná zla; to znamená, že jisté pohnutky jsou čistě reformistické.

Tato zásada je politicky důležitá, protože teoretickou pravdivost poučky, že každá třída má jen jednu stranu, dosvědčuje při rozhodujících zvratech skutečnost, že různá seskupení, z nichž každé vystupovalo jako „nezávislá“ strana, se spojují a vytvářejí jednotný blok. Dříve existující mnohotvárnost měla pouze „reformistickou“ povahu, čili týkala se dílčích otázek; znamenala v jistém smyslu dělbu práce v politice (v příslušných mezích prospěšnou); avšak každá část předpokládala druhou, takže v rozhodném okamžiku, když přišly na přetřes zásadní otázky, vznikla jednota a vyvstal blok. Odtud plyne závěr, že při budování stran je třeba stavět na „monolitickém“ typu, a nikoli na druhořadých otázkách; strážme tudíž pozorně soudržnost mezi vedoucími a vedenými, mezi hlavami a masou. Jestliže v rozhodujících chvílích přejdou vůdcové ke své „skutečné straně“¹, masy zůstanou na holičkách, netečné a nebojovné. Dá se říci, že žádná skutečná pohnutka se ve své celistvosti nezmočňuje vědomí rázem, ale pouze postupným nabýváním zkušeností, když si tedy všimáme faktů, že nic z toho, co je, není přirozené (v převráceném smyslu slova), ale existuje za určitých podmínek, jejichž odstranění nezůstává bez následků. Tak se pohnutka dovršuje, ztrácí rysy libovolnosti, „symbiózy“² stává se skutečně nezávislou tak, že pro jisté důsledky vytváří potřebné předpoklady, a dokonce na vytváření těchto předpokladů vynakládá všechny své síly.

---

¹ Může se stát, a také se stalo, že předáci proletářské strany se v rozhodných chvílích projeví jako „reformisté“, tedy konečniců jako „měšťáci“. V takovém případě zápal mas, jejich bojovnost atd. ztrácejí účinnost. Mějme v paměti, že Gramsci myslil na situaci italské socialistické strany v letech po první světové válce.

² „Symbióza“ je termín projev, kdy živočišné nebo rostliny různých druhů se trvale sdružují k vzájemnému prospěchu. Zde má jen význam nesamostatného hnutí ve shora zmíněném smyslu, žijícího ve skutečnosti na okraji historicky převládajících sil.

Poznámky k některým aspektům struktury politických stran v období organických krizí

V jistém bodě svého dějinného bytí se společenské skupiny od-
dělují od svých tradičních stran, tj. od tradičních stran v dané
organizační formě, a spolu s nimi určití lidé, kteří je tvoří, před-
stavují a vedou, přestávají být uznáváni jako věrný výraz jejich
třídy nebo třídních frakcí. Když k takovým krizím dojde, stává se
bezprostřední situace choulostivou a nebezpečnou, protože se ote-
vívá volné pole násilným řešením, činnosti temných živlů, předsta-
vovaných muži prozřetelnosti z milosti boží.¹

Jak vznikají tyto kontrastní situace mezi „představiteli“ a před-
staviteli, které ze stranické oblasti (ze stranických organizací v užším
smyslu, z oblasti volební a parlamentní a novinářství) přesahují do
celého státního organismu, a tím posilují relativní mocenské po-
zice byrokracie (civilní i vojenské), vysokých financí, církve a vůbec
všech orgánů poměrně nezávislých na kolísání veřejného mínění?
V každé zemi probíhá tento proces jinak, i když jeho obsah je
stejný. Obsahem je krize hegemonie vládnoucí třídy, která nastává
buď proto, že vládnoucí třída neuspěla při nějakém svém velkém
politickém podniku, pro něž si vyžádala nebo prosadila silou
souhlas obrovských mas (jako je válka), nebo proto, že široké masy
(zvláště rolníci a maloburžoazní inteligence) rázem přešly od po-
litické pasivity k jisté aktivitě a kladou požadavky, které ve svém

---

¹ Zřejmá narážka na krizi italské společnosti a na vzestup Mussoliniho.
„Charismatický, z boží milosti“ se říká o vůdci, jehož moc jako by pocházela
z téměř „nadpřirozených“ vlastností osoby.

nesourodém celku tvoří revoluci. Mluví se o „krizi autority“, a zatím
je to právě krize hegemonie nebo komplexní krize státu.

Krize vytváří bezprostřední nebezpečné situace, protože různé
vrstvy obyvatelstva nemají schopnost stejně rychle se orientovat
a stejným tempem se přeorganizovat. Tradiční vládnoucí třída, –
na rozdíl od tříd druhého řádu –, která má početný vyškolený
aparát, mění lidi a programy a znovu si zjednáva kontrolu, která
jí postupně rostoucí rychlostí unikala; i když přináší oběti, jde se
svými demagogickými sliby vtíci chmurné budoucnosti, udržuje si však
moc, na okamžik jí upevňuje a používá ji k rozdrčení protivníka
a k rozehnutí odpůrcova řídicího aparátu, který nemůže být příliš
početný a příliš školený. Přejich oddílů mnoha stran pod prapor
jedné strany, která nejlépe zastupuje a ztělesňuje potřeby celé
třídy, je normální a organický jev, i když probíhá velmi rychlým
tempem a téměř bleskově ve srovnání s pokojnými časy. Znamená
to splynutí celé sociální skupiny pod jediným vedením, považovaným
za jedině schopné rozřešit prvořadou otázku vlastní existence a za-
hnat smrtelné nebezpečí. Jestliže se v krizi nenajde toto organické
řešení, ale objeví se bohem seslaný vůdce, pak to znamená, že
existuje statická rovnováha (jejíž faktory mohou být nesouměřitelné,
kde však převažuje nezralost pokrokových sil), že žádná skupina,
ani konzervativci, ani pokrokaři, nemá dost sil k vítězství a že
i konzervativní skupina cítí potřebu mít nad sebou pána.¹

Tento druh jevů je spjat s jednou z nejdůležitějších otázek tý-
kajících se politické strany, a to se schopností strany postavit se
proti rutině, proti tendenci zkostrnatět a zaspát dobu. Strany se
rodí a budují organizaci, aby mohly usměrňovat situaci v historicky
životně důležitých chvílích pro jejich třídy; ale ne vždy se dokáží
přizpůsobit novým úkolům a novým údobím, ne vždy se umějí
vyvíjet tak, jak se vyvíjí celkový poměr sil (a jak se tudíž mění
relativní pozice jejich tříd) v určité zemi nebo v mezinárodním

---

¹ Gramsci odkazuje v poznámce na Marxovu práci **Osmnáctý brumaire Ludvíka
Bonaparta** a na jeho rozbor nástupu Napoleona III. k moci.

měřítku. Při rozboru tohoto vývoje stran musíme rozlišovat jednak sociální skupiny, stranickou masu, byrokracii a generální štáb strany. Byrokracie je nejnebezpečnější konzervativní síla lpící na zvycích; jestliže nakonec zakotví jako trvalé těleso, které je soběstačné a cítí se nezávislé na mase, strana se nakonec stává anachronismem a ve chvílích ostré krize se z ní vytrácí společenský obsah a zůstává viset ve vzduchu. K čemu pak dochází, to můžeme vidět na řadě německých stran pod vlivem expanze hitlerismu. Francouzské strany také poskytují bohatý studijní materiál — jsou naprosto zkostrnatělé a zaspaly dobu a historicko-politicky dokumentují různé minulé fáze francouzských dějin, jejichž zastaralou terminologií opakuji; jejich krize se může stát ještě větší katastrofou, než tomu bylo v Německu.

Při zkoumání událostí tohoto druhu se obvykle opomíjí nutnost vyhradit příslušné místo složce byrokratické, civilní a vojenské, a kromě toho uniká ze zřetele, že do takového rozboru se nemožou zahrnovat jen působící vojenské a byrokratické složky, nýbrž i společenské vrstvy, z nichž se byrokracie v daných společenských komplexech tradičně rekrutuje. Politické hnutí může mít vojenskou povahu, i když vojsko jako takové se ho otevřeně neúčastní; vláda může mít vojenskou povahu, i když armáda jako taková v ní není zastoupena. Za určitých situací se může stát, že je vhodnější vojsko „neukazovat“, nenechávat ho překračovat ústavnost, nebo jak se říká, nezanášet politiku mezi vojáky, aby byla zachována jednodušnost důstojníků a vojáků v oblasti zdánlivé neutrality a nadřazenosti nad jednotlivými tábory; a přece jsou to vojáci, tj. hlavní štáb a důstojnictvo, kteří novou situaci určují a ovládají. Není naproti tomu pravda, že by armáda podle ústavy nikdy neměla dělat politiku; armáda by právě měla ústavu hájit jako zákonnou formu státu společně s institucemi s ní spojenými. Proto také takzvaná neutralita znamená pouze podporu zpátečnické straně; v takových situacích je však zapotřebí se na celou otázku dívat takto: musí se zabránit tomu, aby se ve vojsku znovu reprodukoval spor země, aby tím zmizela rozhodující moc hlavního štábu v důsledku rozložení svého nástroje — armády. Všechny tyto pozorované složky jistě neplatí

absolutně; v různých dějinných okamžicích a v různých zemích mají velmi různou váhu.

Při prvním šetření by se mělo zjistit, zda existuje v určité zemi větší společenská vrstva, pro niž by byrokratická, civilní a vojenská kariéra byla velmi důležitou složkou hospodářského života a politického upevnění (skutečný podíl na moci, třebas i nepřímý, „vydíráním“). V soudobé Evropě nacházíme tuto vrstvu mezi střední a malou venkovskou buržoazií, která je více či méně vyvinuta v různých zemích jednak podle rozvoje průmyslu, jednak podle stupně vývoje zemědělské reformy. Byrokratická kariéra (civilní i vojenská) ovšem není monopolem této společenské vrstvy; přesto však je tato vrstva k této činnosti obzvláště způsobilá svou společenskou funkcí, kterou vykonává, a psychologickými tendencemi, jež tato funkce určuje a podporuje. Tyto dvě složky dodávají této společenské skupině jako celku jistou soudržnost a průbojnost v jejich směrnicích, tím i politickou cenu a často z ní činí rozhodující faktor v rámci společenského organismu. Jednotlivé složky této skupiny jsou zvyklé přímo přikazovat nevelkým hrstkám lidí (přikazovat „politicky“, nikoli „ekonomicky“); v jejich umění poroučet tedy není záměr pořádat „věci“, pořádat „lidi a věci“ v organický celek, jak se to děje v průmyslové výrobě, protože tato skupina nemá ekonomické funkce v moderním slova smyslu. Má svůj důchod, protože je podle práva majitelem části národní půdy, a její funkcí je „politicky“ zabraňovat rolníkovi a pěstiteli, aby zlepšoval vlastní existenci, protože jakékoli zlepšení relativního rolníkovy postavení by bylo katastrofou pro její společenské postavení. Chronická bída a úmorná rolníková práce, přinášející otupělost, jsou pro skupinu, kterou zkoumáme, prvořadou nutností. Tím se vysvětluje, proč se rázně staví na odpor a nastupuje do protikroku proti sebemenšímu pokusu vytvořit nezávislou organizaci zemědělských dělníků a proti každému vesnickému kulturnímu hnutí, vybočujícímu z mezí oficiálního náboženství. Tato společenská skupina má svá omezení a důvody své vnitřní slabosti v územní rozptýlenosti a v „nehomogenosti“, která s takovou rozptýleností vnitřně souvisí. Vysvětlují se tak i jiné rysy této skupiny, jako je nestálost, několikanásobnost vyznávaných ideologických

soustav a někdy i sama podivnost vyznávaných ideologií. Volně je rozhodnuta pro nějaký cíl, ale je liknavá a obvykle to vyžaduje dlouhý proces, než se organizačně a politicky soustředí. Proces se zrychlí tehdy, jestliže se specifická „vůle“ této skupiny shoduje s vůlí a bezprostředními zájmy horní třídy. Zrychlí se nejen proces, ale projeví se ihned i „vojenská síla“ této vrstvy, která pak, protože je organizována, mnohdy diktuje zákony horní třídě, alespoň pokud jde o „formu“ řešení, nejedná-li se o obsah. Vidíme, že tu fungují stejné zákony, jaké byly pozorovány ve vztazích město–venkov, pokud se týče druhořadých tříd: síla města se automaticky stává silou venkova; protože však na venkově konflikty nabývají ihned ostrých a „osobních“ forem (z nedostatku ekonomických okrajových snah a vzhledem k normálně tíživějšímu tlaku vykonávanému shora dolů), pak protiútoky musí následovat rychleji a být rozhodněji. Tato skupina vidí, že počátek jejich nesnázi leží ve městech, v síle měst, a tak chápe, že „musí“ diktovat řešení horním městským třídám, aby tak bylo uhašeno hlavní ohnisko, i když se to horním městským třídám okamžitě nezamlouvá, buď jako příliš nákladné, či jako na delší dobu nebezpečné (tyto třídy vidí před sebou rozsáhlejší vývojové cykly, během nichž se dá manévrovat, a nikoli jen okamžitý „fyzický“ zisk). V tomto smyslu – nikoli absolutně – také musíme rozumět řídicí funkci této vrstvy; stejně však to není malá věc¹. Všimněme si, jak tento „vojenský“ charakter zmíněné společenské skupiny, který byl tradičně živelným odrazem jistých existenčních podmínek, se nyní stává uvědomělou částí výchovy a organicky se na něj předem pamatuje. Do tohoto uvědomělého hnutí se vlévají soustavné snahy vzkřísit a trvale udržet různé vo-

¹ Obraz této skupiny je vidět v ideologické činnosti konzervativně naladěných intelektuálů na pravici. Kniha Gaetana Mosca *Teorie vlád a parlamentní vláda* (*Teoria dei governi e governo parlamentare*), první vydání 1883, druhé vydání roku 1925, je v tomto ohledu příkladná; od roku 1883 byl Mosca pronásledován hrůzou z možného kontaktu mezi městem a venkovem. Přes svou defenzivní pozici Mosca v roce 1883 chápal lépe techniku politiky druhořadých tříd, než jí chápal o několik desítek let později představitel těchto druhořadých tříd, třebaš a městských. (Poznámka Gramsciho.) Gaetano Mosca (1858–1941), učenec liberálně konzervativní orientace, zabýval se politickými vědami. Dostí známé jsou jeho *Dějiny politických učení* (*Storia delle dottrine politiche*).

jenské organizace vysloužilců a veteránů z různých vojenských těles, zvláště organizace důstojnické, jež jsou spojeny s hlavními štáby a mohou být podle potřeby mobilizovány, aniž by se musilo mobilizovat vojsko podléhající odvodům. Toto vojsko by si tak zachovalo svůj charakter povolání rezervy, posílené a imunizované před politickým rozkladem těmito „soukromými“ silami, které nutně musí ovlivnit jeho „morálku“, podpořit ji a semknout. Dá se říci, že tu máme co dělat s hnutím „kozáckého“ typu, odstupňovaným ne však podle hranic národností, jak se to stávalo mezi carskými kozáky, ale podle „hranic“ společenské skupiny.

Přesto v celé řadě zemí vliv vojenské složky na státní záležitosti neznamená pouze vliv a váhu vojenské technické složky, ale vliv a váhu společenské vrstvy, z níž vojenská technická složka (zvláště nižší důstojníci) zejména odvozuje svůj původ. Tato řada pozorování je nezbytná pro rozbor nejnějnější stránky oné určité politické formy, která se obvykle nazývá cesarismem nebo bonapartismem, máme-li ji odlišit od jiných forem, v nichž vojenská technická složka jako taková převládá v podobách ještě zřejmějších a výjimečnějších.

Při rozboru třetího stupně či momentu systému vztahů sil existujících v určité situaci bude užitečné uchýlit se k pojmu, který se ve vojenství nazývá strategickou konjunkcí, přesněji řečeno, stupněm strategické přípravy válčiště. Jedna z jeho hlavních složek je dána kvalitativními rysy řídicího personálu a aktivními silami, které mohou být povolány do první linie. (včetně těch, které provedou výpad). Stupeň strategické připravenosti může přinést vítězství silám „zdanlivě“ (rozumí se kvantitativně) menším, než má protivník. Můžeme říci, že strategická připravenost má snížit na nulu takzvané „nevažitelné faktory“ čili bezprostřední reakce tradičně netečných a pasivních sil v daném okamžiku překvapení. Mezi složky příznivé strategické konjunkce je třeba klást právě ty, o kterých bylo uvažováno v poznámkách o existenci a organizaci vojenského souřecení vedle technického organismu národního vojska.

Stát a strany

Funkce hegemonie nebo politického řízení stran může být hodnocena podle vývoje vnitřního života samotných stran.¹ Jestliže stát představuje donucovací a trestající sílu v právním uspořádání země, pak strany, představující živelný příklon *elity* k takovému uspořádání, které je považováno za typ kolektivního soužití, k němuž má být celková masa vychována, musí ukázat právě ve svém vnitřním životě, že přijaly za své jako zásady morálního chování ona pravidla, která jsou ve státě zákonnými povinnostmi. Ve stranách se již nutnost stala svobodou a z toho vyplývá obrovská politická nebo politicky zaměřená cena vnitřní kázně ve straně, jinak řečeno, cena kritéria takové kázně pro hodnocení průbojnosti různých stran. Z tohoto hlediska můžeme strany hodnotit jako školy státního života. Složky života ve stranách: charakter (odpor vůči podnětům překonaných kultur), čest (neochvějná vůle podporovat nový typ kultury a života), důstojnost (vědomí činů pro vyšší cíle) atd.

---

¹ O vztahu mezi vnitřním životem stran a schopností být hegemonek viz předmluvu.

Kdo je zákonodárcem?

Pojem zákonodárce nelze ztotožňovat s pojmem politik. Protože „lidmi politickými“ jsou všichni, jsou také všichni „zákonodárci“. Bude však třeba rozlišovat. Slovo zákonodárce má přesný státoprávní význam; označuje ty osoby, které jsou zákony zmocněny zákony uzákonňovat. Může však mít i jiné významy.

Každý člověk, pokud je aktivní, žije, přispívá k proměnám společenského prostředí, v němž se vyvíjí (aby v něm změnil určité rysy nebo aby jiné zachoval); tíhne tedy ke stanovení „norem“, pravidel v životě a v chování. Okruh jeho působnosti bude větší či menší, vědomí vlastního konání a cílů větší či menší; kromě toho zastupující moc bude větší či menší a bude více či méně vykonávána „zástupci“ ve svém normativním systematickém vyjádření. Otec je zákonodárcem pro děti, ale otcovská autorita bude více či méně uvědomělá i více či méně respektována a tak dále.

Obecně vzato, lze říci, že mezi pospolitostí lidí s jinými lidmi, kteří jsou specifitějšími zákonodárci, spočívá rozdíl v tom, že tato druhá skupina nejen vypracovává směrnice, jež se mají stát normou chování pro jiné, ale že zároveň rozpracovává i prostředky, s jejichž pomocí budou „uloženy“ samy směrnice a které zajistí jejich provádění. V této druhé skupině má největší zákonodárnou moc státní aparát (funkcionáři volení a funkcionáři z povolání), kteří mají k dispozici zákonné donucovací síly státu. Není však řečeno, že i vůdcové „soukromých“ útvarů a organizací nemohou mít k dispozici donucovací opatření, včetně trestu smrti. Maximální možnosti zákonodárce si lze vyvodit z toho, že dokonalému rozpracování směrnic odpovídá dokonalá pohotovost prováděcích a kontrolních

útvary a dokonalá příprava „spontánního“ souhlasu mas, které musí těmito směnicemi „žít“, měnit své zvyklosti, vlastní vůli, vlastní přesvědčení podle těchto směnic a podle cílů, které si kladou a jichž mají dosáhnout. Je-li každý zákonodárcem v širokém slova smyslu, každý zůstává zákonodárcem dále, i když přijímá direktivy od jiných a provádí je. Tím i kontroluje, aby je prováděli jiní, kteří pochopí jejich ducha, rozšiřuje je a nachází v nich nařízení uplatnitelná na místě, v omezené a vyčleněné oblasti života.

Předvídání a perspektiva

Další bod, který je třeba vymežit a prohloubit, je otázka „dvojí perspektivy“ při politické akci a v životě státu.¹ Jsou tu různé stupně, v nichž se může projevit dvojí perspektiva, od nejjednodušších až po nejsložitější, které však lze teoreticky redukovat na dva základní stupně odpovídající dvojí podstatě machiavelistického kentaura,² zvířecí i lidské, násilné i souhlasící, nesené autoritou i hegemonií, násilím i civilizací, obsahující moment individuální i univerzální („církevní“ a „státní“), agitaci i propagandu, taktiku i strategii atd. Někteří lidé zredukovali teorii „dvojí perspektivy“ na cosi chabého a banálního, nevidí v ní nic než dvě formy „bezprostřednosti“, které mechanicky následují v čase s větší či menší „blízkostí“. Může se však naopak přihodit, že čím více je první „perspektiva“ „bezprostřednější“, jednodušší, tím více musí být druhá „vzdálená“ (nikoli v čase, ale jako dialektický vztah), složitější, vyšší. Může se tedy stát, podobně jako v lidském životě, že čím více je

---

¹ V tomto výňatku Gramsci zdůrazňuje jako teoreticky velmi důležitý mechanický ráz jakékoli pozice, která chce abstraktně oddělovat od sebe moment donucení a moment konsensu v politické akci. Tyto dva momenty však naopak tvoří dialektickou jednotu, kde každý aspekt je vzájemně obsažen v druhém.

² Odkaz na slavnou pasáž z Machiavelliho (Vladař, kap. XVIII): „Musíte tedy vědět, jaké jsou dva způsoby boje: jeden s pomocí zákonů a druhý s pomocí násilí. První je lidského druhu, druhý zvířecí, ale protože to první mnohokrát nestačí, sluší se uchýlovat k druhému. Proto je pro Vládcu nezbytné umět dobře používat zvířete i člověka. Tato úloha byla potajmu vštěpována vládčům antickými spisovateli; ti píšou, jak Achilles a mnozí jiní antičtí vladaři byli předhozeni kentauru Cheirónovi, který měl nad nimi bdít. Tím se neříká nic jiného než abychom měli za učitele polozvíře a poločlověka; vladaři musí umět používat jednoho i druhého způsobu; a jeden bez druhého nemá trvání.“

Achilleus je hlavním hrdinou Homérovy *Iliady*. Kentauri měli podle řecké mytologie tělo koně, prsa a hlavu lidskou.

jednotlivec nucen hájit svou vlastní bezprostřední fyzickou existenci, tím více toho vyznává a zastává z hlediska složitých a nejvyšších hodnot civilizace a humanity.

Jisté je, že předvídat znamená jen dobře vidět přítomnost a minulost v pohybu; vidět dobře znamená přesně rozpoznávat základní a trvalé složky procesu. Bylo by však absurdní myslet na čistě „objektivní“ předvídaní. Kdo pronáší předpovědi, má ve skutečnosti „program“, s nímž chce triumfovat a předpověď je právě součástí takového triumfu.¹ To neznamená, že předpověď musí být vždy libovolná a nahodilá nebo čistě tendenční. Dokonce se dá říci, že jen tou měrou, v jaké objektivní stránka předvídaní je spojena s nějakým programem, nabývá tato stránka objektivitu: 1. pouze vašeň zbystřuje intelekt a přispívá k pronikavější intuici; 2. skutečnost je výsledkem uplatnění lidské vůle na pospolitost věcí (vůle strojníka na stroj); přehlížet všechny volní složky nebo počítat pouze se zásahem vůle jiných osob jako objektivní složkou obecně hry znamená deformování skutečnosti. Pouze ten, kdo chce, identifikuje složky nezbytné pro realizaci své vůle.

Tvrdit proto, že určité pojetí světa a života má přímo v sobě nadřazenou schopnost předvídaní, je omylem neohrabané okázalosti a povrchnosti.² Určité pojetí světa je jistě skryto v každé předpovědi, a ať samo už je řadou nespojitých libovolných hnutí myslí, či strohým a souvislým viděním, není tak zcela bez důležitosti, ale svou důležitost získává v myslícím mozku toho, kdo pronáší předpověď a zživotňuje ji svou pevnou vůlí. To je vidět z předpovědí pronášených takzvanými „nepředpojatými“; ty oplývají rozvláčenostmi, jemnými titěrnostmi a elegantními konfrontacemi. Pouze existuje-li u „předvídacího“ program určený k realizaci, potvrzuje to, že se dotýká podstatného, těch složek, které jako „organizovatelné“, do-

¹ O důležitosti gramsciovského pojmu „předvídavost“ viz předmluvu k tomuto výboru.

² Gramsci polemizuje proti lákavému pokušení považovat se za schopného předvídat události jen proto, že vládne svrchovanou zbraní poznání, reprezentovanou marxismem; marxismus je nástrojem zkoumání, který vyžaduje bedlivý rozbor pečlivě si všímající skutečnosti, má-li se průkazně projevit veškerá jeho účinnost.

stupné řízení a usměrnění, jsou jedině ve skutečnosti předvídatelné. To je v rozporu s obvyklým způsobem uvažování o této otázce. Obecně se má za to, že každá předpověď předpokládá určení pravidelnostních zákonů podobného druhu jako v přírodních vědách. Jelikož však tyto zákony neexistují v absolutním nebo mechanistickém smyslu, jak se lidé domnívají, nepočítá se s vůlí druhých a „nepředvídá“ se její uplatnění. Proto se staví na libovolně vzaté hypotéze, a nikoli na realitě.

Přílišný (a tudíž povrchní a mechanistický) politický realismus často vede k tvrzení, že státník má působit pouze v prostředí „efektivní skutečnosti“ a nezajímat se o to, jak by „to mělo být“, ale pouze „jak to je“. Znamenalo by to, že státník nemá ve svých perspektivách vidět dále než na špičku vlastního nosu. Tento omyl přivedl Paola Trevese k tomu, že hledal „opravdového politika“ v Guicciardinim místo v Machiavellim.¹

Musíme rozlišovat vedle „diplomata“ a „politika“ také mezi vědcem v politice a činným politikem. Diplomata se nutně pohybuje pouze v působící skutečnosti, neboť v povaze jeho činnosti není vytvářet novou rovnováhu, ale v určitém právním rámci existující rovnováhu zachovávat. Rovněž tak vědec se musí pohybovat pouze v působící skutečnosti, pokud zůstává čistým vědcem. Machiavelli však není čistým vědcem; je to člověk něčemu stranící, plný mocných vášní, činný politik, který chce zjednat nový poměr sil, a proto se nutně musí zabývat „tím, co má být,“ chápaným samozřejmě nikoli v moralistickém smyslu. Otázku tedy nelze klást v těchto pojmech, je složitější: jde o to vidět, zda „to, co má být“, je činem libovolným, nebo nutným, zda je to konkrétní vůle, či choutka, žádost, láska s oblaky. Činný politik je tvůrce, podněcovatel, ale

¹ Francesco Guicciardini (1483–1540), významný historik, současník a přítel Machiavelliho. Paralely mezi Machiavellim a Guicciardinim jsou stále středem zájmu kritiků. Gramsci se odvolává na článek **Politický realismus Francesca Guicciardinioho** (Il realismo politico di Francesco Guicciardini) z pera Paola Trevese, který byl otištěn roku 1930 v **Nové historické revui** (Nuova rivista storica). Viz o tom též poznámku Gramscioho **Ekonomickokorporativní fáze státu** (Fase economico-corporativa dello Stato) v Mach., str. 85–87.

netvoří z ničeho, ani se nepohybuje ve vířivém prázdnu svých přání a snů, opírá se o působící skutečnost, ale co je to ona působící skutečnost? Je to snad něco statického a nehybného, či je to spíše poměr sil v neustálém pohybu a změně rovnováhy? Vynaložení vůle na vytvoření nové rovnováhy skutečně existujících a působících sil, opírající se o onu určitou sílu, která je pokládána za pokrokovou a umožňující její vítězství, znamená pohybovat se stále na půdě působící skutečnosti tak, aby byla ovládnuta a překonána (nebo k tomu přispět). „To, co má být“, je tudíž konkrétní věc, je to dokonce jediný realistický a dějinám odpovídající výklad skutečnosti, je to jediná historie činu a filosofie činu, jediná politika.

Protiklad Savonarola-Machiavelli¹ není protikladem mezi tím, co je, a tím, co má být (celý odstavec u Russa týkající se této věci je čistá beletrie), avšak mezi dvěma „co má být“, Savonarolovým, abstraktním, mlhavým, a realistickým pojetím Machiavelliho, i když se toto realistické pojetí nestalo bezprostřední skutečností. Nemůžeme totiž očekávat, že jednotlivec nebo kniha rozvíří hladinu skutečnosti, ale že ji pouze vyloží a naznačí schůdnou cestu k činům. Mez a soužení Machiavelliho spočívaly pouze v tom, že byl „soukromou osobou“, spisovatelem, a nikoli hlavou státu nebo vojevůdcem, který je sice jedinou osobností, ale zato má k dispozici síly státu nebo vojska, a nikoli pouze vojska slov. Proto se však nedá mluvit o Machiavellim jako o „bezbranném prorokovi“ – znamenalo by to dělat z něho příliš tuctového ducha. Machiavelli nikdy neříká, že pomýšlí nebo že hodlá sám měnit skutečnost, ale pouze a konkrétně předvádí, jak by měly dějinné síly jednat, mají-li být účinné.

¹ Girolamo Savonarola (1452–1498), dominikán, krátkou dobu byl hlavou Florentinské republiky. Byl exkomunikován, pověšen a upálen na hranici. Spis Luigi Russa (1892–1961), na něhož se Gramsci odvolává, zahrnul do eseje o Machiavellim.

Rozbory situací. Poměr sil

Studium rozborů různých „situací“ (správného zjišťování různých stupňů v poměru sil) může přijít vhod jako úvodní výklad politické vědy a politického umění, pojatých jako soubor praktických zákonů pro průzkum a příslušná pozorování, která slouží ke vzbuzení zájmu o působící skutečnost a k podnícení výraznějších a energičtějších politických názorů. Vcelku se má vyložit, co je třeba chápat strategií a taktikou v politice, co je strategický „plán“, propaganda a agitace, co vidíme pod organikou čili vědou o organizaci a administraci v politice.

Složky empirického pozorování, které jsou obvykle zmateně vyloženy v pojednáních o politických vědách (jako příklad můžeme vzít dílo G. Moscy **Složky politických věd**,¹) by měly, pokud to nejsou otázky abstraktní a visící ve vzduchu, nalézt své místo v různých stupních poměru sil, počínaje mezinárodním poměrem sil (kde by našly místo poznámky o tom, co je velmoc, o seskupování států do hegemonických soustav, a tudíž o pojmu nezávislosti a svrchovanosti, pokud jde o malé a střední mocnosti), přecházejí pak k objektivním společenským poměrům, to znamená ke stupni vývoje produktivních sil, k poměrům síly politické a síly strany (hegemonické soustavy uvnitř státu) a k okamžitým politickým poměrům (anebo potenciálně vojenským poměrům).

Jsou mezinárodní vztahy nadřazeny nebo podřazeny základním společenským poměrům? Nepochybně jsou podřazeny. Každá organická změna v základně organicky mění **absolutní i relativní po-**

---

¹ O. G. Moscovi viz poznámku na str. 62.

měry na mezinárodním poli prostřednictvím svých technicko-vojenských projevů. Zeměpisná poloha národního státu také není nadřazena, nýbrž je podřazena (logicky) změnám v základně, i když na ni do jisté míry působí (natolik, nakolik nadstavba působí na základnu, politika na ekonomiku atd.). Jinak vůbec mezinárodní poměry pasivně či aktivně působí na poměry politické (týkající se hegemonie stran). Čím více je bezprostřední hospodářský život národa závislý na mezinárodních poměrech, tím více určitá strana zdůrazňuje tuto situaci a těží z ní, aby zabránila stranám svých protivníků získat převahu (vzpomeňme na proslulou řeč Nittiho¹ o **technické** možnosti italské revoluce!). Po této řadě faktů lze dospět k závěru, že často takzvaná „strana cizí mocnosti“ není vlastně ta, která za ni bývá nevybíravě označována, ale právě strana nacionalisticky nejvypjatější, která ve skutečnosti, místo aby zastupovala živé síly vlastní země, představuje spíše v sobě podřízenost a ekonomickou porobu vůči národům nebo skupinám národů – hegemónů.

Problém vztahů mezi základnou a nadstavbovými složkami je nutno přesně vymezit a vyřešit, chceme-li dojít ke spolehlivému rozboru sil působících v dějinách během určitého období a chceme-li určit jejich vztahy. Přitom je nutné pohybovat se v okruhu dvou zásad: 1. žádná společnost si neklade úkoly, pro jejichž řešení by již neexistovaly nutné a dostatečné podmínky, které by se nezačaly alespoň již rýsovat a vyvíjet; 2. žádná společnost se nerozpadá a nemůže být vystřídána jinou dříve, dokud nerozvine plně všechny formy života, které jsou skryty v jejich vztazích.² Promyslíme-li si tyto

dva kánony, můžeme se dostat k rozpracování celé řady dalších zásad historické metodologie. Zatím je tedy nutno při studiu základny rozlišovat hnutí organická (poměrně stálá) a hnutí, která můžeme nazývat „díky okolnostem“ (a která se jeví jako příležitostná, chvilková, téměř náhodná). Různé projevy shody okolností jsou jistě rovněž závislé na organických hnutích, ale jejich význam nemá širší historický dosah. Dávají příležitost k drobné politické kritice ze dne na den, která napadá malé vedoucí skupiny a bezprostředně odpovědné osobnosti u moci. Organické jevy dávají příležitost k historickosociální kritice, která napadá velká seskupení, míří nad bezprostředně odpovědné osobnosti a nad vedoucí kádry. Při studiu nějakého dějinného období vyvstává mimořádná důležitost tohoto rozlišení. Dochází ke krizi, která se někdy táhne desítky let. Tato nezvyklá délka napovídá, že se v základně projeví (dozrály) nevyléčitelné rozpory a že politické síly působící pozitivně k zachování a obraně samé základny stále ještě usilují o to, aby ji uvnitř jistých hranic ozdravily a překonaly. Tyto neochabující vytrvalé snahy (neboť žádná společenská formace nikdy nepřízná, že je překonána) tvoří půdu „příležitostného“, na níž se organizují antagonistické síly, které by rády dokázaly. (Důkaz, který nakonec platí a je „pravdivý“ jen tehdy, jestliže se stane novou skutečností, jestliže antagonistické síly zvítězí, ale ihned se projeví v řadě ideologických, náboženských, filosofických, politických, právních a dalších polemik, jejichž konkrétnost se dá hodnotit podle toho, nakolik dokáží být přesvědčivé a posunou z místa předchozí uspořádání společenských sil), že již existují potřebné a dostatečné podmínky, aby určité úkoly mohly, a tudíž měly být historicky vyřešeny. (Měly, protože každé selhání vůči historické povinnosti zvěštuje nutnou neuspořádanost a připravuje ještě těžší katastrofy.)

Omyl, do něhož se často při historikopolitických rozbořech upadá, spočívá v tom, že se neumí nalézt správný poměr mezi organickým a příležitostným; tak se přijde buď k takovému výkladu příčin působících jako bezprostřední, jež naopak působí zprostředkovaně, nebo k tvrzení, že bezprostředními příčinami jsou pouze příčiny, které se projeví ve svém účinku; v jednom případě máme co dělat s pře-

¹ Francesco Saverio Nitti (1868–1953), studoval ekonomické a finanční otázky, politik demokratického zaměření. Po nástupu fašismu odešel do exilu.

² Gramsci tlumačí vlastními slovy obsah dvou pasáží z Marxova díla **Ke kritice politické ekonomie**: „Proto si lidstvo ukládá vždy jen takové úkoly, které může vyřešit, neboť při podrobnějším zkoumání se vždy ukáže, že úkol sám vzniká tam, kde materiální podmínky jeho řešení jsou již dány nebo kde jsou alespoň v procesu vzniku.“ A také: „Společenská formace nikdy nezaniká dříve, dokud se nerozvinuly všechny výrobní síly, pro které je zralá, a nové, vyšší výrobní vztahy nikdy nenastupují na její místo, dokud materiální podmínky jejich existence nedozrály v lůně staré společnosti samé.“ K. Marx, **Ke kritice politické ekonomie**, Předmluva, str. 7, čes. vyd., Praha 1953.

hnaným „ekonomismem“¹ či pedantickým doktrinářstvím, v druhém jde o přehnaný „ideologismus“. V jednom případě se přeceňují mechanické přičiny, v druhém se uctívá voluntaristická a individualistická složka. Rozlišování mezi „hnutími“ a organickými fakty a mezi hnutími a fakty „díky okolnostem“ nebo příležitostnými fakty musí být uplatněno u všech druhů situací – nejen tam, kde nastal pokrokový vývoj nebo rozkvět, nebo tehdy, dochází-li ke stagnaci výrobních sil. Dialektická vazba mezi dvěma typy hnutí (tedy i druhy zkoumání) se obtížně zjišťuje; je-li omyl něčím závažným v historiografii, ještě závažnějším se stává v politickém umění, když jde nikoli o znovuvybudování dějin minulosti, ale o budování dějin přítomnosti a budoucnosti.² Vlastní přání a vlastní nepěkné a okamžité vášně jsou příčinou omylů, pokud se jimi zaměňuje objektivní a nestranná analýza. K tomu dochází nikoli při jejich vědomém použití jako „prostředku“ zvýšení akceschopnosti, ale v důsledku sebeklamu. Demagog je první obětí své demagogie.

Stránkou téhož problému je otázka takzvaného poměru sil. V dějepisných líčeních se často setkáváme s obecným výrokem „příznivý nebo nepříznivý poměr sil vzhledem k té či oné tendenci“. Tato abstraktní formulace však nevysvětluje nic nebo téměř nic, protože jen opakuje fakt, který se má vysvětlit, a to tak, že se jednou uvede jako fakt a jednou jako abstraktní zákon a vysvětlení. Teoretický

¹ Zde je pojem ekonomismus užíván k označení příliš samozřejmého a bezprostředního spojování hospodářských sil a hnutí s jejich politickými důsledky. Pojem ideologismus pak označuje přeceňování politických idejí vzhledem k hospodářským silám a hnutím.

² „To, že se nebere v úvahu bezprostřední okamžik ‚poměru sil‘, souvisí s rezidui vulgárního liberálního pojetí, jehož jedním projevem je syndikalismus, který se pokládal za velmi vyspělý, zatímco ve skutečnosti znamenal krok zpět. Vulgární liberální pojetí nakonec svým zdůrazňováním důležitosti poměru politických sil organizovaných v různých orgánech strany (čtenářů časopisů, parlamentní a místní volby, masové organizace stran a syndikátů v užším smyslu) stálo výše než syndikalismus, který přikládal prvořadou důležitost jen a jen základním hospodářskospolečenským vztahům. Vulgární liberální pojetí mlčky počítalo i s těmito vztahy (jak je zřejmé z četných náznaků), ale více mu záleželo na vztahu politických sil, jenž by byl výrazem onoho druhého vztahu a ve skutečnosti ho do sebe zahrnoval. Tato rezidua vulgárního liberálního pojetí se dají sledovat v celé řadě pojednání, o nichž se říká, že jsou spojena s filosofií praxe a která poskytla místo infantilním formám optimismu a hlouposti.“ (Poznámka Gramsciho.)

omyl tedy spočívá v tom, že se norma zkoumání a výkladu klade jako „historická příčina“.¹

V „poměru sil“ je zatím třeba rozlišovat různé okamžiky a stupně, které jsou v podstatě tyto:

1. Poměr společenských sil těsně vázaný na základnu, objektivně existující, nezávislý na vůli lidu, měřitelný systémy exaktních nebo fyzikálních věd. Na základě stupně vývoje materiálních sil výroby to jsou sociální seskupení, z nichž každé zastupuje nějakou funkci a zaujímá určité místo přímo ve výrobě. Tento poměr je tím, co známe jako danou skutečnost, neboť nikdo nemůže měnit počet podniků a jejich osazenstvo, počet měst s daným městským obyvatelstvem atd. Toto základní uspořádání umožňuje studovat, zda ve společnosti existují nutné a dostatečné podmínky k její přeměně, čili umožňuje kontrolovat stupeň reálnosti a uskutečnitelnosti různých ideologií zrozených na těžce půdě, na půdě protikladů, které společnost zplodila během svého vývoje.

2. Následující moment se týká poměru politických sil, tj. zhodnocení stupně homogenosti, sebeuvědomění a organizace u různých sociálních skupin. Tento moment může být opět rozebírán a rozlišen do různých stupňů odpovídajících momentům kolektivního politického povědomí, tak jak se doposud v dějinách projevovaly. První a nejjednodušší z nich je moment ekonomickokorporativní. Obchodník cítí, že musí být solidární s jiným obchodníkem, továrník s jiným továrníkem atd., ale obchodník se ještě necítí solidární s továrníkem. Tak lidé cítí jednotu soundělnosti a povinnost organizovat se podle ní jako skupina téhož povolání, ještě však bez širší sociální určenosti. Druhý moment nastupuje tehdy, když se stavuje vědomí solidarity zájmů u všech členů společenské skupiny, zatím ještě v oblasti čistě hospodářské. Již v tomto okamžiku vystává otázka státu, ale pouze pokud jde o dosažení politickoprávní rovnosti vůči vládnoucím skupinám, a proto se žádá právo

¹ Přímočaré tvrzení, že poměr sil je příznivý nebo nepříznivý, ještě nic neříká, nevysvětlíme-li, proč tomu tak je. Musíme se tedy ptát na toto proč a v tomto smyslu rozbor poměru sil poskytuje metodu (kánon) při studiu a historickém výkladu.

účasti na zákonodárství a správě, a dokonce i právo provádět změny a reformy, ovšem v podstatě jen v dosavadním rámci. Třetí moment nadchází tehdy, když se dostavuje vědomí, že vlastní korporativní zájmy ve svém současném vývoji a v budoucnosti přerostou okruh korporativnosti ryze hospodářské skupiny a mohou a musí se stát zájmy dalších podřízených skupin. To je politicky nejvyhraněnější fáze, znamenající výrazný přechod od základny do sféry složitých nadstavbových vztahů, a zároveň fáze, kdy dozrávající ideologie se stávají „stranou“, začínají měřit své síly a vstupují do boje, až jediná z nich, nebo alespoň jediná jejich kombinace začne převažovat, prosazovat se a šířit po celém společenském areálu. Přitom určuje kromě jedinečnosti hospodářských a politických cílů také intelektuální a morální jednotu tím, že klade všechny otázky, kolem nichž kypí boj, nikoli v rovině korporativní, ale v rovině „univerzální“, a tak vytváří hegemonii základní společenské skupiny nad celou řadou podřízených skupin. Stát je ovšem koncipován jako vlastní orgán určité skupiny, jenž je pověřen vytvářet příznivé podmínky pro její maximální rozmach. Tento vývoj a tento rozmach jsou však pojímány a představovány jako hybné síly všeobecného rozmachu a rozvoje veškeré „národní“ energie; to znamená, že vládnoucí skupina se konkrétně slaďuje se všeobecnými zájmy podřízených skupin a život státu je pojímán jako neustálé vytváření a překonávání vratké rovnováhy (v dosahu práva) mezi zájmy základní skupiny a podřízených skupin, takové rovnováhy, v níž zájmy vládnoucí skupiny však převažují jen do jistého bodu, ne tedy až k zničení hospodářskokorporativnímu zájmu.¹

V reálných dějinách jsou tyto momenty v sobě navzájem obsaženy horizontálně i vertikálně, tj. podle druhů hospodářské a spo-

¹ Tři momenty nebo stupně, které Gramsci rozebírá, odpovídají třem fázím ve vývoji dělnického hnutí. Podle toho rozeznáváme: 1. „ekonomickokorporativní“ hnutí neboli řemeslnický syndikalismus; 2. okamžik, kdy je dělnická třída solidární při obraně vlastních společných zájmů i v oblasti politické, ale ještě se nejeví jako třída vládnoucí, schopná zvládnout a vyřešit spolu s vlastními problémy i problémy jiných tříd, a proto nutně zůstává na druhořadém místě; 3. okamžik plného revolučního uvědomění, kdy se dělnická třída ocitá ve středu spojeneckého svazku a tvoří vlastní stranu schopnou se vyrovnat s problémem dobytí moci.

lečenské činnosti (horizontálně) a podle území (vertikálně); přitom se různé kombinují a štěpí. Každá taková kombinace může být představována vlastním organizovaným útvarem v hospodářství i v politice. Ještě je třeba počítat s tím, že tyto vnitřní poměry národa či státu se proplétají s poměry mezinárodními, čímž vznikají nové původní a historicky konkrétní kombinace. Ideologie zrozená ve vyspělejší zemi se šíří v méně vyspělých zemích a vtrhuje do boje a kombinací místních sil.¹

Tento vztah mezi národními a mezinárodními silami se ještě komplikuje uvnitř každého státu výskytem několika územních celků s různou strukturou a s různým poměrem sil ve všech stupních (tak kraj Vendée² byl spojencem reakčních mezinárodních sil a jejich zástupcem v nitru francouzské územní jednoty; tak Lyon³ ve Francouzské revoluci reprezentoval osobitý uzel vztahů atd.).

3. Třetí moment se týká poměru k vojenským silám, který je občas bezprostředně rozhodující. (Historický vývoj neustále kolísá mezi prvním a třetím momentem při současném prostředkování druhého.) Ale ani tento moment není něčím mlhavým a bezprostředně zjištělným pouze ve schematické podobě, i zde lze rozlišovat dva stupně – vojenský v užším smyslu nebo technicko-vojenský, a stupeň, který můžeme nazvat politicko-vojenským. V dějinném vývoji jsou tyto dva stupně zastoupeny velkou paletou kombinací. Typickým příkladem, který může sloužit jako nejzazší

¹ Náboženství je například stálým zdrojem podobných ideologicko-politických, národních i mezinárodních kombinací a spolu s náboženstvím jsou to i jiné mezinárodní útvary, zednářstvo, rotariáni, židé, kariérističtí diplomaté, kteří našeptávají politická východiska různé historické proveniencie a nechávají je vítězit v určitých zemích, přičemž fungují jako mezinárodní politické strany působící v každém národě všemi svými soustředěnými mezinárodními silami. Náboženství, zednářstvo, Rotary kluby, židy atd. můžeme zařadit do společenské kategorie „intelektuálů“, jejichž funkce v mezinárodním měřítku spočívá v zprostředkování mezi extremisty, v „socializování“ technických vymožeností, které uvádějí v pohyb veškerou řídicí činnost, a v promýšlení kompromisů a východisek mezi krajními způsoby řešení. (Poznámka Gramsciho.)

² Kraj ve Francii, který byl ohniskem odporu monarchistických sil proti mladé francouzské republice zrozené v buržoazně demokratické revoluci roku 1789.

³ Lyon byl již v 18. století střediskem textilního průmyslu. V průběhu Francouzské revoluce převlád v Lyonu umírněný směr a město musela dobývat vojska pařížské revoluční vlády.

doklad, je poměr vojenského útisku nějakého státu vůči národu usilujícímu o dosažení své státní nezávislosti. Není to poměr čistě vojenský, ale politickovojenský; a opravdu takový druh útisku je nevysvětlitelný, jestliže nevidíme společenský rozklad utlačeného národa, který je ve své většině pasivní. Přesto však nelze dosáhnout nezávislosti čistě vojenskou silou, ale silou vojenskou a politickovojenskou. Bude-li nakonec utlačený národ před začátkem boje za nezávislost musít čekat, až mu hegemonní stát dovolí organizovat vlastní vojsko v úzce technickém smyslu slova, bude musít chvíli počkat. (Může se stát, že požadavek zřídit vlastní vojsko bude státem hegemonom uspokojen, ale to bude znamenat, že boj byl již z větší části vybojován a na poli politickovojenském vítězně skončen.) Utláčený národ se tudíž na počátku postaví proti vojenské síle hegemona silou, která je pouze vojenskopolitická; to znamená, že se proti němu postaví formou politické akce, která může určovat následující dopad vojenského rázu ve smyslu: 1. že je v její moci rozložit zevnitř bojeschopnost národa-hegemona; 2. že nutí vojenskou sílu hegemona rozlévat a rozptylovat se po velkém území, čímž se z velké části vytrácí její bojová činnost. V italském risorgimentu se dá pozorovat neblahý nedostatek politického a vojenského vedení, zvláště u Strany akce² (z vrozené neschopnosti), ale i v umírněné Straně piemontské, před rokem 1848 i po něm, a to jistě nikoli z neschopnosti, ale z „ekonomickopolitického malthuziánství“;³ tj. protože se nechtěla ani nadhodit možnost pozemkové reformy a protože se nepřálo svolání ustavujícího národního shromáždění, nýbrž se prosazovalo jedině to, aby piemontské království bez jakýchkoli podmínek a výhrad ze strany lidu se roz-

¹ Dostí průkazný příklad platnosti tohoto rozboru podává osvobozenecy boj koloniálních národů, zvláště tam, kde jako v Indočíně a v Alžírsku vládnoucí mocnosti používaly všech prostředků, včetně otevřené války, aby si udržely vlastní mocenské pozice.

² Stranu akce tvořilo křídlo republikánské, demokratičtější obrozenecy vlny. Rozboru slabín vedoucích sil risorgimenta věnoval Gramsci velmi četné poznámky, povětšinou shrnuté do svazku **Risorgimento**, které většinou byly otištěny v roce 1959 v Římě v Malé knihovně marxismu.

³ Výraz ekonomickopolitického malthuziánství má zde naznačovat žádoucí monarchistické řešení sjednocení Itálie shora.

šířilo na celou Itálii při eventuálním připuštění krajových plebiscitů.

Jiná otázka, která je spjata s předcházejícími, se týká názoru, zda základní dějinné krize jsou bezprostředně určovány hospodářskými krizemi. Odpověď ve skryté podobě obsahují předchozí odstavce, kde se pojednává o otázkách, které jsou jen jiným vyjádřením právě probíraného problému. Přesto však je vždy z didaktických důvodů nutné s ohledem na příslušnou část veřejnosti zkoumat všechny způsoby, jak předložit stejnou otázku jinou formou, tj. formou zdánlivě nezávislého a nového problému. Můžeme vyloučit, že by hospodářské krize samy o sobě plodily klíčové události; mohou pouze vytvářet příznivější půdu pro šíření určitého způsobu myšlení, pomáhají vytyčovat a řešit otázky, které spoluurčují celý další vývoj státního života. Koneckonců ve všech tvrzeních týkajících se období krizí a prosperity můžeme nalézt jednostranné úsudky. Ve svém kompendiu o dějinách Francouzské revoluce Mathiez¹ (v protikladu k vulgárnímu tradičnímu dějepiscectví „shledávajícímu“ apriorně souvislost krize s velkými zlomy porušujícími rovnováhu společenského řádu) tvrdí, že kolem roku 1789² byla okamžitá hospodářská situace dosti dobrá, a proto nelze říkat, že zkázu absolutistického státu vyvolala krize zbídačování. Musíme poznamenat, že stát byl v klestích smrtelné finanční krize a vznikala otázka, na který ze třech privilegiovaných stavů³ společnosti mají dolehnout oběti a břemena, měl-li se vnést pořádek do státních a královských financí. Kromě toho, jestliže měšťanstvo hospodářsky vzkvétalo, jistě to nebylo možno říci o situaci lidových vrstev ve městech a na venkově, zvláště těch, které byly trýzněny permanentní bídou. V každém případě porušení rovnováhy sil se neděje pod okamžitým a mechanickým vlivem zbídačování společenské skupiny, která má zájem na zrušení rovnováhy a fakticky ji zruší, ale probíhá v rámci konfliktů vyššího řádu, než je bezprostřední svět ekonomiky, spjatých s třídním

¹ Albert Mathiez, velký francouzský historik (1874–1932). Hlavním dílem je **Francouzská revoluce**, kde nově hodnotí jakobíny a Robespiera.

² Roku 1789 vypukla buržoazně demokratická revoluce ve Francii.

³ Slechta, duchovenstvo, měšťanstvo (zvané též třetí stav).

„prestížem“ (ekonomické zájmy budoucnosti), se zjištěným citem nezávislosti, autonomie a moci. Zejména otázka hospodářského živení nebo blahobytu jako příčiny nových dějinných skutečností vystupuje v různých stupních jako dílčí aspekt otázky poměru sil. Nově může vznikat buď proto, že stav blahobytu ohrožuje krátkozraký egoismus skupiny odpůrců, stejně jako proto, že živení není již dále snesitelné a ve staré společnosti se nerýsuje žádná síla schopná je zmírnit a znovunastolit normální stav legálními prostředky. Můžeme dokonce říci, že všechny tyto složky jsou konkrétním projevem neustálého přelévání souběhu okolností v celku společenského poměru sil, kde dochází k přechodu k politickému poměru sil, který nakonec vrcholí v rozhodujícím vojenském měření.

Chybí-li takový vývojový proces od jednoho okamžiku k druhému a jde-li v podstatě o proces, jehož aktéry jsou lidé, vůle a schopnosti lidí, běh událostí se zastavuje a lze z toho vyvozovat navzájem si odporující závěry: stará společnost odolává a zajišťuje si období „oddechu“ a přitom fyzicky vyhlazuje odpůrcovu elitu a terorizuje jeho masové zálohy, nebo též může dojít ke vzájemnému zničení stran, které se dostaly do konfliktu, a k nastolení hřbitovního míru, třeba i pod dozorem cizích strážů.

Nejdůležitější připomínku, kterou je nutno vyslovit v souvislosti s jakoukoli konkrétní analýzou poměru sil, spatřujeme v tom, že takové analýzy nemohou a nesmějí být samoučelné (s výjimkou, že se píše kapitola z dějin minulosti); nabývají téhož významu jen tehdy, slouží-li ke zdůvodnění praktické činnosti a vzepětí vůle. Ukazuje se v nich, která místa kladou menší odpor, kde je účelnější uplatnit sílu vůle, napovídají bezprostřední taktické akce, ukazují, jak nejlépe zaměřit politickou agitační kampaň, jaká řeč bude zástupům a davům nejsrozumitelnější atd. Rozhodující složkou v každé situaci je trvale organizovaná síla, odhodlaná již delší dobu jít vpřed, jakmile se usoudí, že nastala příznivá situace (příznivá právě proto, že existuje taková síla plná bojovného zápalu).

Proto za nezákladnější úkol nutno považovat systematickou a trpělivou péči o formování, rozvoj a stále větší semknutost, ce-

listvost a sebeuvědomění této síly.¹ Vidíme to v dějinách vojenství a v péči, s jakou byla ve všech dobách vojska předem připravována zahájit válku v kterémkoli okamžiku. Velké státy jsou velkými státy právě proto, že byly kdykoli připraveny účinně zasáhnout do příznivého souběhu mezinárodních událostí, které byly proto příznivé, protože tu byla konkrétní možnost účinně do nich zasáhnout.

---

¹ Touto silou v boji proti buržoazii je revoluční strana proletariátu.

Věta o stálých váhových poměrech

Této věty lze s prospěchem použít k vysvětlení a k názornějšímu, zjednodušenému pohledu na četné úvahy, jež se týkají nauky o organizování (studium správního aparátu, demografické skladby atd.) i všeobecné politiky (při rozbořech situací, poměru sil, problému intelektuálů atd.). Mějme přitom neustále na paměti, že použití věty o stálých váhových poměrech má cenu schematickou a metaforickou, tj. že se nedá mechanicky uplatňovat, protože v lidských seskupeních má převládající úlohu kvalitativní prvek (čili technická a intelektuální kapacita jednotlivých složek) a ten se nedá matematicky měřit. Lze proto říci, že každé lidské seskupení se vyznačuje svým osobitým a **optimálním** principem stálých váhových poměrů.

Nauka o organizování se může úspěšně dovolávat této věty: to je jasně zřejmé ve vojsku. Každá forma společnosti má však svůj typ armády a každý typ armády má svůj princip stálých váhových poměrů, který se ostatně mění i podle druhu zbraní nebo odbornosti. Určitý poměr najdeme mezi řadovými vojáky, poddůstojníky, nižšími a vyššími důstojníky, štáby, generálním štábem atd. Je tu i poměr mezi různými druhy zbraní a uvnitř ještě mezi odbornostmi atd. Jakákoli změna v jedné části vyvolává nutnost vytvořit novou rovnováhu v ostatních složkách atd.

Politicky si můžeme tuto větu promítnout na strany, na odborové svazy, na továrny a ověřit si, že každá společenská skupina má vlastní zákon stálých váhových poměrů, měnící se podle kulturní úrovně, podle stupně duševní nezávislosti, podle průbojnosti a smyslu pro odpovědnost a kázeň nejzaostalejších a nejnahodilejších členů.

Zákon stálých váhových poměrů je u Pantaleoniho¹ v jeho **Zásadách čisté ekonomie** (Principi di economia pura) vloženo takto: „Látky se chemicky slučují pouze ve stálých váhových poměrech a každé množství nějakého prvku, které převyšuje množství požadované ke sloučení s jinými prvky přítomnými v určitých množstvích, zůstává **volné**; je-li množství nějakého prvku nedostatečné v poměru k jiným přítomným prvkům, nastane sloučení pouze v té míře, nakolik dostatečné je množství prvku přítomného v **menším množství** vzhledem k prvkům ostatním.“ Přeneseně můžeme tohoto zákona využít pro pochopení, jak se „hnutí“ nebo názorové směřování stává stranou, tj. politickou silou, účinnou z hlediska vykonávání vládní moci, jak postupně získává (připravuje v sobě) vedoucí všech stupňů a jak tyto vedoucí nabyli určitých schopností. Historický „automatismus“ určitých předpokladů (existence určitých objektivních podmínek) politicky zpřítomňuje strany a schopné lidi; jejich nepřítomnost nebo nedostatek (kvantitativní a kvalitativní) obrací vniveč samotný „automatismus“ (který přesto není automatismem); abstraktně vzato, jsou to předpoklady, ale důsledky se nerealizují, protože chybí lidský faktor. Z tohoto důvodu lze říci, že úkolem stran je připravovat schopné vedoucí, neboť jsou funkční mas; masy vybírají, pěstují a rozšiřují počet vedoucích potřebných k tomu, aby určitá společenská skupina, která je „pevnou“ veličinou (lze totiž stanovit, kolik složek je v každé společenské skupině), se rozčlenila a z víru zmatků se stala samou svou podstatou odhodlaným politickým vojskem. Když v následujících volbách na téměř nebo jiném stupni (například v Německu před příchodem Hitlerových volby presidenta republiky, do říšského sněmu, do sněmů jednotlivých zemských vlád, do obecních rad a podnikových výborů) kolísá množství odevzdaných hlasů pro stranu² od maxima k minimu, což je podivné a arbitrární, může se z toho vyvodit, že její kádry jsou co do množství i co do kvality nedostatečné. nebo jsou

¹ Maffeo Pantaleoni (1857–1924), liberální ekonom. Citovaný úryvek je převzat ze **Zásad čisté ekonomie**, Milán 1931, str. 112.

² Narážka se týká Komunistické strany Německa.

nedostatečné buď co do kvantity (relativně), nebo co do kvality. Strana, která obdržela mnoho hlasů v místních volbách, a nikoli již ve volbách politicky důležitějších, jistě ve svém ústředním vedení něco kvalitativně postrádá, vyznačuje se množstvím, nebo alespoň dostatkem osob druhého řádu, ale chybí jí štáb přiměřený státu a jeho postavení ve světě atd.

Počet a kvalita v zastupitelských režimech

Jednou z nejtřepanějších věčných pravd, které neustále opakují odpůrci volebního systému při vytváření státních orgánů, je výrok, že „počet je zde nejvyšším zákonem“ a že „mínění kdekterého hlupáka, který umí psát (a v některých zemích i analfabeta) platí, pokud jde o určení politické linie státu, přesně tolik jako mínění toho, kdo státu a národu věnuje své nejlepší síly“ atd. Skutečnost je však taková, že v žádném případě není pravda, že počet je „nejvyšším zákonem“, ani váha názoru každého voliče není „přesně“ stejná. Počty i v tomto případě jsou prostě nástrojem, který udává rozměry a poměr, jinak nic. Co se pak tedy měří? Měří se vlastně účinnost, důsažnost a přesvědčivost názorů nemnohých lidí, aktivních menšin, elity, avantgardy atd., čili jejich rozumnost či historičnost či konkrétní funkčnost. Tím chceme říci, že není pravdou, že váha mínění jednotlivých lidí je „přesně“ stejná. Ideje a názory „se nerodí“ živelně v mozku každého jednotlivce – vyšly z nějakého ohniska, odtud vyzárají, šíří se, přesvědčují, mají svou skupinu lidí nebo i jedinou individualitu, která je vypracovala a předložila v politicky aktuální formě. Počítání „hlasů“ je konečným projevem dlouhého procesu, v němž největší vliv patří právě těm, kdo „věnují státu a národu své nejlepší síly“ (jsou-li takoví). Jestliže tato domnělá skupina nejlepších z nejlepších přes své nekonečné materiální zdroje, které vlastní, nedosáhne souhlasu většiny, musí být považována buď za neschopnou, nebo za nezastupující „národní“ zájmy, které nutně musí být převažující při tlumočení vůle národa v jednom smyslu spíše než v druhém. „Nešťastnou náhodou“ je

každý veden ke směřování vlastního „osobitého“¹ zájmu se zájmy národními, a tudíž ke zjištění, že je „hrozné“ atd., aby měl rozhodovat „zákon počtu“; rozhodně je lepší se stát elitou podle děkretu. Nejde proto o ty, kdo intelektuálně „mnoho mají“ a kdo se cítí sníženi na úroveň posledního analfabeta, ale o ty, kdož se domnívají, že mají mnoho a kteří chtějí zbvít „muže z ulice“ i toho nepatrného zlomku moci, který mu při rozhodování o běhu státního života patří.

Od kritiky (původu oligarchického,² nikoli ze strany elity) až k parlamentárnímu režimu (zvláště je, že není kritizován, zato dějinná racionálnost početního konsensu je soustavně falšována přílivem bohatství) se tato banální tvrzení přenáší na každý zastupitelský systém, i neparlamentární a nezbudovaný podle kánonů formální demokracie.³ Nicméně jsou toto tvrzení přesná. V těchto ostatních režimech nemá konsensus v okamžiku hlasování svou naprosto konečnou fázi. Konsensus je předpokládán v neustále aktivní podobě až k bodu, kdy souhlasící lze považovat za „funkcionáře“ státu a volby za jistý druh dobrovolného zapojení státních funkcíonářů určitého typu, což se v jistém smyslu dá spojovat (v různých rovinách) se selfgovernment.⁴ Volby probíhají nikoli podle všeobecných a prázdných programů, ale v bezprostřední konkrétní práci, která umožňuje vykonat něco více, než obyčejný občan poslušný zákona může konat pro jejich realizaci, a být tak předvojem aktivní a odpovědné práce. Prvek „dobrovolné“ iniciativy nemůže být stimulován jinak (s ohledem na nejširší vrstvy lidí), a když je přítom netvoří beztvaré zástupy občanů, ale produktivní kvalifikovaná

¹ Termín „osobitý“ často používá Francesco Guicciardini, zvláště ve svých zásadách jednání (Vzpomínky). Proti „osobitému“ egoismu napsal kritik Francesco De Sanctis esej Guicciardiného člověk, o němž se několikrát zmiňuje Gramsci.

² Oligarchie je „vláda nemnohých“ v protikladu nejen k „demokracii“ (vládě lidu) a „monarchii“ (vládě jedince), ale i vůči „aristokracii“, což původně znamenalo „vládu nejlepších“ (a tudíž elity).

³ Odkaz na sovětský model demokracie.

⁴ Samospráva. Gramsci v ní zdůrazňuje jednu stránku: volby funkcíonářů, kteří tak alespoň zčásti nevytvářejí byrokratický aparát.

složka obyvatelstva, je pak pochopitelné, jaký význam může mít akt hlasování.¹

Vezměme výrok, že „společnost si neklade problémy, k jejichž řešení by již neexistovaly materiální předpoklady“. Je to problém formování kolektivní vůle, jenž je bezprostředně závislý na tomto výroku. Kritická analýza významu daného výroku nese s sebou studium procesu vytváření kolektivní vůle, a jak si taková vůle vytýčuje bezprostřední a zprostředkované konkrétní cíle čili zaměření kolektivní akce. Jde o delší nebo kratší vývojové procesy.

Zřídka kdy dochází k náhlým „syntetickým“ výbuchům; podíváme-li se na ně zblízka, vidíme, že tu jde spíše o ničení než o budování, že se odstraňují mechanické a vnější překážky původního a živelného vývoje – příklad toho můžeme hledat v sicilských nešporách.²

Dalo by se konkrétně studovat a zároveň rozebírat formování kolektivního dějinného hnutí ve všech jeho molekulárních fázích, tedy podniknout to, co se obvykle nedělá, protože by to zatěžovalo výklad. Místo toho se berou již ustálené názorové proudy kolem nějaké skupiny nebo vynikající osobnosti. Je to problém, který moderní doba vyjadřuje v termínech strana nebo koalice spřízněných stran – jak vzniká zakládání strany, jak se vyvíjí její organizovaná síla, společenský vliv atd. Jde tu o molekulární, drobnohledný proces, určený pro nejjemnější rozbor, probíhá po vlášečnicích a je dokumentován nepřehlédným množstvím knih, svazků, časopiseckých a novinových článků, ústními rozpravami a debatami, opakujícími se donekonečna, které ve svém gigantickém celku představují onu lopotu, z níž se rodí kolektivní vůle s určitým stupněm semknutosti, určitým nutným a dostatečným stupněm k vytčení koordinované

¹ Tato pozorování by se dala provádět v rozsáhlejší a souvislejší podobě, s přihlédnutím k dalším rozdílným volebním soustavám, podle toho, jak se mění obecné společenské a politické poměry, poměry mezi volenými funkcíonáři a funkcíonáři z povolání atd. (Poznámka Gramsciho.)

² 31. března 1282 palermský lid povstal proti vládě Karla z Anjou. I když se revolta zdála neočekávaná, jak poznamenává Gramsci, byla plodem hluboké nespokojenosti vyvolané různými příčinami. V tom je třeba hledat důvod jejího úspěchu a rychlého rozšíření na celou Sicílii, kde byli Francouzi přemoženi za necelý měsíc.

a simultánní akce v čase a zeměpisném prostoru, kde se historický fakt projevuje.

Důležitost utopí¹ a mlhavých racionalistických ideologií² v počáteční fázi dějinných procesů formování kolektivní vůle: utopie a abstraktní racionalismus mají stejnou důležitost jako stará pojetí světa historicky zpracovaná a shromažďující zkušenosti různých dob. Záleží jen na kritice, které je takový ideologický komplex vystaven ze strany prvních představitelů nové dějinné fáze. Prostřednictvím této kritiky máme co činit s procesem rozlišování a změny specifické váhy, kterou se vyznačovaly složky starých ideologií. To, co bylo podružné a podřízené nebo i náhodné, začíná se chápat jako základní, vůle se rozpadá ve svých rozporných složkách, protože se právě podřízené složky sociálně vyvíjejí atd.

Po zformování režimu stran v dějinné fázi spjaté se standardizací³ velkých mas obyvatelstva (spojovací prostředky, noviny, velkoměsta atd.) probíhají molekulární procesy rychleji než v minulosti atd.

Člověk individuální a člověk z davu

Latinské přísloví *Senatores boni viri senatus mala bestia*¹ se stalo obecnou pravdou. Jakého významu nabylo toto přísloví a co znamená? Jen to, že dav osob ovládaných okamžitými zájmy nebo unesen vášní podnícenou bezprostředními dojmy, sdílenými nekriticky od úst k ústům, se sjednotí k nejhanebnějšímu rozhodnutí, jež si nezadá s nejnižšími zvířecími instinkty. Toto zjištění je správné a střízlivé, pokud se vztahuje na náhodné houfy, shromážděné jako „množství kapek za lijáku pod střechem“, složené z lidí, kteří nejsou spjati pouty odpovědnosti vůči jiným lidem nebo skupinám osob, nebo vůči konkrétní hospodářské skutečnosti, jejíž zkáza by se odrazila v zhoubě jednotlivců. Proto lze říci, že v takových houfech nejenže není individualismus překonán, nýbrž je vyhrocen jistotou beztrestnosti a neodpovědnosti.

Obecně známé je však také zjištění, že shromáždění „dobře se skupené“ ze svárlivých a neukázněných složek se sjednocuje na kolektivních rozhodnutích, která překonávají úsudek průměrného jednotlivce – kvantita přechází v kvalitu. Kdyby tomu tak nebylo, nebyla by například možná existence vojska; nebyly by možné neslýchané oběti, které skupiny lidí s dobrou kázní dokáží přinést za určitých okolností, kdy jejich smysl pro společnou odpovědnost je silně rozbouřené pocitem bezprostředního společného ohrožení, kdy budoucnost se ukazuje důležitější než přítomnost.

Jako příklad vezměme schůzi na náměstí, která je něčím jiným

---

¹ Senátoři jsou dobří lidé, ale senát je zlá šelma.

---

¹ V roce 1516 Angličan Thomas More sepsal pomyslnou zprávu o cestě na ostrov nazvaný Utopia (čili „to, co nikde neexistuje“), kde všechno bylo vyráběno a spotřebováno společně. Toto slovo pak získalo význam popisu vize pomyslného a racionálního státu. Jako utopický socialismus Marx s Engelsem definovali v *Manifestu komunistické strany* učení Saint-Simonovo, Fourierovo, Owenovo atd. „Vynálezci těchto systémů,“ čteme v *Manifestu*, „vidí sice protikladnost tříd i působení rozkladných živlů uvnitř panující společnosti samé. Nevidí však u proletariátu samostatnou dějinnou iniciativu, nevidí žádně jemu vlastní politické hnutí.“ (Marx-Engels, Spisy 4, čes. vyd., str. 458.)

² Termín ideologie se používá v dosti odchylných významech. Zde má znamenat komplex idejí o společenském a politickém životě.

³ Zde proces, v němž způsob života a myšlení splývají. Viz poznámku Člověk individuální a člověk z davu.

než schůze v uzavřeném sále a opět něčím jiným než odborářská schůze podle povolání a tak dále. Zasedání štábních důstojníků bude úplně jiné než shromáždění vojáků nějaké čety atd.

Náklonnost ke konformismu je v dnešním světě rozšířenější a hlubší, než tomu bylo v minulosti – standardizace způsobu myšlení a jednání nabývá rozměrů národních nebo přímo kontinentálních.

Hospodářská základna kolektivního člověka, to jsou velké továrny, taylorizace,¹ racionalizace atd. A co v minulosti, existoval kolektivní člověk, nebo nikoli? Existoval v podobě řízení „z boží vůle“, řečeno s Michelsem, to znamená, že si člověk získával kolektivní vůli z podnětu a z bezprostředního návodu „hrdiny“, reprezentativního člověka. Tato kolektivní vůle se však vázala na vnější činitele a neustále se skládala a rozkládala. Dnešní kolektivní člověk se naopak utváří v podstatě odzdoła nahoru, na základě postavení, které zaujímá kolektiv ve světě výroby. Reprezentativní člověk má i dnes svou úlohu při formování kolektivního člověka avšak mnohem podružnější než v minulosti, takže může zmizet, aniž se rozruší tmel držící kolektiv a aniž se zhroutí celá stavba.

Říká se, že „západní vědci se domnívají, že duch mas není ničím jiným než znovuoživením prastarých pudů prvobytné hordy, a proto je ústupem k překonaným kulturním stadiím“; stačí se odvolat na takzvanou „psychologii davu“, psychologii náhodných množství lidí, a toto tvrzení se stává pseudovědeckým; je spjato s pozitivistickou sociologií.

K společnému konformismu je třeba poznamenat, že to není otázka nová a že pokřik, který zvedli někteří intelektuálové, je přinejmenším směšný. Konformismus existoval vždy – dnes jde o boj mezi „dvěma konformismy“, to znamená o boj za nadvládu, o krizi civilizované společnosti. Staří intelektuálové a morální vůdcové cítí, že ztrácejí půdu pod nohama, pozorují, že jejich „kázání“ se stala právě jen „kázáními“ čili věcmi stojícími mimo realitu, čistou formou bez obsahu, maskou bez ducha. Odtud jejich beznadějí a je-

¹ Vědecká organizace práce nazvaná podle amerického inženýra Fredericka Taylora (1856–1915), který ji uvedl v život.

jich zpátečnické a konzervativní tendence, neboť osobitá forma civilizace, kultury a morálky, kterou představovali, se rozkládá. Proto volají po záhubě veškeré civilizace, veškeré kultury, veškeré morálky a žádají represivní opatření ze strany státu, ustavují skupiny odporu odsunuté stranou reálného dějinného procesu. Tím prodlužují trvání krize, protože soumrak života a myšlení může probíhat bez krizí. Představitelé řádu spějícího k porodu (mimo jiné z „racionalistické“ nenávisti ke starému) rozšiřují utopie a vymudrované plány. Jaký je počáteční bod nového řádu spějícího k porodu? Svět výroby a práce. Nejvyšší utilitarismus musí stát v základě každé analýzy mravních a intelektuálních institucí, které mají být vytvořeny, i zásad, které mají být rozšiřovány: kolektivní a individuální život musí být organizován tak, aby výrobní aparát podával nejvyšší výkon. Rozvoj hospodářských sil na nové základně a postupné pronikání nové základny vyléčí protiklady, které nemohou chybět, a tím, se vytvoří nový „konformismus“ zdola, přinesou tyto síly nové možnosti sebe-kázně, a tedy i individuální svobody.

Živelnost a uvědomělé řízení

Výraz živelnost lze definovat různými způsoby, protože jev, na který ukazuje, má mnoho stránek. Zatím je třeba zdůraznit, že v dějinách neexistuje „čistá“ živelnost – ta by splývala s „čistou“ mechaničností. V nejživelnějším hnutí jsou složky uvědomělého řízení prostě nekontrolovatelné, nezanechaly žádný zjištělný doklad. Dá se říci, že složka živelnosti je proto charakteristická pro „dějiny druhořadých skupin“, a dokonce pro složky nejokrajovější na samém obvodu těchto tříd, které nedosáhly třídního uvědomění jako takového a které proto ani netuší, že by jejich historie mohla mít nějakou důležitost a že by mělo vůbec cenu zanechávat o ní nějaké stopy v dokumentech.¹

V těchto hnutích tudíž existuje „mnohonásobnost“ složek uvědomělého řízení, ale žádná z nich není převládající ani nepřevyšuje úroveň „populárního vědění“ určité společenské vrstvy, selského rozumu,² čili tradičního pojetí světa určité vrstvy...

To, že v každém živelném hnutí je primitivní složka uvědomělého řízení a kázně, nepřímo dokazuje skutečnost, že existují proudy a skupiny, které se dovolávají živelnosti jako metody. V tomto ohledu je třeba rozlišovat mezi složkami čistě ideologickými a složkami praktické akce, mezi vědci, kteří se dovolávají živelnosti jako imanentní a objektivní „metody“ dějinného dění, a politiky, kteří se jí

¹ Jinak řečeno, dějiny lidových vrstev se zdají živelné, ježto „složky řízení“ nejsou doložitelné, nikoli proto, že by neexistovaly.

² O pojmu selský rozum viz spis *Některé předběžné opěrné body* (Alcuni punti preliminari di riferimento) ve svazku *Historický materialismus a filosofie Benedetta Croceho*.

dovolávají jako „politické“ metody. U prvních je to mylné pojetí, u druhých jde o bezprostřední a trapný rozpor, z něhož je vidět zřejmý praktický původ, vlastně okamžité přání nahradit určité řízení jiným. I u vědců má omyl praktický původ, ale není tak bezprostřední jako v občanském životě. Apolitičnost francouzských syndikalistů v době před první světovou válkou obsahovala obě tyto složky: byla teoretickou chybou a rozporom (byla „sorelovskou“¹ složkou a zároveň složkou soupeření mezi anarchosyndikalistickou politickou tendencí a socialistickým proudem)...

Turínské hnutí² bylo zároveň obviňováno z živelnosti a voluntarismu i bergsonismu³(!). Obvinění plně rozporů při rozboru ukazuje plodnost a oprávněnost řízení, které bylo hnutí vtisknuto. Toto řízení nebylo abstraktní, nespočívalo v mechanickém opakování vědeckých a teoretických formulí; nespěšovalo politiku a skutečnou akci s teoretickým zkoumáním; dotýkalo se skutečných lidí v určitých historických poměrech, s určitými city, způsoby nazírání, se zlomy různých pojetí světa atd., které vyplývaly ze živelných kombinací daného prostředí materiální výroby, kde se náhodně nahromadily disparátní společenské složky. Tato složka živelnosti nebyla opomíjena a tím méně přezírána – byla **pěstována**, usměrňována, očišťována od všeho cizího, co jí mohlo narušit, aby se tak stala homogenní, živá, historicky působivá, s moderní teorií.⁴ Sami vůdcové hovořili o živelnosti hnutí; bylo to správné, že se o ní hovořilo – takové tvrzení bylo vzpruhou, hybnou silou, složkou hlubšího sjednocení a především bylo popřením toho, že jde o něco svévolného, dobrodružného, neživotného, a nikoli historicky nutného. Dávalo masám „teoretické“ uvědomění, že jsou tvůrci historických a institucionálních hodnot, zakladateli států. Tato jednota živelnosti

¹ „Sorelovský“ podle Georgese Sorela. O polemice Gramsciho proti Sorelovi viz předmluvu k tomuto svazku.

² Jde o hnutí závodních rad a L'Ordine Nuovo (Nový řád).

³ Obvinění z bergsonismu bylo proti skupině **Nový řád** vzneseno na florentinském sjezdu socialistické strany (1917) a několikrát opakováno v politické publicistice. Bergsonismus – podle jména francouzského filozofa Henriho Bergsona (1859–1943), jehož filosofické názory dalekosáhle ovlivnily Sorela.

⁴ Čili s marxismem.

a uvědomělého řízení (jinak řečeno: „kážeň“) právě vyjadřuje opravdovou politickou akci podřízených tříd, neboť to je politika mas, a nikoli prosté dobrodružství skupin, které se dovolávají mas.

Zde hned vyvstává základní teoretická otázka: může být moderní teorie v opozici vůči živelným citům mas? (Živelným v tom smyslu, že je nelze přičítat soustavné vzdělávací činnosti již uvědomělé vedoucí skupiny, ale že vznikly z každodenní zkušenosti prosvětlené „selským rozumem“, lépe řečeno, tradičním lidovým pojetím světa, jemuž se velmi prostomyslně říká „instinkt“ a který nakonec není ničím než primitivním a elementárním dějinným odkazem.) Nemůže stát v opozici, neboť mezi nimi je kvantitativní rozdíl, ve stupni, nikoli rozdíl kvalitativní. Musí tu být možná vzájemná „převoditelnost“, přechod od jednoho k druhému a naopak... Přehlížet, a co je ještě horší, přezírat takzvané živelné hnutí, tj. vzdávat se jeho uvědomělého řízení a úsilí pozvednout je na vyšší úroveň zapojením do politiky, může mít často velmi vážné a těžké následky. Téměř vždy se stává, že k živelnému hnutí podřízených tříd se připojuje zprava reakční hnutí vládnoucí třídy ze souběžných pohnutek – hospodářská krize například rozhoduje o nespokojenosti podřízených tříd a masových živelných hnutích na jedné straně, a naproti tomu rozhoduje o komplotech reakčních skupin, které využívají objektivního oslabení vlády k pokusům o státní převrat. Mezi působící příčiny těchto státních převratů je třeba klást odmítání odpovědných skupin převzít uvědomělé řízení živelných hnutí, a tím z nich učinit politického pozitivního činitele. Vezměme příklad sicilských nešpor¹ a diskuse historiků, které měly zjistit, zda jde o hnutí živelné, či o hnutí nějak zosnované: zdá se mi, že v sicilských nešporách se prolínaly dva prvky: živelné povstání sicilského lidu proti Provensálcům, které se rozšířilo s takovou rychlostí, že budilo dojem načasovanosti, a tudíž nějaké existující úmluvy, k níž došlo vlivem útlaku, který se stal na celém národním území nesnesitelným, a uvědomělý prvek různě závažný a účinný, kde převažovalo spiknutí Giovanniho da

¹ Viz poznámku na str. 87.

Procida s Aragonskými. Další příklady najdeme ve všech minulých revolucích, v nichž bylo několik podřízených tříd, které byly rozvrstveny podle svého hospodářského postavení a semknutosti. Živelná hnutí nejširších lidových vrstev umožňují přístup k moci té podřízené třídě, které objektivní oslabení státu nejvíce prospělo. Toto je ještě příklad „pokrokový“; v moderní době jsou však častější případy zpětných zvrátů.

Historickopolitické scholastické a akademické pojetí je takové, pro něž je reálné a hodné povšimnutí jen to hnutí, které je uvědomělé na sto procent, a které se dokonce vyznačuje plánem podrobně narýsovaným předem nebo které odpovídá (což je totéž) abstraktní teorii. Skutečnost však je bohatá na nejbizarnější kombinace a je na teoretikovi, aby v této bizarnosti vysledoval důkaz pro svou teorii, „přeložil“ do teoretického slovníku složky historického života, a nikoli aby si vykládal skutečnost podle abstraktního schématu. K tomu nikdy nedojde, a proto takové pojetí není ničím než výrazem pasivity...

Bajka o bobrovi

(Bobr je pronásledován lovci, kteří mu chtějí vytrhnout varlata, z nichž se získávají léčivé výtažky. Nakonec si je vytrhne sám, aby si zachránil život.)¹ Proč se nikdo nepostavil na obranu? Pramálo citu pro lidskou důstojnost a politickou důstojnost stran: tyto složky tu nejsou od přírody, nejsou věčně danými nedostatky vlastními lidu. Bývají „dějinné události“, které lze vysvětlit z předcházející historie a ze současných společenských podmínek. **Zřejmé rozpory:** panovalo fatalistické a mechanické pojetí dějin (Florence 1917, obvinění z bergsonismu), a přece nechyběly projevy nemotorného a triviálního formalistického voluntarismu. Například to byl plán ustavit v roce 1920 městskou radu v Bologni pouze z organizovaných složek, tj. vytvořit ve skutečnosti zbytečnou kopii a nahradit v masách historicky zakotvený orgán, jako je Pracovní komora, orgánem vysloveně abstraktním a papírovým. Byl tu alespoň nějaký politický cíl odevzdat hegemonii městské složce, aby po ustavení rady dostala vlastní středisko, když už Pracovní komora byla venkovská? Tento úmysl zde naprosto chyběl a nakonec nebyl plán ani realizován. Trevesův proslov o „pokání“² má, jak se domnívám, základní důležitost pro pochopení politického zmatku a polemického diletantismu

¹ Bobr zde symbolizuje tradiční politické strany (včetně socialistické strany, která neuměla najít účinnou obranu proti fašismu).

² Jde o takzvanou řeč o pokání, proslovenou Claudiem Trevesem v poslanecké sněmovně 30. března 1920. Nejvýraznějším tónem tohoto projevu byla bezmocnost: z jedné strany doba buržoazie skončila, z druhé strany dělnická třída ještě nebyla připravena vykonávat moc. A důsledek – tragédie a pokání vládnoucích tříd. Claudio Treves (1868–1933) byl jedním z nejvýraznějších činitelů reformistického proudu v italské socialistické straně.

leaderů. Za těmito šarvátkami vězí strach před konkrétní odpovědností, za tímto strachem je nulové spojení se zastupovanou třídou, nulové chápání jejich základních potřeb, jejich tužeb, její skryté energie – krátce paternalistická strana maloměšťáků, která líčí návnady svým stoupencům. Proč se nebránit? Idea válečné psychózy, civilizovaná země si nemůže „dovolit“, aby došlo k jistým „divokým“ výjevům. Tyto všeobecnosti byly rovněž maskou jiných, hlubších pohnutek a byly ostatně v rozporu s tvrzením opakovaným po každém krveprolití: my jsme vždycky říkali, že vládnoucí třída je reakční, tyto všeobecnosti se krystalizují v odloučení od tříd čili ve „dvou třídách“. Nikdo nedokáže pochopit, co se stane, jestliže reakce zvítězí, protože se tu nežije reálným bojem, nýbrž pouze bojem jako „knížním principem“.¹ Je tu další rozpor kolem voluntarismu: jestliže je někdo proti voluntarismu, měl by vyzdvihnout „živelnost“. Zatím je tomu naopak – to, co bylo „živelné“, je něčím stojícím níže, nedůstojným uvažováním, nestojícím ani za rozbor. Ve skutečnosti ono „živelné“ bylo nejdrtivějším důkazem neschopnosti strany, protože ukazovalo rozpolcenost mezi halasnými programy a žalostnými činy. Zatím však se „živelné“ činy dostavovaly (1919 až 1920), poškozovaly zájmy, narušovaly získané pozice, podněcovaly děšivou zášť i u mírumilovných lidí, burcovaly z pasivity společenské vrstvy klímající v hnilobě. Svou živelností a tím, že byly popírány, vyvolaly obecnou „paniku“, „velký strach“, což proti nim nutně soustředilo nemilosrdné represivní síly.

Výjimečný dokument tohoto odtržení zastupovaných od zástupců tvoří takzvaný pakt o spojenectví mezi konfederací a stranou,² který by se dal přirovnat ke konkordátu státu a církve. Strana, která je v zárodku státní základnou, nemůže připustit žádné dělení svých politických mocí, nemůže připustit, aby část jejich členů se poklá-

¹ Celá tato pasáž se týká postupu reformistů (Turati, Treves atd.) vůči fašismu: neodporování squadristickým pogromům, definice fašismu jako přechodného projevu válečné psychózy atd.

² Jde o konvenci uzavřenou 29. září 1918 mezi italskou socialistickou stranou a Všeobecnou konfederací práce CGL, v níž se striktně rozlišovalo pole působnosti a, kde se mimo jiné stanovilo, že strana bude řídit politické stávky a CGL stávky hospodářské.

dala za majitele rovných práv, za spojení „všeho“, stejně jako stát nemůže připustit, aby část jeho poddaných (mimo rámec obecných zákonů) uzavírala se státem, k němuž náležejí, a prostřednictvím cizích mocností zvláštní smlouvu o soužití se státem samým. Připustíme-li takovou situaci, nese to s sebou faktické a právní podřízení státu a strany takzvané většině zástupců – ve skutečnosti skupině, která se staví jako protistátní a protistranická a která nakonec nepřímo vykonává moc. V případě paktu o spojenectví jasně vyšlo najevo, že moc straně nepatřila.

Paktu o spojenectví odpovídaly podivné svazky mezi stranou a parlamentní skupinou, které byly rovněž spjaty spojenectvím a paritními právy. Tento systém vztahů přinesl jako hotovou věc, že konkrétní strana neexistovala jako nezávislý orgán, ale pouze jako ustavující složka komplexnějšího orgánu se všemi rysy strany labouristického typu,¹ strany decentralizované, bez jednotné vůle atd. Mají být tedy odborové svazy podřízeny straně? Klást otázku tímto způsobem by bylo chybné. Problém musíme vidět takto: Každý člen strany, ať zaujímá jakékoli postavení nebo funkci, je stále členem strany a je podřízen jejímu vedení. Nemůže tu být vztah podřízenosti mezi odborovým svazem a stranou. Jestliže odborový svaz živelně zvolil jako svého vůdce člena strany, svobodně tím přijímá (a dokonce na straně žádá) kontrolu nad svými funkcionáři. Tato otázka nebyla v roce 1919 správně chápána, přestože existoval velký poučný precedens z června 1914, a to proto, že ve skutečnosti neexistovala politika frakcí, to znamená politika strany.

¹ Labour Party – sociálně demokratická strana v Anglii. Přestože jsou její počátky starší, prakticky se objevuje kolem roku 1900 z podnětu různých politických, odborových a kulturních organizací. Později se k ní připojilo průbojné anglické družstevní hnutí. Labouristická strana je spíše konfederací různých hnutí než stranou v tradičním smyslu.

Organický centralismus, demokratický centralismus, kázeň

Co rozumíme kázní, jestliže se tímto slovem vyjadřuje trvale pokračující vztah mezi ovládanými a vládoucími, v němž se realizuje kolektivní vůle? Kázeň jistě neznamená trpné a pokorné přijímání rozkazů, mechanické vykonávání nařízení (to však přece jen bude nutné při určitých příležitostech, jako například uprosřed dohodnuté a zahájené akce), ale uvědomělé a jasné přizpůsobení se směrnicím, které mají být realizovány. Kázeň však přesto nevylučuje osobnost v organickém smyslu, nýbrž pouze omezuje neodpovědnou libovůli a výbušnost, o pošetilé marnivosti se vyvíhnout ani nemluvě. Jestliže se někdy myslí i na pojem „předurčení“,¹ vlastní některým proudům křesťanství, nevylučuje se tím takzvaná „svobodná vůle“ v katolickém pojetí, neboť jednotlivci „chtěje“ přijímá božskou vůli (tak klade otázku Manzoni ve **Svatodušních svátcích**),² které, pravda, nemůže odporovat a které napomáhá více či méně veškerými svými morálními silami. Kázeň však přesto nevylučuje osobnost a svobodu: otázka osobnosti a svobody se klade nikoli kvůli kázní, nýbrž kvůli „původu moci nařizující kázeň“. Je-li tento původ „demokratický“ a autorita má tedy technickou specializovanou funkci a není „libovůlí“ nebo vnějším, povrchním vymáháním, pak je kázeň nutnou

---

¹ Učení, podle něhož bůh „předurčil“ při samotném aktu stvoření osud každého jednotlivce. Proti tomuto pojetí se staví pojetí „svobodné vůle“, které ponechává svobodné volbě člověka možnost spásy.

² **Svatodušní svátky** – poslední a nejvýznamnější z **Posvátných hymnů**, které napsal Alessandro Manzoni (1785–1873) po své konverzi ke katolictví. Svato-dušní svátky jsou slavností připadající na padesátý den po velikonocích. Připomínají událost, kdy Duch svatý sestoupil na apoštoly a od té doby nastal rozvoj církve.

složkou demokratického řádu a svobody. O technické specializované funkci se dá mluvit tehdy, když se autorita uplatňuje ve společensky nebo národnostně soudržné skupině; když se uplatňuje jednou skupinou vůči druhé skupině, je kázeň autonomní a dobrovolná pro skupinu první, ale nikoli pro skupinu druhou.

V případě, kdy již byla dohodnuta a zahájena akce (aniž byl čas znovu předložit ve prospěch věci toto rozhodnutí k diskusi), může kázeň připadat dost povrchní a autoritativní. Jiné složky ji však ospravedlňují. Zůstává obecně platnou zkušeností, že rozhodnutí (směr) zčásti chybné napáchá menší škody než neposlušnost, třeba i ospravedlněná obecnými důvody, neboť na dílčí škody částečně chybného směru se vrší další škody způsobené neposlušností a zdvojením směrů – (k tomu často docházelo ve válkách, když generálové neuposlechli částečně mylných nebo nebezpečných rozkazů a tím způsobili ještě horší a často nenapravitelné katastrofy).

Pojetí organického centralismu a kněžská kasta¹

Je-li ustavující složka nějakého organismu zasazena do doktrinářské soustavy formulované se strnulou strohostí, máme co činit s kastovním a kněžským řízením. Je tu však nějaká záruka neměnnosti? Není. Formule se budou odvíkavat nazpaměť a nezmění se v nich ani hláska, ani čárka, avšak skutečná činnost bude jiná. Přitom „ideologii“, doktrínu, není nutné přijímat jako něco vyměřovaného a mechanicky nahozeného (jako šaty na kůži, a nikoli jako kůži, která je organickým produktem celého biologického ústrojí živočicha), nýbrž historicky, jako neustálý boj. Organický centralismus si představuje, že může vyrobit nějaký organismus jednou provždy, objektivně již dokonalý. Taková iluze může být zhoubná, protože utápí hnutí v bahně akademických **osobních** pútek. (Tři složky: doktrína, „fyzická“ skladba společnosti s určitými historicky podmíněnými osobami a **reálné dějinné hnutí**. První a druhá složka spadá pod kontrolu sdružené a rozvažující vůle. Třetí složka průběžně reaguje na zbývající dvě a určuje povahu nekončícího teoretického a praktického boje, který má pozvednout organismus k stále vyšším a pronikavějším stupňům kolektivního uvědomění.)

---

¹ Gramsci v této poznámce zastává tezi o nemožnosti doktrinářské soustavy jednou provždy dané, jejíž ochrana a obrana by byla svěřena „kasté“ připomínající kněžstvo. Ve skutečnosti i církev mění své ideje spolu s dobou.

Nesmiřitelnost-snášenlivost

Nesnášenlivost-smířlivost

Nesmiřitelnost při úsilí dosáhnout cíle znamená nepřipouštět používání prostředků nepřiměřených vzhledem k cíli a svou podstatou odlišných od cíle.

Nesmiřitelnost je nutným přídomkem charakteru. Slouží jako jediný důkaz, že určitá pospolitost existuje jako živý společenský organismus, že má cíl, jedinou vůli a že je myšlenkově zralá. Nesmiřitelnost totiž vyžaduje, aby se každá jednotlivina připínala k celku, aby každý okamžik společenského života byl předem harmonicky stanoven a myslilo se na všechno. To vyžaduje existenci jasných a zřetelných všeobecných zásad, aby vše, co se koná, bylo na nich nutně závislé.

K tomu, aby byl společenský organismus neúprosně ukázněn, je tedy nutné, aby měl vůli (cíle) a aby tento cíl byl rozumný, aby to byl cíl správný, a nikoli cíl přízračný. To však nestačí: o rozumnosti cíle musí být přesvědčeny všechny jednotlivé složky organismu tak, aby nikdo nemohl odmítat dodržování kázně, aby ti, kteří vyžadují zachování kázně, ji mohli požadovat jako splnění svobodně uzavřeného závazku, dokonce i závazku, k jehož stanovení nevolky přispěl sám dotyčný.

Z těchto prvních zjištění by vyplývalo, že nesmiřitelnost v akci měla jako přirozený a nutný předpoklad snášenlivost v diskusi, která předcházela rozhodnutí.

Kolektivně přijatá rozhodnutí mají být ve shodě s tím, co je rozumné. Může být rozumné interpretováno na základě kolektivnosti? **Jedinec** jistě rozhoduje s větším spěchem (když hledá rozumné, pravdu) než nějaký kolektiv. Proto je možné takového **jedince** vy-

brat z těch nejschopnějších, z nejlépe připravených, aby tlumočil to, co je rozumné, kdežto kolektiv se skládá z různých složek nestejně připravených k tomu, aby vycítily pravdu, rozvíjely logiku daného cíle, aby vytyčily jednotlivé momenty, jimiž je třeba projít, má-li být dosaženo cíle jako takového. To vše je pravda, stejně však je pravda, že **jedinec** se může stát tyranem nebo může tak být viděn, a kázeň, kterou lidem uložil, se může rozložit, protože kolektiv odmítá nebo nedokáže pochopit prospěšnost akce, zatímco kázeň zavedená přímo kolektivem pro jeho jednotlivé složky, i když se zdlouhavě prosazuje, tak snadno neselhává ve své působivosti.

Složky kolektivu se však přesto musí dohodnout a vzájemně diskutovat. V průběhu diskuse musí nastat splynutí nálad a vůlí. Jednotlivé částičky pravdy, které může mít v sobě kdokoli, je zapotřebí sloučit v komplexní **pravdu** a učinit z nich integrální výraz **rozumného**. Má-li k tomu dojít a má-li být diskuse vyčerpávající a upřímná, pak je třeba maximální snášenlivosti. Všichni musí být přesvědčeni, že toto je pravda, a že je proto absolutně nezbytné změnit ji ve skutečnost. V okamžiku akce musí být všichni svorní a solidární, neboť v průběhu diskuse se postupně vytvořila mlčenlivá dohoda a všichni se stali spoluodpovědnými za neúspěch. Jen tehdy je možné být nesmiřitelný v akci, jestliže jsme v diskusi byli snášenliví a zdatnější pomáhali méně zdatným přijmout pravdu. Jednotlivé zkušenosti se staly obecným majetkem, byly prozkoumány všechny stránky problému a nevznikly přitom žádné iluze. (Osmnáct řádků cenzurováno.)

Pochopitelně, tato snášenlivost (metoda diskusí mezi lidmi, kteří jsou v podstatě zajedno a mají usilovat o sepětí obecných zásad s akcí, kterou budou provádět společně) nemá, zjednodušeně chápáno, nic společného se snášenlivostí. Snášenlivost není v žádném omylu, v nedopatření. Když jsme přesvědčeni, že někdo upadl v omyl – a vyhýbá se diskusím, odmítá diskutovat a dokazovat, a přitom tvrdí, že všichni mají právo smýšlet jak chtějí – pak nelze být snášenlivý. Myšlenková svoboda neznamena svobodu pro omyly a nedopatření. Jsme pouze proti nesnášenlivosti, která je nositelem autoritářství a kultů, protože překáží trvalé shodě, pro-

tože překáží ustavení morálně závazných pravidel akce a svobodné účasti všech na jejich stanovení. Tato forma nesnášenlivosti vede nutně ke smířlivosti, k nejistotě, k rozkladu společenských orgánů. (Šest řádků cenzurováno.)

Proto jsme podnikli tato sblížení: nesmiřitelnost se snášenlivostí, nesnášenlivost se smířlivostí.

Řídit a organizovat

Den ode dne se stále více zakoreňuje přesvědčení, že o nic méně než na iniciativě záleží i na kontrole, aby iniciativa byla uskutečňována, aby prostředky a cíle si dokonale odpovídaly (třebaže to není nutno chápat v materiálním smyslu), a že se dá mluvit o chtění nějakého cíle jen tehdy, když umíme předem přesně, pečlivě a s úzkostlivou svědomitostí určit přiměřené prostředky, které jsou nezbytné a dostatečné (o nic víc a o nic méně, ani na tu, ani na onu stranu od vytčené mety). Rovněž zakorenilo přesvědčení, že jestliže se ideje ubírají a uskutečňují historicky zároveň s lidmi, kteří s nimi souhlasí, pak studium lidí, jejich výběr, kontrola jejich činů je stejně důležitá jako studium idejí atd. Proto jakýkoli rozdíl mezi řízením a organizováním (a v organizování je zahrnuto „ověřování nebo kontrolování“) signalizuje úchytku a často i zradu.

O levičáctví¹

Jako ilustraci k teoriím takzvané nesmiřitelnosti lze připojit prvek příkrého a zásadního odmítání takzvaných kompromisů,² který je průvodním jevem toho, co bychom mohli nazvat „strachem z nebezpečí“. Je zřejmé, že zásadní odmítání kompromisů těsně souvisí s ekonomismem, protože pojetí, na němž se toto odmítání zakládá, nemůže být ničím jiným než skálopevným přesvědčením, že v dějinném vývoji existují objektivní zákony stejného charakteru jako zákony přírodní, a navíc přesvědčením o fatalistické účelnosti podobné povahy jako v náboženství. Neboť příznivé podmínky budou musit osudově nastat a jimi budou poněkud záhadným způsobem určovány všeobecné události. Z toho plyne nejen neužitečnost, nýbrž i škodlivost každé dobrovolné iniciativy směřující předem k rozvržení těchto situací podle plánu. Vedle tohoto fatalistického přesvědčení však přesto stojí tendence se „potom“ slepě a nevybíravě spoléhat na regulující moc zbraní, což však není tak zcela nelogické a nedůsledné, neboť se má za to, že zásah vůle je užitečný při ničení, nikoli při obnově³ (působící již v samém okamžiku ničení).

¹ Titulek je od vydavatele. Jde o poslední část delší poznámky namířené převážně proti redukování marxismu na „ekonomismus“, čili proti mechanistickému pojetí skutečného dějinného pohybu. Taková koncepce přehlíží podstatné hodnoty přenesené marxismem do praxe (do akce obnovy a přeměny), úplně falšuje jeho význam. V našem úryvku spojuje Gramsci „levičáctví“ („teorie takzvané nesmiřitelnosti“) s vyznáváním ekonomismu.

² „Zásadní a příkré odmítání“ kompromisů bylo příznakem „dětství“ komunistických stran a skupin v období jejich vznikání. Viz Leninovu polemiku proti tomuto stanovisku v díle *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu*.

³ Takové názory byly příznačné pro syndikalistický proud v dělnickém hnutí ovlivněný Georgesem Sorelem, který byl v Itálii značně rozšířen v období před první světovou válkou.

Ničení je pojímáno mechanicky, nikoli jako ničení a zároveň obnova. V tomto způsobu myšlení se nepočítá s faktorem času a nepočítá se nakonec se samotnou ekonomikou v tom smyslu, že se nechápe, nakolik jsou ideologické masové jevy vždy opožděny za ekonomickými masovými jevy, a nakolik se přece jen automatický výboj přičítaný ekonomickému činiteli okamžitě přibrzdí, komplikuje a přímo láme o tradiční ideologické složky. Proto boj musí být uvědomělý a promyšlený, aby se staly požadavky plynoucí z ekonomického postavení mas srozumitelnými, a ty mohou stát proti směrnicím tradičních pohlavárů. Vhodná politická iniciativa je vždy nutná, má-li se ekonomický výboj vymanit z klíček tradiční politiky a tak změnit politické vedení určitých sil, které je nutno do sebe vstřebat, jestliže máme uskutečnit nový homogenní ekonomickohistorický blok bez vnitřních rozporů, a také proto, že dvě „podobné“ síly nemohou splynout v novém orgánu jinak než sérií kompromisů nebo silou zbraní. Buď se tyto síly spojí na úrovni spojenectví, nebo si jedna podřídí druhou přinucením; otázkou jen zůstává, zda tu je tato síla a zda je „plodné“ ji použít. Jestliže je sjednocení dvou sil nutné k tomu, abychom z nich vytěžili třetí, pak se ozbrojený zákrok a přinucení (za předpokladu, že jsou k tomu dispozice) stává čistě metodickou hypotézou a jedinou konkrétní možností zůstává kompromis, neboť sílu možno použít proti nepřátelům, nikoli proti jedné části sebe sama, od které žádáme rychlou asimilaci a od které chceme „dobrou vůli“ a nadšení.¹

¹ Není nesnadné v této poslední pasáži vysledovat Gramscioho stálou péči o jednotu dělnického hnutí, jak se jeví v jeho politice spojenectví, která je v opozici proti levičácké „nesmiřitelnosti“.

Projevy sektářství

Jeden z nejtýpějších projevů sektářského myšlení (sektářské myšlení se vyznačuje neschopností vidět, že politická strana nepředstavuje jen technickou stránku organizace samotné strany, ale celý aktivní společenský blok, jemuž je strana vodítkem jako jeho nutné vyjádření) poznáme podle toho, jak vždy věří v možnost podnikat určité kroky i tehdy, když už se vojensko-politická situace změnila. Pan X pronese nějaké heslo a všichni tleskají a jásají; o den později stejní lidé, kteří tleskali a jásali, kdykoli slyšeli ono heslo, předstírají, že neslyší, couvají atd., třetího dne stejní lidé dělají panu X výčitky, urážejí ho, dokonce ho bijí a udávají. Pan X tomu vůbec nerozumí; avšak pan Y, který poroučel panu X, mu vyčítá, že nevolal správně nebo že je zbabělec či neschopný člověk atd. Pan X je přesvědčen, že ono heslo, vypracované díky jeho výtečným teoretickým schopnostem, musí vždy nadchnout a táhnout, protože v jeho malé řeholii se přítomní opravdu tváří, jako by byli stále nadšení atd. Stálo by za to popsat ohromení či dokonce rozhořčení prvního Francouze, který o nešporách² spatřil vzbouřený sicilský lid.

---

¹ Malá skupina následovníků.

² O sicilských nešporách viz poznámku 2 na str. 87.

Velké ideje

Velké ideje a prázdné formule. Ideje jsou velké, jsou-li uskutečnitelné, to znamená, pokud ozřejmují skutečný poměr k imanentní situaci a osvětlují ho tak, že konkrétně předvádějí řadu činů, s jejichž pomocí organizovaná kolektivní vůle onen poměr vynáší na povrch (vytváří ho), nebo ho hned, jakmile se vynoří, ničí tím, že ho nahrazuje. Tvůrci velkých projektů, kteří zůstávají u slov, jsou takoví právě proto, že ve vyvstalé „velké myšlence“ neumějí najít sepětí s konkrétní realitou, nedokáží nahmatat skutečně probíhající proces. Státní vysoké třídy vytuší zároveň ideu a reálný probíhající proces – sestaví projekt a s ním „pravidla“, jak ho provádět. Tvůrce projektů, který zůstává u slov, znovu a znovu „zkouší a přezkoušuje“; o jeho činnosti se říká, že „obojí je práce – dělat i předvádět“. Co chceme říci myšlenkou, že projekt má být spojen s pravidly? To, že projekt musí chápat každá aktivní složka natolik, aby viděla, jaký bude její úkol i jak bude uskutečňován a prováděn; že úkol, napovídající čin, umožňuje předvídat jeho kladné a záporné důsledky, příklon k němu či zápornou reakci. Obsahuje v sobě vysvětlení těchto příklonů a reakcí, poskytuje, jinak řečeno, místo pro organizování. To je jeden aspekt jednoty teorie a praxe.

Závěr: Každý velký politik musí být nutně velkým administrátorem, každý velký strateg velkým taktikem, každý velký doktrínář velkým organizátorem. Můžeme z toho udělat i hledisko pro hodnocení – posuzujeme teoretika, strůjce plánů, podle jeho kvality administrátora a administrovat znamená předvídat činy a operace, včetně operací „molekulárních“ (pochopitelně i těch nejsložitějších), které jsou pro realizaci plánu nezbytné.

To platí přirozeně i obráceně – od nutného činu se musíme umět povznést k příslušnému principu. Kriticky je tento proces velmi důležitý a posuzuje se podle činů, a nikoli podle slov. Ústavy států jsou regulujícími zákony – jsou regulátory, a dokonce jejich uplatněním (prováděným mocí výnosů); tím naznačují reálnou politickou a právní strukturu země nebo státu.

Některé příčiny chyb

Vláda nebo politik nebo společenská skupina uplatňují politické nebo hospodářské dispozice. Z toho se snadno vyvozují obecné závěry pro výklad současné skutečnosti a předvídání této skutečnosti. Nepočítá se dostatečně s tím, že uplatněná dispozice, projevená iniciativa atd. mohou padat na vrub chyby ve výpočtu, a tudíž nerepresentovat žádnou „konkrétní historickou činnost“. V historických životních dějích, stejně jako v dějích biologických jsou vedle živě narozených i potraty. Dějiny a politika jsou těsně spjaty, dokonce jsou touž věcí, avšak je třeba rozlišovat oceňování historických událostí a činů politických. V dějinách, vzhledem k jejich širokému výhledu do minulosti a vzhledem k tomu, že i samy výsledky různých počinů jsou dokladem historické životnosti, se páchá méně chyb než při hodnocení probíhajících politických událostí a činů. Velký politik proto musí být nutně vysoce vzdělaný, čili musí znát maximální počet prvků současného života; znát je nikoli „podle knih“, „mít vzdělání“, nýbrž ze života, jako konkrétní podstatu politické „intuice“ (mimo jiné, protože se u něho stávají živnou látkou „intuice“, bude záhodno je zvládnout i „podle knih“).

Metodické zásahy

Dříve než budeme soudit (a v utvářejících se dějinách nebo v politice je soud činem), je třeba znát; abychom mohli znát, k tomu je třeba vědět všechno to, co je možné vědět. Co však se rozumí tímto „znát“? Knižní znalosti, statistiky, mechanická „erudice“ – historické znalosti –, intuice, reálný kontakt s živou skutečností v pohybu, schopnost psychologicky „sympatizovat“ do posledního muže. „Meze“ znalostí (nikoli neužitečné věci), to znamená kritickou znalost či znalost „nezbytného“, a proto kritické „obecné pojetí“.¹

---

¹ Což je marxismus.

Intelektuálové¹

Měl by se sestavit „vyvážený“ rejstřík vědců, jejichž mínění jsou citována nebo vyvracena ve větší nebo menší šíři, a u každého jména by měla přitom stát poznámka o jeho významu a vědecké proslulosti (a to i u stoupců filosofie praxe, kteří jistě nejsou citováni podle míry své originality a významnosti). Ve skutečnosti jsou zmínky o velkých osobnostech z řad intelektuálů velmi letmé. Vzniká otázka – neslušelo by se místo toho zabývat se pouze velkými intelektuály z řad protivníků a pomínout osoby druhořadé, přezvykující hotové fráze? Máme dojem, že někteří hodlají bojovat pouze proti těm nejslabším a dokonce proti nejslabším místům (nebo nejnevhodněji hájeným těm nejslabšími), aby tak dosáhli snadných slovních vítězství (neboť nemůže být řeči o skutečných vítězstvích). Namlouváme si, že existuje jakási podobnost (jiná než formální a obrazná) mezi frontou ideologickou a frontou vojensko-politickou. V politickém a vojenském boji je přípustná taktika náporu v místech nejmenšího odporu, protože dává možnost napadnout místo silnější s největšími silami, které máme po ruce po likvidaci slabších odpůrců atd. Politická a vojenská vítězství mají v určitých mezích trvalou a obecnou cenu a strategického cíle může být dosaženo rozhodným způsobem a s výsledky obecně platnými pro všechny. Na ideologické frontě je naopak porážka pomocných oddílů a méně významných stoupců téměř bezvýznamná; zde je zapotřebí utkat se s těmi nejpřednějšími. Jinak se

---

¹ Tato pasáž patří mezi poznámky věnované Bucharinově knize.

bude zaměňovat časopis za knihu, malá všední polemika za vědeckou práci. Ti menší musí být ponecháni nekonečným polemickým pútkám v časopisech.

Nová nauka přináší důkaz své pronikavosti a životnosti, když nám předvádí, jak umí čelit velmistřům zastávajícím opačné tendence, když vlastními prostředky řeší životně důležité otázky, které oni sami nadhodili, nebo když nezvratně dokazuje, že takové otázky jsou pseudoproblémy.

Je skutečností, že historická epocha a daná společnost jsou spíše představovány intelektuálním středem, a tudíž lidmi průměrnými, avšak rozšířená masová ideologie by se měla odlišovat od vědeckých děl, od velkých syntetických filosofických prací, které jsou k nim někdy opravdovým klíčem, a ty musí být výrazně překonány jednak negativně, tím, že se dokáže jejich neopodstatněnost, nebo pozitivně, a to předložením filosofických syntéz většího dosahu a významu. Při čtení **Eseje** (Bucharinovy **Črty**) vzniká dojem, že máme co dělat s člověkem, kterému nedává spát měsíční svit a který se snaží pobít co nejvíc světlušek v domnění, že se tím svit zmírní nebo že zmizí.

Tendence znevažovat protivníka

Samá o sobě je svědectvím méněcennosti těch, kdo se touto tendencí vyznačují. Snaha zlomyslně znevažovat protivníka je tu konečkonců proto, abychom uvěřili, že nad ním bezpečně zvítězíme. V této tendenci je proto zastřené obsažen úsudek o vlastní neschopnosti a slabosti (která si chce dodat odvahy) a dá se v ní rozpoznat i počátek sebekritiky (která se ostýchá sama sebe, která má strach projevit se otevřeně, důsledně a soustavně). Doufá se přitom ve „vůli k vítězství“ jako v podmínku k dosažení vítězství, což by nebylo chybou, kdyby se to nechápalo mechanicky a nestávalo se to sebeklamem (když je tu ještě nepřipustné směšování mezi masami a vůdci a úloha vůdce se snižuje na úroveň nejzaostalejšího a nejposlednějšího přívržence. V okamžiku akce se může vůdce pokusit vštípit svým přívržencům přesvědčení, že protivník bude snadno zdolán, ale sám si musí učinit přesný úsudek a propočítat všechny, i ty nejpesimističtější možnosti). V této tendenci najdeme jednu složku podobnou opiu – právě pro ty slabé je příznačné, že upadají do fantazii, sní s otevřenýma očima a vydávají vlastní přání za skutečnost, jako by se všechno řídilo jejich přáními. Proto na jedné straně vidíme neschopnost, hloupost, barbarství, zbabělost atd., a na druhé nejvyšší hodnoty charakteru a inteligence; v boji nesmí být pochybností a již se zdá, že je vítězství v hrsti. Boj se však odehrává ve snu a ve snu se snadno vítězí. Jinou stránkou této tendence je vlastnost vidět věci v růžových barvách ve vrcholných okamžicích vypjaté epičnosti. Ve skutečnosti, ať začínáme odkudkoli, objevují se ihned značné obtíže, protože se o nich nikdy konkrétně nepřemýšlelo, a protože je vždy třeba začínat nějakými

malými věcmi (povětšinou jsou velké věci sumou věcí malých); „malá věc“ se setkává s pohrdáním — lepší je snít dále a odkládat akci až do chvíle „velké věci“. Úkol hlídky se zdá být nepříjemný, nudný a unavující; proč promarňovat takto lidskou osobnost a nešetřit ji pro velkou hodinu hrdinského činu? A tak dále. Nepřemýšlí se o tom, že jestliže tě protivník ovládá a ty ho znevažuješ, uznáváš tím vládu někoho, kdo podle tebe stojí níže; jak však tedy mohl nad tebou dosáhnout nadvlády? Jak tě vůbec porazil a stanul nad tebou právě v rozhodném okamžiku, kdy mělo dojít k měření mezi tvou nadřazeností a jeho méněcenností? Jistě v tom bude čertovo kopýtko. Tak dobrá, naučme se mít čertovo kopýtko na své straně.¹

¹ Gramsci tím říká: „Vytvářej podmínky pro vítězství a v případě porážky nehledej výmluvy, nýbrž dokaž provedení odpovědnou sebekritikou.“

Italské povahy

Jedni s uspokojením, druzí s nedůvěrou a pesimismem zjišťují, že italský národ je národem „individualistickým“. Jedni říkají bohužel, druzí bohudík atd. Máme-li tento „individualismus“ přesně hodnotit, měli bychom ho analyzovat, protože existují různé formy individualismu, pokrokovější i méně pokrokové, odpovídající různým typům civilizace a kulturního života (například opožděný individualismus odpovídající jedné z forem „apolitičnosti“, která dnes odpovídá antickému „anacionalismu“). Kdysi se totiž říkávalo: Třeba v Čechách, třeba v Němcích, jen když je plno v hrncích; dnes jsme lhostejní k státnímu životu, k životu politických stran atd.

Je však tento „individualismus“ právě takový? Znamená snad neúčast v aktivním kolektivním životě čili v životě státu (a to znamená pouze neúčastnit se tohoto života zapojením do „normálních“ politických stran), že člověk nikomu „nestraní“ a nepatří do žádné zformované skupiny? Znamená to splendid isolation, skvělou odloučenost osamoceneného jednotlivce, který spoléhá jen na sebe a buďuje svůj hospodářský a mravní život? Nic takového. Znamená to jen, že před politickou stranou a moderními odbory hájícími hospodářské zájmy, tak jak se utvořily vývojem nejpokrokovějších výrobních sil, „se dává přednost“ organizačním formám jiného typu, přesněji řečeno, typu „podsvětího“ — zločineckým klikám, jako jsou camorra a mafie (lhostejno, zda jsou lidového rázu, nebo zda jsou spojeny s vyššími třídami). Každý stupeň a každý typ civilizace má svůj „individualismus“, tj. má své osobité místo a projevy u jednotlivě pojatého člověka ve svých celkových lidských fondech. Tento italský „individualismus“ (který je proto více nebo méně

zdůrazňován a převládá podle hospodářských a společenských územních celků) je právě fází, v níž nejbezprostřednější hospodářské potřeby nikdy nedocházejí pravidelného uspokojení (chronická nezaměstnanost mezi venkovskými dělníky a ve vrstvách drobných a středních intelektuálů). Příčina tohoto stavu věcí má dávný historický původ a za udržování takové situace je odpovědná skupina stojící v čele národa.

Vzniká tu historicko-politický problém: Může být podobná situace překonána metodami státního centralismu (školy, zákonodárství, tribunály, policie), jenž směřuje k nivelizaci života podle národního typu, akcí shora, prováděnou odhodlaně a energicky? Přitom si musíme klást otázku vytváření skupiny vedoucích, kteří by takovou akci dokázali vysvětlit – snad v soutěžení stran nebo v jejich politických a hospodářských programech? Nebo akcí jedné skupiny, která bude mít mocenský monopol? V prvním i v druhém případě lze těžko překonat samo prostředí, což se odrazí ve stranických aparátech čili v byrokracii ve službách monopolistické skupiny, neboť jestliže si lze představit výběr podle vzoru několika vedoucích, pak je nemožný takový „preventivní“ výběr ve velkých masách jednotlivců tvořících celý organizační aparát (státní a hegemonní) velké země. Metoda svobody, chápaná nikoli v „liberálním“¹ smyslu: novou budovu lze stavět jen zdola, poněvadž celá vrstva národa stojící hospodářsky a kulturně až dole se účastní radikální historické události dotýkající se celého života národa a kladoucí nelítostně před každého člověka vlastní neúprosný díl odpovědnosti. Dějinná křivda spáchaná vládnoucí třídou spočívá v tom, že soustavně bránila, aby takový proces nastal v období risorgimenta, a v tom, že učinila smyslem existence své historické kontinuity udržování takto vykrystalizované situace od období risorgimenta i dále.

¹ Zde je nastiněn podstatný politický rozdíl mezi pojmy liberalismus a demokracie, které jsou často mateny. Podle liberálního pojetí jsou formálně dávana občanům stejná práva, podle pojetí demokratického je formální koncese bezobsažná, nejsou-li všem občanům poskytnuty stejné podmínky pro aktivní a svobodnou účast v politickém dění státu.

Velké a malé ctižádosti

Může být politika, vlastně odehrávající se dějiny, bez ctižádosti? Ctižádost nabylo pohoršlivého a pohrdavého významu hlavně ze dvou důvodů: 1. protože se (velká ctižádost) zaměňuje s malými ambicemi, 2. protože příliš často vedla k nejklacinějšímu oportunismu, ke zradě starých zásad a starých společenských formací, které daly ctižádostivci podmínky, aby mohl přejít do výnosnější služby a rychleji dojít odměny. V podstatě lze i tento druhý motiv převést na první: jde tu o malé ambice, neboť ctižádostivci mají příliš naspěch a nechtějí překonávat ošemetné nebo příliš velké nesnáze nebo se vydávat do příliš velkého nebezpečí.

Ctižádost je už v povaze každého předáka; jinak řečeno – usiluje všemi svými silami o vykonávání státní moci. Předák bez ctižádosti není předákem a představuje pro své stoupence nebezpečného jedince – je to buď neschopný člověk, nebo zbabělec. Vzpomeňme výroku Artura Velly:¹ „Naše strana nebude nikdy vládní stranou“, čili bude vždy stranou opoziční – ale co to znamená, ukládat si roli stálé opozice? Znamená to chystat ta nejhorší neštěstí, protože jestliže je opozičnictví pohodlné pro opozičníky, není „pohodlné“ (přirozeně podle síly opozičníků a jejich zaměření) pro vládní vedoucí činitele, kteří si v jistém okamžiku musí položit otázku, jak opozici rozbit. Velká ctižádost kromě toho, že je nutná pro boj, není zavrženíhodná ani morálně, naopak – všechno záleží

---

¹ Arturo Vella (1886–1943), socialistický politik, pracoval ve významných funkcích nejdříve ve Federaci mládeže a později jako člen vedení Italské socialistické strany.

na umění rozlišovat, zda ctižádostivec jde nahoru tak, že předtím učinil kolem sebe poušť, nebo zda jeho vzestup je uvědoměle podmiňován vzestupem celé společenské vrstvy a zda onen ctižádostivec vidí právě ve vlastním vzestupu složku vzestupu obecného.

Obvykle vidíme boj malých ambicí (vlastního osobitého zájmu)¹ proti velké ctižádosti, která je neoddelitelná od blaha celku. Tato zjištění, týkající se ctižádosti, je třeba spojit s dalšími poznatky o takzvané demagogii. Demagogií můžeme nazvat různé věci: v horším smyslu znamená využívat lidových mas, jejich obratně podněcených a živených vášní k vlastním osobitým cílům, pro uspokojení vlastních malých ambicí. (Parlamentarismus a volební systém poskytují příznivou půdu pro tuto osobitou formu demagogie vrcholící v císařismu a bonapartismu² s jejich režimy postavenými na plebiscitu.) Nepovažuje-li však vůdce lidské masy za svůj otrocký nástroj, dobrý k tomu, aby dosáhl splnění vlastních záměrů a pak jej odhodil, nýbrž usiluje-li o dosažení ústrojných politických cílů, jejichž nezbytným dějinným protagonistou tyto masy jsou, koná-li vůdce budovatelské „konstituující“ dílo, jde o demagogii vyššího řádu; mají-li být masy povzneseny, nemohou se obejít bez pomoci, kterou jim dává vzestup jednotlivců a celých kulturních vrstev. Demagog hrubšího zrna označuje sám sebe za nenahraditelného, seje kolem sebe poušť, soustavně drtí a likviduje možné konkurenty, přeje si zjednat přímý vztah k masám (plebiscit atd.; velkolepé řečnění, aranžované scény, fantasmagorická choreografie – jde o to, co Michels nazval „vůdcem z boží milosti“). Politický vůdce s velkou ctižádostí se naopak snaží vyvolat stav zprostředkování mezi sebou a masami, podnitit možné „konkurenty“ sobě rovné, snaží se pozvednout úroveň schopností mas a vytvořit složky, jež budou s to zastoupit ho v úloze vůdce. Uvažuje ve shodě se

¹ Viz. pozn. 1 na str. 87.

² Císařismus podle Gaia Julia Caesara. Bonapartismus podle Napoleona III. Bonaparta, francouzského císaře v letech 1852 až 1871. K tomu, aby se chopil moci, využil Bonaparte plebiscitu, který zvláště na venkově stáhl k jeho jménu hlasy konzervativních a reakčních sil. Proti němu napsal Karel Marx spis *Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta*.

zájmy mas, které si nepřejí, aby aparát dobývání a vládnutí se rozpadl po smrti nebo odchodu jednoho vůdce a aby pak zavlád chaos a primitivní bezmocnost. Je-li pravdou, že každá strana je stranou jediné třídy, vůdce se o ni musí opírat a vybudovat si v ní generální štáb a odstupňovanou hierarchii. Je-li vůdcem „z boží milosti“ podle původu, musí původ popřít a usilovat o organické fungování řídicích složek, které se musí vyznačovat stálostí a kontinuitou.

Lhostejnost

Je to opravdu nejsilnější pružina dějin. Avšak v převráceném smyslu. To, co se děje, zlo dopadající na všechny, možné blaho, které může zplodit nějaký obecně užitečný čin, nepřipadá tak zcela na vrub několika lidí, kteří ho konají, nýbrž se přičítá lhostejnosti a neangažovanosti mnoha lidí. To, co se stane, nestane se ani tak díky tomu, že by někteří chtěli, aby se to stalo, nýbrž spíše díky tomu, že masa občanstva se zřká své vůle a dává věcem volný průběh, připouští, aby se zadržly uzly, které pak může rozetnout jen meč, připouští, aby se vyšinuli k moci lidé, které pak může svrhnout jen spiknutí. Osudovost zdánlivě ovládající dějiny je právě iluzivním zevnějškem této lhostejnosti a neangažovanosti. Události dozrávají ve stínu, neboť ruce nestřežené žádnou kontrolou předou osnovu obecného života a masy zůstávají v nevědomosti. Osudové zvraty epochy jsou dirigovány podle omezených názorů a okamžitých zájměrů malých aktivních skupin a občanská masa zůstává v nevědomosti. Dozrávající události unikají její pozornosti, avšak osnova sprádaná ve stínu dochází svého naplnění a tu se zdá, že osudovost strhává všechno a všechny, že dějiny jsou jen obrovským přírodním jevem, erupcí, zemětřesením, jehož oběťmi jsou všichni, ať chtějí, či nechťejí, zasněžený i nezasněžený, ten, kdo byl aktivní, i ten, kdo byl lhostejný. A lhostejný je roztrpčen, chtěl by se vyhnout důsledkům, chtěl by jasně ukázat, že on nic nechťěl, že není za nic odpovědný. Někteří žalostně řňukají, jiní pustě proklínají, ale nikdo nebo málokdo se táže: kdybych i já plnil svou lidskou povinnost, kdybych se snažil uplatnit svůj hlas, svůj názor, svou vůli, stalo by se to, co se stalo? Avšak nikdo nebo málokdo

si klade za vinu svou lhostejnost, svůj skepticismus, to, že neposkytl svou morální a materiální podporu těm politickým a hospodářským skupinám, které právě proto, že chtěly odvrátit takové zlo, bojovaly a prosazovaly právě takové dobro, jaké hlásaly. Místo toho se však stále dává přednost povídání o zhroutených a definitivně propadlých programech nebo jiných podobných radostech. Takoví lidé dále setrvávají ve své lhostejnosti, ve svém skepticizmu. Zítřka počnou znovu svůj život vyplněný nechutí k jakékoli přímé či nepřímé odpovědnosti. A nedá se říci, že by neviděli věci jasně, že by nebyli schopni nabídnout velice krásná řešení nejaktuálnějších naléhavých problémů nebo takových otázek, které vyžadují důkladnější přípravu a více času, které jsou však rovněž naléhavé. Tato řešení však zůstávají dokonale neplodná, tento příspěvek k životu kolektivu však není ozářen ani jediným paprskem morálky; je to důsledek intelektuální zvědavosti, nikoli pronikavého smyslu pro historickou odpovědnost, vyžadujícího ode všech aktivitu v životě, v činech, které nepřipouštějí agnosticismus a lhostejnost žádného druhu. A proto je třeba pěstovat tuto novou smyslovost a zbavit ji pomíjivých nářků věčně nevinných. Je nutno žádat účet od každého, aby splnil úkol, který mu život kladl a klade každý den, aby vyúčtoval to, co učinil, a zvláště to, co neučinil. Je třeba, aby společenská pouta netížila jen několik osob, ale aby každá přicházející událost nepřipadala jako náhodná, osudová, nýbrž aby byla dílem lidského rozumu. Proto je nutné, aby vymizeli lhostejní, skeptikové, kteří tyjí z té trochy dobra, již obstarává činnost několika lidí, a nechťejí převzít odpovědnost za mnoho zlého, jež jejich odklon od boje umožňuje připravovat a uskutečňovat.

Jak se utvářejí intelektuálové

Představují intelektuálové autonomní a nezávislou společenskou skupinu? Má každá společenská skupina svou vlastní specializovanou kategorii intelektuálů? Není to jednoduchý problém vzhledem k různým formám, jichž dnes nabývá reálný historický proces utváření různých kategorií intelektuálů.

Nejdůležitější z těchto forem jsou dvě:

1. Každá společenská skupina, rodící se v původní oblasti své základní funkce ve světě hospodářské výroby, si zároveň organicky vytváří jednu nebo několik vrstev intelektuálů, které jí dodávají soudržnost a vědomí vlastní působnosti nejen v oblasti hospodářské, ale i společenské a politické. Kapitalistický podnikatel si vedle sebe vytváří průmyslového technika, vědce zabývajícího se politikou ekonomii, organizátora nové kultury, nového práva atd. Musíme si všimnout okolnosti, že podnikatel představuje vyšší produkt společenského vývoje a vyznačuje se jistými řídicími a technickými (tedy intelektuálními) schopnostmi: musí mít určité technické schopnosti v okruhu své činnosti a navíc i znalosti pro svou působnost i v jiných oblastech, alespoň v těch, které stojí hospodářské činnosti nejbližší (musí být organizátorem masy lidí; musí být organizátorem „důvěry“ střadatelů ke svému podniku, kupců ke svému zboží atd.).

Ne-li všichni podnikatelé, tedy alespoň **elita** musí být schopna organizovat společnost jako celek, s celým jejím složitým organismem služeb včetně státního aparátu, protože nutně potřebuje vytvořit příznivější podmínky pro další rozvoj vlastní třídy – nebo musí mít v sobě přinejmenším schopnost vybrat si „příručí“ (kvalifikované úředníky), jimž by svěřila tuto činnost při organizování

obecných vztahů mimo podnik. Můžeme sledovat, jak „organičtí“¹ intelektuálové, které si vytváří každá nová třída zároveň s sebou a které tříbí ve svém dalším vývoji, představují většinou specializaci jednotlivých stránek základní činnosti v novém společenském typu, který vynesla na světlo nová třída.

Feudální pánové také vládli osobitými technickými schopnostmi, a to vojenskými; právě ve chvíli, kdy aristokracie ztrácí monopol vojensko-technických znalostí, začíná krize feudalismu. Utváření intelektuálů ve světě feudálním a předtím ve světě antickém je však záležitost vyžadující samostatného zkoumání. Utváření a třbení postupovalo cestami a způsoby, které je třeba konkrétně studovat. Také si musíme všimnout toho, že rolnické masy, třebaže hrály podstatnou úlohu ve světě výroby, nevydaly ze sebe vlastní „organické“ intelektuály a „neasimulovaly si“ žádnou vrstvu „tradičních“ intelektuálů, i když si jiné společenské skupiny z rolnické masy své intelektuály braly a velká část tradičních intelektuálů je venkovského původu.

2. Každá „základní“² společenská skupina vstupující do dějin z předchozí hospodářské struktury a jako výraz vývoje této struktury však nalezla, alespoň v dosud uplynulých dějinách, předtím existující intelektuální kategorie, které navíc budily dojem představitelů dějinné kontinuity nepřerušené ani nekomplikovanějšími a nejpříkřejšími zvraty společenských a politických formací.

Nejtypičtější z těchto intelektuálních kategorií je duchovenstvo, které si dlouhou dobu monopolizovalo (po celé dějinné údobí částečně i tímto monopolním postavením charakterizované)³ některé důležité úkony jako je náboženská ideologie, vlastně filosofie a věda té doby, spolu se školami, výchovou, mravností, spravedlností, dobročinností atd. Kategorii duchovenstva lze považovat za

¹ „Organický intelektuál“ je jeden ze základních pojmů, které Gramsci vypracoval. Řečeno jeho slovy: je to intelektuál, který se rodí „v původní oblasti základní funkce ve světě hospodářské činnosti.“

² Podstatné jsou společenské skupiny (třídy), historicky schopné převzít moc a vládu nad jinými třídami, například buržoazie a proletariát.

³ Středověk.

intelektuální kategorii přirozeně spjatou s pozemkovou aristokracií, neboť právně bylo postaveno naroveň aristokracii, dělilo se s ní o feudální vlastnictví půdy a o státní výsady, vyplývající z tohoto vlastnictví. Monopol v oblasti nadstavby však nebyl využíván duchovenstvem tak, aby nedocházelo k bojům a k jeho omezování, a tu se zrodily v různých podobách (které je třeba studovat a konkrétně zkoumat) jiné kategorie, podporované a mohutnící zároveň s posilováním ústřední moci panovníkovy, která vrcholila v absolutismu. Tak se postupně tvořila aristokracie talarů¹ se svými výsadami, vrstva správních úředníků atd.; vědci, teoretici, světští filosofové atd.²

V okamžiku, kdy tyto kategorie tradičních intelektuálů vycítí „tělesným instinktem“ svou nepřetržitou dějinnou kontinuitu a svou „oprávněnost“, samy se pasují na autonomní a nezávislé na vládnoucí společenské skupině. Toto vlastní zařazení nezůstává bez důsledků v ideologii a politice, které mají široký dosah, neboť celá idealistická filosofie se dá lehce spojit s onou pozicí, kterou intelektuálové zaujali ve svém společenském celku; lze ji definovat jako výraz oné společenské utopie, podle níž intelektuálové věří, že jsou „nezávislí“, autonomní, že jsou obdařeni osobitým charakterem atd.³

Všimněme si však, že jestliže papež a vysoká církevní hierarchie se vidí více připoutání ke Kristovi a apoštolům než k senátorům Agnellimu a Bennimu,⁴ netýká se totéž například Gentila a Croce⁵;

¹ Právníci a advokáti.

² Gramsci má na mysli vytváření světské kultury (necírkevní), k němuž došlo v souvislosti se vznikem a rozvojem absolutistických monarchií v Evropě za vlády Bedřicha II. a signorií v Itálii z důvodů administrativních, diplomatických atd., a také pod vlivem kulturní prestiže jednotlivých královských dvorů.

³ Souvislost mezi „utopií“ budící u intelektuálů domněni, že jsou nezávislí na vládnoucích třídách, a idealistickými koncepcemi tkví v tom, že podle těchto koncepcí je to myšlenka, idea, která tvoří skutečnost, a nikoli obráceně.

⁴ Dva význační představitelé italského kapitalismu, první byl hlavní akcionář Fiatu, druhý koncernu Montecatini.

⁵ Benedetto Croce (1866–1952) a Giovanni Gentile (1875–1944), dva hlavní zástupci italské idealistické filosofické školy našeho století. Oba, a zejména Croce, rozsáhle ovlivňovali italské intelektuální kruhy. Kritice idealistické filosofie a především názorům Croceho věnuje Gramsci mnoho stránek shrážděných ve svazku *Historický materialismus a filosofie Benedetta Croceho*.

Croce se zvláště silně cítí připoután k Aristotelovi a Platónovi, ale nezakrývá naproti tomu, že je připoután k senátorovi Agnellimu a Bennimu. V tom právě je třeba zkoumat nejzávažnější rysy Croceho filosofie.¹

Jaké jsou „maximální“ meze užití slova intelektuál? Dá se nalézt jednotné hledisko, abychom mohli stejným způsobem charakterizovat všechny různé a nesouměřitelné intelektuální činnosti a abychom je zároveň výrazně odlišili od činnosti jiných společenských skupin? Za nejrozšířenější metodický omyl pokládám hledání takového rozlišovacího kritéria uvnitř intelektuálních činností; kritérium je v celkovém systému vztahů, do něhož se dostávají (a tím i skupiny, které je zosobňují) v obecném komplexu společenských vztahů. A opravdu, dělník nebo proletář není například specificky charakterizován tělesnou prací nebo prací s nástrojem, ale touto prací za určitých podmínek a v rámci určitých společenských vztahů. (Ponechme stranou úvahu, že neexistuje práce čistě fyzická a že i Taylorův² výrok o „vyškolené gorile“ je míněn obrazně, aby naznačil určité omezení v příslušném směru. V kterékoli fyzické práci, ať už je sebevíc mechanická nebo ponižující, existuje totiž minimum technické zdatnosti, čili minimum intelektuální tvořivé činnosti.) Poznamenali jsme již, že podnikatel přímo z titulu své funkce musí mít jisté předpoklady intelektuální povahy, i když jeho společenské postavení nebude určováno jimi, nýbrž obecnými společenskými vztahy, které charakterizují postavení podnikatele v průmyslu.

Proto lze říci, že všichni lidé jsou intelektuály; nikoli však všichni lidé ve společnosti mají funkci intelektuálů.³

Když se rozlišuje mezi tím, kdo je intelektuál a kdo ne, poukazuje se ve skutečnosti pouze na bezprostřední společenskou funkci pro-

¹ Pokud jde o toto místo, Croce popřel, že by se kdy viděl s Agnellim a Bennim. Gramsci zde však zřejmě nenaráží na fyzické nebo materiální pouto, nýbrž na skutečnost, že Croce převedl do kulturní oblasti ekonomické a politické požadavky italského velkokapitálu.

² Srov. poznámku 1 na s. 90.

³ Každý člověk si někdy usmaží dvě vejce nebo zašije díru v kabátě; proto ale nebudeme říkat, že všichni lidé jsou kuchaři nebo krejčí. (Gramsciho poznámka.)

fesionální ikategorie intelektuálů, čili bere se zřetel na zaměření, k němuž tíhne větší částí činnosti v příslušném povolání, zda jde o intelektuální pochody či o svalové a nervové vypětí. To znamená, že dá-li se mluvit o intelektuálech, nedá se mluvit o neintelektuálech, protože neintelektuálové neexistují. Avšak sám poměr mezi vypětím při intelektuálních a myšlenkových pochodech a mezi vypětím svalovým a nervovým není vždy stejný, máme co dělat s různými stupni specifické intelektuální činnosti. Nenajdeme lidskou činnost, z níž by se dal naprosto vyloučit intelektuální zásah, **homo faber** nemůže být oddělen od **homo sapiens**.¹ Koneckonců, každý člověk mimo své zaměstnání vyvíjí nějakou intelektuální činnost, jako filosof, umělec, člověk, který má vkus a který sdílí nějaké pojetí světa, má uvědomělý řád mravního chování; doplňuje, podporuje nebo mění tudíž pojetí světa, a vlastně podněcuje k novému způsobu myšlení.

Problém vytvoření nové intelektuální vrstvy spočívá však přece jen v kritickém vypracování intelektuální činnosti, která existuje u každého člověka na jistém stupni vývoje, a zároveň ve změně jeho poměru k svalovému a nervovému vypětí, aby tak dospěl k nové rovnováze a dosáhl toho, že samo svalové a nervové vypětí, pokud je složkou všeobecné činnosti obnovující neustále fyzický a společenský svět, se stane základem nového celistvého pojetí světa. Tradiční a zobecněný typ intelektuála máme v literátovi, filosofovi a umělci. Proto novináři, kteří prohlašují, že jsou literáty, filosofové a umělci, tvrdí, že jsou i „pravými“ intelektuály. V moderním světě musí technické vzdělání, úzce spjaté i s nejprimitivnější nequalifikovanou průmyslovou prací, vytvořit základnu pro nový typ intelektuála.²

Na této základně pracoval týdeník **Nový řád**, rozvíjel určité formy nového intelektuálistu a snažil se vytyčit nové pojmy, což

nebylo právě nejmenším důvodem jeho úspěchu, protože takové zaměření odpovídalo skrytým tužbám a shodovalo se s vývojem reálných forem života. **Modus vivendi**, způsob existence nového intelektuála nemůže již spočívat ve výmluvnosti, v oné vnější a okamžité hybné síle afektů a vášní; musí se aktivně zapojit do praktického života jako stavitel, organizátor a „neustálý rádce“ — protože není pouhým řečníkem. A přece jen zde převyšuje abstraktního matematického ducha; od techniky a práce se dospívá k technice a vědě a k dějinnému humanistickému názoru, bez něhož by každý zůstal „odborníkem“ a nestal by se nikdy „vůdcem“ (odborníkem plus politikem).¹

Tvoří se tak historicky specializované kategorie pro vykonávání jednotlivých intelektuálních funkcí, tvoří se v souvislosti se všemi společenskými skupinami, a zejména v souvislosti s nejdůležitějšími společenskými skupinami a procházejí rozsáhlou a složitou přípravou v souvislosti s vládnoucí společenskou skupinou. Jedním z nejvýznamnějších rysů každé skupiny spějící k nadvládě je její boj za „ideologickou“ asimilaci a podmanění tradičních intelektuálů, asimilaci a podmanění tím rychlejší a účinnější, čím více vlastních organicky blízkých intelektuálů si daná skupina připraví pro stejnou dobu.

Nesmírný rozvoj, který zaznamenávají ve společnosti vyrostlé ze světa středověku různé školní (v širokém smyslu) činnosti a organizace, naznačuje onu důležitost, jakou nabyly v moderním světě intelektuální kategorie a funkce — jak se usilovalo o prohloubení a rozšíření „intelektuálnosti“ u každého jednotlivce, jak se dokonce usilovalo a rozmnožení specializací a o jejich propracování. Vyplyvá to ze školských institucí různých stupňů, včetně orgánů

¹ Typ intelektuála, kterého zde Gramsci vykreslil, je intelektuál organicky spjatý s vývojem politické organizace dělnické třídy. Tento nový typ intelektuála jako vůdce nemá nic společného s jistými tradičními figurami politických předáků, kteří se převážně oddávali řečnické a „citovkám“. Naopak: znalost výrobních problémů, techniky a ekonomiky se v něm musí spojit se širokým pohledem (humanistickým a historickým) na skutečnost, kterou je třeba měnit.

¹ Doslova „člověk dělník“, což má označovat fyzickou práci, a „člověk moudrý“ pro označení intelektuální činnosti.

² Není věci náhody, že v SSSR se vyučování zakládá na polytechničnosti, to znamená na vědě a technice.

uvádějících takzvanou „vysokou kulturu“, vidíme to ve všech oblastech vědy a techniky.

Škola slouží jako nástroj pro přípravu intelektuálů různého stupně. Komplexnost intelektuální funkce v jednotlivých státech se dá objektivně měřit množstvím specializovaných škol a jejich hierarchií. Čím rozsáhlejší je „prostor“ pro školství a čím četnější jsou „vertikální“ stupně školy, tím složitější je kulturní svět a civilizace určitého státu. Obdobný příklad můžeme najít v oblasti průmyslové techniky. Industrializace nějaké země se měří jednak vybaveností strojírenství vyrábějícího stroje, a jednak podle toho, zda zhotovuje stále přesnější nástroje pro výrobu strojů a nástrojů, které mají vyrábět stroje atd. Země, která má nejlepší zařízení k výrobě nástrojů pro laboratoře vědců a pro výrobu nástrojů ověřujících činnost těchto nástrojů, se může považovat za nejkompexnější vybavenou v technické a průmyslové oblasti, za nejcivilizovanější atd. Tak je tomu i s přípravou intelektuálů a se školami, které se této přípravě věnují; školy a ústavy pro vyšší kulturu se k nim dají přirovnat. Ani zde se nedá kvantita oddělovat od kvality. Nejvyššíbenější technické a kulturní specializaci nutně musí odpovídat co největší rozpětí a šíře základního vzdělání a maximální snaha přiblížovat jednotlivé mezistupně největšímu počtu osob. Pochopitelně, tato nutnost vytvořit pokud možno nejširší základnu pro výběr a průpravu nejvyšších intelektuálních kvalifikací – dát tak tedy vysoké kultuře a vyšší technice demokratickou strukturu – není bez potíží: vytváří se tak možnost rozsáhlých krizí z nezaměstnanosti ve středních intelektuálních vrstvách, jak k nim dochází ve všech moderních společnostech.

Stojí za povšimnutí, že průprava intelektuálních vrstev se ve skutečnosti neděje na půdě abstraktní demokracie, nýbrž v souladu s velmi konkrétními tradičními dějinnými procesy. Vytvořily se vrstvy, které tradičně „plodí“ intelektuály, přičemž patří právě mezi ty, které se obvykle specializovaly na „spořivost“, jako je drobná a střední buržoazie na venkově a některé vrstvy drobné a střední městské buržoazie. Odlišné rozdělení různých druhů škol (klasicky nebo prakticky zaměřených) v „hospodářské“ oblasti a odlišné

snahy různých kategorií těchto vrstev určují nebo utvářejí produkci jednotlivých odvětví intelektuální specializace. Tak v Itálii venkovská buržoazie produkuje především techniky a jižní Itálie funkcionáře a příslušníky svobodných povolání.

Mezi intelektuály a světem výroby není bezprostřední vztah, jak to vidíme u základních společenských skupin, má však „prostředníky“ na různém stupni v celé tkáni společnosti, v komplexu nadstaveb, jehož „funkcionáři“ jsou právě intelektuálové. Snad by se dala měřit „organičnost“ různých vrstev intelektuálů, jejich užší nebo volnější svazek se základní skupinou tím, že bychom stanovili posloupnost funkcí a nadstaveb odzdoła nahoru (od základny výše). Prozatím lze stanovit dvě velká „patra“ nadstaveb – jednomu můžeme říkat „civilní společnost“, čili soubor orgánů, kterým se lidové říká „soukromé“, a druhému „politická společnost neboli stát“, což odpovídá funkci „hegemonie“, kterou vládnoucí skupina uplatňuje v celé společnosti, a funkci „přímého vládnutí“ a přikazování, která má výraz ve státu a v „právoplatné“ vládě.¹ Tyto funkce obstarávají přesně organizaci a spojení. Intelektuálové jsou „příručími“ vládnoucí skupiny pro vykonávání podřízených funkcí společenské hegemonie a politické vlády čili: 1. „spontánního“ souhlasu, s nímž přijímají velké masy obyvatelstva zaměření, které společenskému životu vtiskuje vládnoucí společenská skupina; souhlasu, který se „historicky“ rodí z prestiže vládnoucí společenské skupiny (a tedy z důvěry vůči ní), odvozovaného z jejího postavení a z její funkce ve světě výroby; 2. státního donucovacího aparátu, který zákonně zajišťuje kázeň těch skupin, jež „nesouhlasí“ buď aktivně, či pasívně, který je však vybudován pro celou společnost s ohledem na možnou krizi v přikazování a v řízení, kdy spontánní souhlas selže.

Takto položený problém má za následek velmi značné rozšíření pojmu intelektuála, ale jen tak je možné se konkrétně přiblížit skutečnosti. Při tomto pojetí věci budeme narážet na kastovní

¹ Pokud jde o pojmy hegemonie a nadvláda, viz předmluva, kde je Gramsci uvádí a zpřesňuje jinak.

předsudky. Je pravda, že stejná organizující funkce při vykonávání společenské hegemonie i státní vlády poskytuje příležitost pro určitou dělbu práce a tím pro celou stupnici kvalifikací, z nichž některým již nemůžeme připisovat řídicí a organizační úlohu: v aparátu společenské a státní správy je celá řada zaměstnání manuální a nástrojové povahy (řadových, nikoli řídicích úkonů, vykonavatelů, nikoli úředníků nebo funkcionářů); tento rozdíl je však zřejmě třeba dělat. Měli bychom ve skutečnosti rozlišovat intelektuální činnost různého stupně i z hlediska vnitřního, kde by krajní body stupnice poskytovaly skutečný, opravdu kvalitativní rozdíl: na nejvyšší příčku bychom musili umístit tvůrce různých věd, filosofie, umění atd.; na nejnižší pak nejskromnější „administrátory“ a popularizátory již existujícího, tradičního, nashromážděného intelektuálního bohatství atd.¹

V moderním světě se neslýchaně rozšířila kategorie intelektuálů jako taková. Z demokraticko-byrokratického řádu vyšly ohromné masy, jejichž existenci vždy neospravedlňuje společenská nutnost ve výrobě, zato však je to ospravedlňováno politickou nutností pro základní vládnoucí skupinu. Odtud máme loriovské pojetí „neproduktivního“² pracovníka (avšak vůči komu neproduktivního, vůči jakému způsobu výroby?), které by bylo možno částečně ospravedlňovat, kdybychom vzali na zřetel, že tito pracovníci zneužívají svého postavení, aby si vymohli velký krajíc z národního důchodu. Spolu s dotvářením mas se standardizoval jednotlivec, a to jak co do

osobní kvalifikace, tak i psychologicky. Tím byly podmíněny stejné jevy, k jakým dochází ve všech ostatních standardizovaných masách: konkurence, která přináší nutnost organizace podle povolání, a to na obranu proti nezaměstnanosti, nadprodukcí absolventů, emigraci atd.

---

¹ Vojenský organismus i v tomto případě poskytuje model pro podobné komplexní stupnice: nižší důstojníci, vyšší důstojníci, generální štáb – a nesmíme zapomenout na poddůstojníky, kteří jsou ve skutečnosti mnohem důležitější, než se obvykle soudí. Zajímavé je zjištění, že všechny tyto části se cítí solidární. (Z Gramscioho poznámky.)

² Pojem „neproduktivní pracovník“ figuruje mimo jiné v Loriově **Kursu politické ekonomie**, který vyšel prvně v roce 1909. Podle Lorii by patřili mezi neproduktivní pracovníky „básníci, filosofové, spisovatelé všeho druhu, lékaři, advokáti, profesori“ atd. Ti by měli stát proti „vlastníkům“ (kapitalistům), protože vlastníci by chtěli zvětšit jejich počet, aby jim mohli za jejich služby méně platit, kdežto zájmem těchto pracovníků je pravý opak. Achille Loria (1857–1943), známý ekonom, s nímž jsou spojeny některé nejbizarnější zkomoleniny marxismu, se stal terčem Gramscioho ironie, který v něm viděl symbol zbahňující nevědomosti některých rádebymarxistů.

Odlišné postavení intelektuálů městských a intelektuálů na venkově

Intelektuálové městského typu vyrostli společně s průmyslem, jsou spjati s jeho osudy. Jejich funkci můžeme přirovnat k funkci podřízených důstojníků ve vojsku: nemají vlastní autonomní iniciativu při rozpracování plánů výstavby; vytvářejí most mezi podnikatelem a masou vystupující jako nástroj,¹ kterou člení, připravují k bezprostřednímu uskutečňování výrobních plánů, jak je stanovil generální štáb průmyslu, a přitom v nich kontrolují základní pracovní fáze. Ve svém obecném průměru jsou městští intelektuálové velmi standardizovaní; někteří městští intelektuálové stále více splývají se skutečným opravdovým generálním štábem průmyslu.

Intelektuálové venkovského typu jsou z velké části „tradiční“, tj. jsou spjati s vesnickou společenskou masou a s drobnou městskou buržoazií (zvláště v menších městech), kterou kapitalistický systém ještě nerozvinul a neuvedl do pohybu: tento typ intelektuála tvoří most mezi venkovskou masou a státní nebo místní správou (advokáti, notáři atd.), a právě proto hraje významnou politickou úlohu, protože zprostředkování mezi lidmi jako zaměstnání je těžké odtrhovat od zprostředkování politického. Kromě toho intelektuál na venkově (kněz, advokát, učitel, notář, lékař atd.) vede v průměru vyšší nebo alespoň jiný život, než má průměrný rolník. Proto je rolníkovi vzorem jeho společenských tužeb, jak se vymanit z dosa-

---

¹ Masa vystupující jako nástroj mají být dělníci. Gramsciho zjištění platné obecně, a zejména pro období, kdy píše, nyní nabývá ještě širší platnosti. Technici v továrnách destávají nové, nikoli jen technické funkce, mají nyní organizovat i souhlas dělnictva s vedením podniku (za účelem zvýšení produktivity, a tudíž k posílení kapitalismu, ke zvýšení zisků podle příkladu Spojených států. Můžeme proto dnes zjišťovat jejich přímý politický vliv na dělnictvo.

vaného stavu a zlepšit své postavení. Rolník vždycky myslí na to, aby alespoň jeden jeho syn se stal intelektuálem (zvláště knězem), pánem, aby povznesl společensky celou rodinu a ulehčil jí život po hospodářské stránce svými styky, které bude určitě mít mezi panstvem. Rolníkův postoj k intelektuálovi bývá dvojnásobný a jeví se jako protikladný: obdivuje společenské postavení intelektuála a státního zaměstnance vůbec, ale neziřídka předstírá, že jím pohrdá; jeho obdiv tedy je instinktivně zakalen prvky závisti a vášnivé zlosti. Nepochopíme vůbec nic z kolektivního života rolníků a ze zárodečného kvasu vývoje, který tu je, nevezmeme-li v úvahu a nebude-li konkrétně a do hloubky studovat toto faktické podléhání intelektuálům, neboť všechny organický vývoj rolnických mas je až po určitou mez spjat s hnutím intelektuálů a závisí na něm.

Něco jiného platí o městských intelektuálech; tovární technici nevykonávají žádnou politickou funkci nad masami svých podřízených, nebo to je aspoň již překonaná fáze; leckdy vidíme pravý opak; masy podřízených, alespoň prostřednictvím svých vlastních intelektuálů, vykonávají na techniky politický vliv.

Ústředním bodem celé otázky zůstává rozlišení na intelektuály jako organické kategorie každé příslušné základní skupiny ve společnosti a intelektuály jako kategorií tradiční; z tohoto rozlišení pramení celá řada problémů a případných historických zkoumání.

Uvažováno z tohoto hlediska je pak nejzajímavějším problémem moderní politická strana, její skutečné počátky, její rozvoj a její formy. Čím se stává běžná politická strana vzhledem k problému intelektuálů? Musíme umět trochu rozlišovat: 1. pro některé společenské skupiny není politická strana ničím jiným než vhodným prostředkem, jak si vypěstovat vlastní kategorii organických intelektuálů (kteří se takto formují a nutně musí formovat za daných obecných předpokladů a podmínek růstu, života a vývoje dané společenské skupiny) přímo v politické a filosofické oblasti, a nikoli v oblasti výrobní techniky;¹ 2. politická strana je pro všechny

---

¹ Zde se Gramsci odvolává na dělnickou třídu, která právě prostřednictvím své strany si vytváří organické intelektuály. „Na polí výrobní techniky se for-

skupiny mechanismem, který v civilizované společnosti plní stejnou funkci, kterou v politické společnosti plní v mnohem rozsáhlejší míře a mnohem sytetičtěji stát, čili uskutečňuje svazek organických intelektuálů dané skupiny s tradičními intelektuály. A tuto svou funkci strana plní v závislosti na své základní funkci — rozvinout své vlastní složky, složky společenské skupiny, která se zrodila a vyrostla jako „ekonomická“ skupina, a dále je rozpracovávat, dokud v jejich osobě nezíská kvalifikované politické intelektuály, řídicí pracovníky, organizátory, nerozlučně spjaté s organickým rozvojem celistvé, civilizované a politické společnosti. Můžeme dokonce říci, že politická strana ve svém okruhu působnosti plní svou funkci mnohem důkladněji a organičtěji, než plní svou funkci stát v mnohem rozlehlejší okruhu. Intelektuál, který se stane členem politické strany určité společenské skupiny, splývá s organickými intelektuály této skupiny, těsně se přimyká ke skupině, a to se děje při účasti ve státním životě jen v malé míře a opravdu zřídka. Naproti tomu se stává, že si někteří intelektuálové myslí, že oni jsou stát; toto přesvědčení, když je sdílí úctyhodná masa uvnitř kategorie, má někdy i závažné důsledky a přináší nepříjemné komplikace základní ekonomické skupině, která je skutečně státem.¹

Výrok, že by bylo správné pokládat všechny členy politické strany za intelektuály, můžeme brát jako vtip nebo přehánění — a přece nic není přesnější, když věc domyslíme do konce. Možná, že je nutné rozlišovat podle stupňů, snad má strana větší nebo menší podíl nejvyššího nebo nejnižšího stupně intelektuálů — na tom nesejde, protože záleží na tom, zda má řídicí a organizující funkci, tedy funkci výchovnou neboli intelektuální. Obchodník nevstupuje do politické strany, aby dělal obchody, průmyslníkové přitom nejde o to, aby vyráběl více a s nižšími náklady, rolník do strany ne-

přichází, aby se naučil novým metodám obdělávání půdy — i když politická strana může uspokojovat některé stránky těchto obchodnických, průmyslníkových či rolníkových nároků. Pro tyto cíle a s určitým omezením tu jsou syndikáty různých povolání, v nichž nalézá obchodníková, rolníková ekonomicky stavovská činnost příhodnější rámeček. Složky společenské ekonomické skupiny překonávají v politické straně tento moment svého dějinného vývoje a stávají se nositeli obecné činnosti národního a mezinárodního rázu. Tato funkce politické strany by zřetelněji vyplynula z konkrétního historického rozboru vývoje organických a tradičních druhů intelektuálů, ať už máme na mysli dějiny různých národů, nebo rozvoj různých důležitých společenských skupin v rámci různých národů; zvláště těch skupin, jejichž ekonomická činnost měla převážně povahu výkonných nástrojů...

---

mují vrstvy, o kterých můžeme říci, že odpovídají poddůstojníkům ve vojsku, čili kvalifikovaným a specializovaným dělníkům ve městě a mnohem složitějším pachtýřům a polovičním pachtýřům na venkově."

¹ Gramsci naráží na rozpory, které leckdy mohou vzniknout mezi určitými politiky, kteří oficiálně řídí stát, a ekonomickými silami, jichž jsou ve skutečnosti realizovateli (nebo jak často říká Gramsci, „příručími“).

Ediční poznámka

Nepodepsané články **Tovární dělník** a **Komunistická strana** byly otištěny v časopise **Nový řád** (21. 2. a 4. 9. 1920).

Články a kapitoly **Základy politiky**, **Politická strana**, **Jednání revoluční a jednání reformistické**, **O levičáctví**, **Předvádění a perspektiva**, **Rozbory situací. Poměr sil**, **Poznámky k některým aspektům struktury politických stran v období organických krizí**, **Věta o stálých váhových poměrech**, **Sociologie a politické vědy**, **Morálka a politika**, **Kdo je zákonodárcem**, **Člověk individuální a člověk z davu**, **Psychologie a politika**, **Některé příčiny chyb**, **Metodické zásahy**, **Počet a kvalita v zastupitelských režimech** a **Pojetí organického centralismu a kněžská kasta** jsou převzaty ze spisu **Poznámky o Machiavellim**, o politice a moderním státě, Řím 1949, str. 17–26, 28–29, 36–54, 77–80, 135–136, 142–143, 149–151, 161, 163, 180–183, 294 italského vydání.

Články a kapitoly **Velké ideje**, **Tendence znevažovat protivníka**, **Italské povahy**, **Živelnost a uvědomělé řízení**, **Bajka o bobrovi**, **Organický centralismus**, **demokratický centralismus**, **kázeň**, **Velké a malé ctižádosti**, **Stát a strany**, **Řídit a organizovat** a **Projevy sektářství** jsou vyňaty ze spisu **Minulost a přítomnost**, Řím 1951, str. 4–7, 9–10, 55–61, 65–71 italského vydání.

Z publikace **Spisy z mládí**, Řím 1958, je otištěn článek **Nesmířitelnost – snášlivost. Nesnášlivost – smířlivost**, str. 136–137 italského vydání.

Stát intelektuálové je převzata z knihy **Historický materialismu a filosofie** Benedetta Croceho, Řím 1948, str. 130–131 italského vydání. Článek **Lhostejnost** je převzat z publikace **Pod tlakem**, Řím 1960, str. 228–229 italského vydání. Články **Jak se utvářejí intelektuálové** a **Odlíšné postavení intelektuálů městských a intelektuálů na venkově** jsou vybrány z publikace **Intelektuálové a organizace kultury**, Řím 1949, str. 3–13 italského vydání.

ANTONIO
GRAMSCI

Základy
politiky

Z italského originálu *Elementi di politica* vydaného nakladatelstvím Riuniti v Římě roku 1964 přeložil Jaroslav Bezděk. Vazbu navrhl a graficky upravil Jiří Kreuziger. Vydala Mladá fronta, nakladatelství ČSM, jako svou 2455. publikaci. Mimo edice. Odpovědný redaktor Milan Daneš. Technická redaktorka Jana Šilferová. Výtiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Praha 2, Legerova 22. 7,60 AA, 7,79 VA, 140 stran, Náklad 3000 výtisků. Vydání 1., Praha 1967. D - 12*60394. 23-017-67 00.09
Cena brožovaného výtisku Kčs 3,-, vázaného výtisku Kčs 5,50 I

